

Львівський державний університет внутрішніх справ

Особиста безпека
працівників
правоохоронних органів,
залучених до патрулювання

Навчальний посібник

Львів
2021

УДК 351.75:796.012.62

0-72

Рекомендовано до друку

Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 25 листопада 2020 року № 4)

Рецензенти:

Василь Соломійчук, заступник командира батальйону патрульної служби поліції особливого призначення «Львів» ГУ НП України у Львівській області;

Ярослав Когут, завідувач кафедри соціальних дисциплін факультету № 3 ІПФНП ЛьвДУВС, кандидат юридичних наук, доцент.

Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання : навчальний посібник / С. М. Банах, Ю. Р. Йосипів, М. Д. Курляк, В. М. Синенький та ін. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 272 с.

ISBN 978-617-511-336-3

Викладено теоретичний матеріал щодо дотримання заходів особистої безпеки працівниками правоохоронних структур під час виконання службових обов'язків. Визначено правове підґрунтя застосування ними вогнепальної зброї, спеціальних засобів та засобів фізичного впливу в процесі забезпечення публічної безпеки і порядку, припинення злочину.

Для використання в навчальному процесі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України, у системі службової та самостійної підготовки.

Theoretical material on the observance of personal security measures by law enforcement officers during the performance of official duties is presented. The legal basis of the use of firearms, special means and means of physical influence while providing public safety and order, the cessation of crime is outlined.

УДК 351.75:796.012.62

© Банах С. М., Йосипів Ю. Р., Курляк М. Д., Синенький В. М. та ін., 2021

© Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021

ISBN 978-617-511-336-3

Зміст

Передмова	7
Розділ I. СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ БЕЗПЕКИ. ПОНЯТТЯ ТА ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ	10
1.1. Гарантування безпеки працівників Національної поліції України та військовослужбовців Національної гвардії України.....	10
1.2. Зміст поняття «особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання», важливість реалізації відповідних заходів.....	25
1.3. Найпоширеніші чинники, що призводять до загибелі або поранень працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання.....	27
1.4. Оптимальні напрями особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання.....	31
1.5. Головні критерії особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, під час вирішення проблемних питань, пов'язаних із ризиком.....	34
1.6. Діяльність працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, із забезпечення публічної безпеки і порядку.....	35
Розділ II. ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ, ДО ДІЙ У ТИПОВИХ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ	47
2.1. Методи і прийоми саморегуляції фізичного та психічного стану.....	47
2.2. Психологічний вплив працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, на правопорушників.....	50
2.3. Дотримання дисципліни працівниками правоохоронних органів, залучених до патрулювання, як передумова успіху в їхній професійній діяльності.....	54
Розділ III. ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ, У ВИПАДКАХ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ	67
3.1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII (витяг).....	67

3.2.	Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затверджена Наказом МВС України від 01.02.2016 р. № 70 (витяг).....	110
Розділ IV.	ПРАВОВІ ПІДСТАВИ, ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ, ПОРЯДОК І ТАКТИКА ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ.....	120
4.1.	Правові підстави перевірки документів.....	120
4.2.	Заходи особистої безпеки, тактичні прийоми та порядок перевірки документів працівниками правоохоронних органів, залучених до патрулювання, у процесі пішого патрулювання.....	124
4.3.	Заходи особистої безпеки, тактичні прийоми та порядок перевірки документів працівниками правоохоронних органів, залучених до патрулювання, під час зупинки транспортних засобів.....	132
4.4.	Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, щодо забезпечення особистої безпеки під час перевірки документів та особистого огляду громадян у процесі несення служби з охорони громадського порядку на блокпостах.....	137
Розділ V.	ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ, ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКІВ ТА ОСІБ, ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	145
5.1.	Поняття і підстави затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.....	145
5.2.	Правила особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, під час проведення поверхневої перевірки особи.....	153
5.3.	Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, у процесі огляду місць можливого схову антигромадського елементу.....	159
5.4.	Огляд місць можливого переховування правопорушників.....	161
5.4.1.	Сукупність тактичних дій при огляді приміщень.....	161
5.4.2.	Пересування. Схеми, техніки, варіанти та способи.....	167
5.4.3.	Основні принципи, схеми і правила блокування злочинця.....	171

5.4.4. Сукупність тактичних дій при внутрішньому огляді будівлі.....	172
5.4.5. Тактика входження в будівлю.....	173
5.4.6. Огляд будівлі.....	174
5.4.7. Відпрацювання кутів і дверних отворів.....	176
5.4.8. Способи пересування та входження в приміщення.....	177
5.4.9. Пересування коридорами.....	180
5.4.10. Пересування міжповерховими сходами.....	182
5.4.11. Спосіб огляду приміщення.....	183
5.5. Порядок і тактичні прийоми проведення затримання.....	185
5.5.1. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека в разі затримання озброєного правопорушника (за наявності часу на підготовчі дії).....	188
5.5.2. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання озброєного правопорушника (за відсутності часу на підготовчі дії).....	189
5.5.3. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання злочинця в під'їзді будинку (на сходах).....	190
5.5.4. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання злочинців у підвалі або на горищі.....	191
5.5.5. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання злочинців у квартирі.....	193
5.5.6. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання злочинців в окремо стоячій будівлі.....	194
5.5.7. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека у процесі затримання злочинців на вулиці та в інших громадських місцях.....	198
5.5.8. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час переслідування транспортних засобів.....	199
5.6. Заходи особистої безпеки та порядок доставлення затриманих осіб до підрозділу Національної поліції.....	201
5.7. Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, у разі загрози інфекційного зараження через кров під час затримання правопорушника.....	205

Розділ VI. ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ, У ВИПАДКУ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ ТЕХНОГЕННОГО АБО ПРИРОДНОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	208
6.1. Загальні правила поведінки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання в зоні надзвичайних ситуацій, аварій, катастроф тощо.....	208
6.2. Основна правова і нормативна база, що регламентує відносини у сфері запобігання, реагування та мінімізації шкідливих наслідків надзвичайних ситуацій.....	211
6.3. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, в разі виникнення надзвичайних ситуацій.....	211
6.4. Проведення евакуації населення.....	212
6.5. Дії в разі виникнення катастроф, аварій.....	212
6.6. Несення служби в зоні радіоактивного забруднення.....	213
6.7. Дії у випадку пожежі: оптимальні кроки.....	214
6.8. Правила безпеки в разі отримання повідомлення про загрозу вибуху або виявлення боєприпасів, бомб, снарядів, мін, незастосованих вибухових речовин, а також радіоактивних, хімічних та інших предметів, що становлять небезпеку для населення за підозри на радіокерований вибуховий пристрій.....	217
6.9. Поводження за підозри на радіокерований вибуховий пристрій.....	218
6.10. Виявлення обірваних проводів високої напруги.....	218
6.11. Дії в разі виявлення витоку газу.....	219
Розділ VII. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ВИДІВ ЗАНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ППОЗП».....	221
7.1. Застосування групових вправ під час практичних занять і студіювання в процесі викладання навчальної дисципліни.....	221
7.2. Ділова гра як пізнавально-прогресивний вид заняття.....	223
7.3. Методика використання навчальних відеоматеріалів.....	233
Висновки.....	238
Додатки.....	240
Завдання для опрацювання.....	253
Список джерел.....	263

Передмова

У процесі інтеграції України до Європейського Союзу одним із пріоритетних завдань постало забезпечення реалізації прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидія злочинності. Наша держава підтримала Концепцію ООН про сталий людський розвиток як напрям дій на XXI століття, тож пріоритет надано безпеці кожної людини. А позаяк правоохоронці в межах виконання своїх функціональних обов'язків вирішують надзвичайно складні завдання, що вимагають значного фізичного і психічного напруження, то збереженню їхнього здоров'я і життя слід приділити особливу увагу.

Втрати особового складу (загибель, поранення, травмування, професійні захворювання) під час охорони громадського порядку, безпеки суспільства, запобігання й припинення злочинів та інших правопорушень трапляються не лише як наслідок дій злочинців, а й з причини необачності, неузгодженості дій та невдалого їх планування. Такі та інші неприпустимі чинники можливі також через недотримання заходів особистої безпеки, незнання специфіки певної ситуації та способів протидії з огляду на недостатню професійну підготовку правоохоронців.

Згідно з висновками Міжнародної контртерористичної тренінгової асоціації, на підставі досвіду практиків – співробітників контртерористичних груп спеціальних служб, правоохоронних органів, спецпідрозділів міністерств оборони та внутрішніх справ, спеціальних державних відомств з охорони вищих посадових осіб із-понад 30 країн світу, основними причинами травматизму чи загибелі людей у реальній оперативно-бойовій обстановці, зокрема, вважаються:

- низький рівень спеціальної підготовки і навчання особового складу для дій у швидкозмінній бойовій обстановці;
- недостатній рівень професійних навичок кожного співробітника;
- низька стресостійкість;
- погане планування операції;

- неправильний підбір зброї для конкретної бойової операції;
 - непередбачуваність рикошету;
 - неграмотне бойове шикування, недотримання дистанції, неправильне пересування групи в бойовому порядку та перенесення і фіксація зброї в бою і після нього;
 - незлагодженість дій групи під час виконання першого маневру з відходу з лінії вогню, неправильне займання вогневої позиції напарником або членами бойової групи, незгодженість подальших перешикувань, відсутність закріпленої навички перешикування за основними варіантами: розосередження, зосередження, перегруповання, розділення й об'єднання мікрогруп;
 - відсутність навички утримання зброї в разі втрати рівноваги або падіння;
 - ігнорування заходів безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю, халатність, відсутність навички контролю зброї після проведення операції;
 - ведення вогню не у своєму секторі, неправильне перенесення вогню в бойовій обстановці;
 - недостатній професійний відбір співробітників бойових і оперативних підрозділів, неналежний психологічний рівень підготовки членів групи, можливо, відсутність у навчальних програмах розділів зі спеціальної психологічної підготовки;
 - недостатній технічний арсенал тактичних заготовок: відсутність моделювання різноманітних екстремальних ситуацій і відпрацювання індивідуальних дій та дій групи на практиці;
 - відсутність розпізнавальних знаків, відпрацьованих сигналів, команд, непідготовленість шифротаблиць, спеціального зв'язку для екстремальних ситуацій.

За розрахунками, лише 12–15% з особового складу співробітників правоохоронних органів зберігають здатність розумно діяти в екстремальних умовах, 75% – тимчасово її втрачають, 10–12% – гублять на тривалий час. Професійну активність у службовій діяльності виявляють, як правило, не більше 20% співробітників, ще 20% приречені на професійні психологічні травми.

Якщо правоохоронці (військовослужбовці Національної гвардії України) перебувають в екстремальних умовах доволі

довго, у близько 30% особового складу тією чи іншою мірою виявляються такі негативні явища, як ослаблення самодисципліни і зниження психологічного та морального контролю за своєю поведінкою, з'являється вульгарність, зневажання норм службової етики, субординації, а також озлобленість, немотивована грубість і надмірне пияцтво.

Безсумнівно, що підготовка, навчання та оснащення зброєю, спеціальними засобами захисту, фінансами, розробка правових норм, які регламентують діяльність в екстремальних умовах, значною мірою впливають на бойову готовність спецпідрозділів, якість виконуваних завдань. Тож цілком справедливо, що спеціальна операція з визволення заручників, припинення масового безладу чи затримання озброєних злочинців – лише частина роботи, решта – організація і підготовка.

Питанням особистої безпеки та спеціальної підготовки присвячений цей навчальний посібник. У ньому узагальнено й систематизовано психологічні особливості та алгоритми правильних дій правоохоронців, зокрема в ситуаціях пошуку, затримання або знешкодження озброєних злочинців у разі надзвичайних подій.

Найбільш типовими випадками загрози особистій безпеці правоохоронця під час виконання ним своїх посадових обов'язків та її упередження, про що йдеться в посібнику, вважаються робочі алгоритми, на основі яких слід організувати відповідну фахову підготовку у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання системи МВС України, конкретних службах та підрозділах, військових частинах Національної гвардії України, а також самопідготовку вказаних категорій служб та підрозділів.

Розділ I

СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ БЕЗПЕКИ. ПОНЯТТЯ ТА ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Гарантування безпеки працівників Національної поліції України та військовослужбовців Національної гвардії України

Національна поліція України (далі – поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України згідно зі законом.

Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) *забезпечення публічної безпеки і порядку;*
- 2) *охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;*
- 3) *протидії злочинності;*
- 4) *надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.*

Принципами діяльності Національної поліції України є:

- 1) *верховенство права;*
- 2) *дотримання прав і свобод людини;*
- 3) *законність;*
- 4) *відкритість і прозорість;*
- 5) *політична нейтральність;*
- 6) *взаємодія з населенням на засадах партнерства;*
- 7) *безперервність.*

Верховенство права (стаття 6 Закону України «Про Національну поліцію»). Поліція у своїй діяльності керується принци-

пом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Дотримання прав і свобод людини (стаття 7 Закону України «Про Національну поліцію»). Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної потреби і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.

Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності.

У разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, учинених поліцейськими.

У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального

походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

Законність (стаття 8 Закону України «Про Національну поліцію»). Поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України.

Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження і накази.

Накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових і службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України.

Відкритість та прозорість (стаття 9 Закону України «Про Національну поліцію»). Поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України.

Поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку.

Поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом. Поліція може оприлюднювати (поширювати) інформацію з обмеженим доступом лише у випадках та в порядку, визначених законом.

Нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції, обов'язково оприлюднюються на веб-порталі центрального органу управління поліції. Нормативно-правові акти з обмеженим доступом оприлюднюються у випадках та в порядку, визначених законом. Проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини, обов'язково проходять громадське обговорення в порядку, визначеному міністром внутрішніх справ України.

Політична нейтральність (стаття 10 Закону України «Про Національну поліцію»). Поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань і партійної належності.

Поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань.

В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність.

Поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження з політичною метою.

Взаємодія з населенням на засадах партнерства (стаття 11 Закону України «Про Національну поліцію»). Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб.

З метою з'ясування причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад.

Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції.

Оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Безперервність (стаття 12 Закону України «Про Національну поліцію»). Поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право в будь-який час звернутися по допомогу до поліції або поліцейського.

Поліція не має права відмовити в розгляді або відкласифікувати розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань з посиланням на вихідний, святковий чи неробочий день або завершення робочого дня.

Основні повноваження поліції (стаття 23 Закону України «Про Національну поліцію»):

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) видає відповідно до закону дозволу на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які по-

страждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

15) вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;

16) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів із запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

18) вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі;

19) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

20) здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності;

21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

22) здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

24) сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремих місцевості;

25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України;

26) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону;

27) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб), здійснює привід осіб за рішенням тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснює привід у виконавчому провадженні, здійснює розшук боржника чи дитини у виконавчому провадженні у випадках, передбачених законом або рішенням суду.

Залучення для проведення виконавчих дій працівників поліції здійснюється за вмотивованою постановою виконавця, яка надсилається керівнику територіального органу поліції за місцем проведення відповідної виконавчої дії. Відмова у залученні поліції для проведення виконавчих дій допускається лише з підстав залучення особового складу цього територіального органу поліції до припинення групового порушення громадської безпеки і порядку чи масових заворушень, а також для подолання наслідків масштабних аварій чи інших масштабних надзвичайних ситуацій;

28) забезпечує інформування Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, про хід досудового розслідування, вжиття заходів для розшуку осіб, зниклих безвісти, у тому числі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, для внесення даних до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;

29) виявляє транспортні засоби особистого користування, тимчасово ввезені на митну територію України громадянами більш як на 30 діб та не зареєстровані в Україні у встановлені законодавством строки;

30) вживає заходів для виявлення неправомірного керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України, а саме: порушено строки їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту; транспортні засоби використовуються для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні; транспортні засоби передано у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили їх на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також заходів для виявлення неправомірного розкомплектування таких транспортних засобів.

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, яке входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Національна гвардія України (далі – НГУ) бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройної агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони.

Основними функціями Національної гвардії України є:

1) захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;

2) охорона громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;

3) участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;

4) забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь

у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;

5) охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

6) охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

7) охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні;

8) охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

9) участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

10) участь у спеціальних операціях зі знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;

11) участь у припиненні масових заворушень;

12) участь у відновленні правопорядку у разі виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, розблокуванні або припиненні протиправних дій у разі захоплення важливих державних об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

13) участь у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю населення;

14) участь у відновленні конституційного правопорядку у разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні

діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

15) участь у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що нею охороняються;

16) участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

17) участь у виконанні завдань територіальної оборони;

18) оборона важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, переліки яких визначаються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

19) участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, засуджених, а також ліквідації наслідків таких дій в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань;

20) забезпечення внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримання таких відомостей в актуальному стані у межах, визначених законодавством.

Організація і порядок несення військової служби з охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів, а також права і обов'язки військовослужбовців, які залучаються для несення такої служби, визначаються відповідним статутом, що затверджується законом.

Порядок організації охорони Національною гвардією України ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, а також спеціальних вантажів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Національна гвардія України є основним суб'єктом з припинення масових заворушень. Здійснюючи заходи з припинення масових заворушень, Національна гвардія України координує діяльність сил та засобів правоохоронних органів, залучених до припинення зазначених протиправних дій.

Організація діяльності Національної гвардії України з припинення масових заворушень, а також порядок її взаємодії

під час виконання зазначеної функції з правоохоронними органами, іншими органами державної влади, зокрема органами місцевого самоврядування, визначається Кабінетом Міністрів України.

У порядку та на підставах, визначених законами України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, військовослужбовці Національної гвардії України можуть залучатися до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у складі національного персоналу або національного контингенту.

Національна гвардія України виконує покладені на неї завдання у взаємодії з правоохоронними органами, Збройними Силами України, Управлінням державної охорони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, органами державної влади, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, а також спільно з адміністрацією та режимними органами об'єктів, що охороняються, і населенням.

Згідно зі статтею 13 Закону України «Про Національну гвардію України», військовослужбовці Національної гвардії України з метою виконання покладених на Національну гвардію України завдань мають право:

1) у разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку **здійснювати превентивні та поліцейські заходи примусу відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» (Розділ 5 вказаного Закону);**

2) затримувати, доставляти та/або передавати поліцейським, адміністрації об'єктів, що охороняються Національною гвардією України, осіб, які порушили встановлений перепускний режим або вчинили напад на об'єкт, що охороняється Національною гвардією України;

3) затримувати, доставляти та/або передавати уповноваженим державним органам озброєних осіб під час здійснення антитерористичних операцій;

4) затримувати осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, та осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі, дезертирів;

5) розблокувати та/або припиняти протиправні дії у разі заблокування органів військового управління, з'єднань, військових частин (підрозділів), навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ Національної гвардії України, військових колон, транспорту Національної гвардії України, захоплення важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

6) проводити огляд транспортних засобів і вантажів під час виконання Національною гвардією України покладених на неї завдань у районі проведення антитерористичної операції або спеціальної операції, передбаченої пунктом 10 частини першої статті 2 цього Закону, а також на контрольно-пропускних пунктах об'єктів, що охороняються Національною гвардією України;

7) на підставах, передбачених цим та іншими законами, застосовувати заходи фізичного впливу, а також зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю;

8) під час виконання службових обов'язків користуватися безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі);

9) безперешкодно використовувати в невідкладних випадках засоби електронного зв'язку центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а засоби зв'язку, що належать фізичним особам, – за їхньою згодою;

10) використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, транспортні і плавучі засоби фізичних або юридичних осіб незалежно від форми власності (крім транспортних засобів дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні, транспортних засобів спеціального призначення) для припинення злочину, проїзду до місця події, стихійного лиха, супроводження до лікувальних закладів осіб, які потребують термінової медичної допомоги, для переслідування правопорушників та їх супроводження або конвоювання до територіальних органів Національної поліції;

11) взаємодіяти з уповноваженими посадовими особами правоохоронних органів, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Сучасний стан розвитку Української держави, соціально-економічні і політичні зміни, демократизація суспільства не можуть бути достатніми без кваліфікованих, відданих справі, переконаних у можливості майбутніх звершень фахівців правоохоронної сфери. Нова соціально-економічна, політична та криміногенна ситуація дуже ускладнила умови професійної діяльності правоохоронців, зріс ступінь професійного ризику, збільшилась кількість проблемних аспектів. Це, своєю чергою, загостило проблему безпеки правоохоронців (йдеться не тільки про фізичну недоторканність чи травмування в екстремальних ситуаціях, а й рутину соціального, економічного, психологічного, морального та сімейного характеру), що відображається на їхній роботі. Тож і виникла потреба окреслити системи дієвих засобів для недопущення втрат серед особового складу, зокрема кадрових працівників, відтак ослаблення професійного ядра, плинності кадрів. Нівелювати негаразди можливо, якщо поліцейські та військовослужбовці Національної гвардії України стануть людьми компетентними, вмітимуть ухвалювати неординарні рішення, будуть здатні брати на себе функції відповідального у мінливій складній обстановці. Адже діяльність поліцейських та військовослужбовців Національної гвардії України фізично й емоційно доволі напружена та небезпечна.

Отже, проблема особистої безпеки працівників поліції та військовослужбовців Національної гвардії України є надзвичайно актуальною, тож вивчення ними психологічних чинників, що обумовлюють готовність до продуманої та безпечної поведінки в екстремальних ситуаціях, видається вкрай важливим.

Основними психологічними важелями зниження рівня фізичних і психічних втрат серед правоохоронців та військовослужбовців Національної гвардії України спеціалісти вважають розвиток у них емоційної і психологічної стійкості, формування психологічної готовності до дій у нестандартних,

небезпечних ситуаціях шляхом цілеспрямованої постійної професійно-психологічної підготовки. Але чи досконалий механізм практичної реалізації цих заходів?

Завдання авторів цього видання полягало, зокрема, у дослідженні організаційно-правових аспектів особистої безпеки під час професійної діяльності працівників Національної поліції України та військовослужбовців Національної гвардії України в сучасних умовах їх взаємодії під час забезпечення публічної безпеки та порядку (далі – правоохоронці).

Проблемі убезпечення поліцейських та військовослужбовців Національної гвардії України від різних загроз за минулі роки приділено певну увагу, однак статистика переконує: необхідні негайні практичні заходи для поліпшення ситуації. До того ж, на думку експертів з досвідом служби у підрозділах поліції та Національній гвардії, правоохоронці гинуть зазвичай тому, що порушують службові інструкції та нехтують правилами особистої безпеки.

Працівники Національної поліції України та Національної гвардії України для виконання покладених на них завдань мають право вживати заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, передбачених законом, а також застосувати такі **превентивні та примусові поліцейські заходи**, як:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка та огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце й обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;

11) поліцейське піклування.

Слід обов'язково пам'ятати, що під час проведення превентивних поліцейських заходів правоохоронці зобов'язані повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

Назагал **поліцейський захід** – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень, які передбачені чинним законодавством. Обраний поліцейський захід має бути **законним, необхідним, пропорційним та ефективним**.

Обраний поліцейський захід є законним, якщо він визначений законом. Заборонено застосовувати будь-які інші заходи, окрім визначених законами України.

Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

Застосований захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Обраний захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

Обраний правоохоронцем захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

1.2. Зміст поняття «особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання», важливість реалізації відповідних заходів

З огляду на те, що до нещасних випадків під час виконання працівниками професійних обов'язків часто призводять небезпечні умови служби та необдумані дії самих працівників, сукупність можливих заходів зі збереження їхнього здоров'я та життя умовно розподіляють на дві групи, а саме:

– **основні заходи** – залежать від самого індивідуума, його сумлінного вдосконалення своїх професійних якостей;

– **допоміжні заходи** – ті, що обумовлені організацією служби і більшою мірою залежать від керівництва підрозділу, служби (адміністрації) тощо.

Відповідно механізм запобігання нещасним випадкам загалом зводиться до реалізації цих двох головних напрямів. Розгляньмо їх детальніше. Але спершу наведемо декілька зауважень щодо поняття «особиста безпека». Пропонуємо два визначення:

1. **Особиста безпека** – це комплекс основних та допоміжних заходів, спрямованих на зниження рівня впливу небезпечних факторів до реально можливого мінімуму, що допомагає зберегти життя і здоров'я, нормальний психічний стан і дієздатність працівника під час виконання функціональних обов'язків, професійних завдань у буденних і в екстремальних ситуаціях.

2. **Особиста безпека працівників правоохоронних структур** – система організаційно-правових, тактико-психологічних, фізичних заходів, покликана не тільки зберегти життя та здоров'я працівників правоохоронних структур, а й підтримати високий рівень ефективності їхніх професійних дій.

Традиційно термін «особиста безпека» ототожнюється з поняттям «фізична безпека особистості». Вузьке розуміння цього поняття не викликає заперечень, водночас доцільніше, на нашу думку, розглядати поняття «особиста безпека» більш широко, позаяк, окрім фізичної безпеки, воно містить низку інших складових (наприклад, безпека організаційна, соціальна, психологічна та ін., що взаємопов'язані (дотичні)).

Важко повністю усунути різноманітні фактори ризику з діяльності правоохоронців, оскільки йдеться про боротьбу зі злочинністю та охорону правопорядку. Саме тому акцентувати доречно тільки на їх мінімізації, недопущенні можливих негативних впливів і наслідків. Це стосується зовнішнього і внутрішнього рівня небезпеки, на яку вони наражаються. Втім, з тією різницею, що у другому випадку джерелом небезпеки для працівників за певних обставин стає, власне, організація діяльності правоохоронного органу. Найперше маємо на увазі недоліки організації, і зокрема, в управлінні персоналом. У такому контексті, щоправда, потрібна навіть не мінімізація, а повне усунення цього фактору небезпеки, що цілком можливо.

Часткове або й повне усунення небезпеки у професійній діяльності працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання (далі – ППОЗП), передбачає оцінку зовнішнього середовища, в якому доведеться виконувати завдання, та внутрішніх проблем організації, пов'язаних з людським фактором. Аналіз зовнішнього середовища означає контролювання зовнішніх чинників з метою визначення їх можливостей та потенційної небезпеки. Зовнішнє середовище характеризується за трьома параметрами: визначення суті та масштабності змін, які впливають або здатні впливати на діяльність правоохоронних структур, їхньої ролі в суспільстві; самопочуття працівників; оцінка чинників, що приховують значні можливості для досягнення мети, та виявлення і ретельний аналіз тих, що становлять загрозу, потенційний ризик. Достовірні результати обумовляють своєчасне реагування на певні фактори, внесення необхідних коректив у перебіг виконання завдань, розробку та впровадження засобів запобігання небезпеці, загрозам, зменшення їх впливу та наслідків для організації загалом і для кожного виконавця. Відомо, якщо усунути небезпеку неможливо, необхідно докласти максимум зусиль, щоб від неї захиститися або захистити. У зв'язку з цим особливого значення набуває створення надійної системи професійного захисту працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, що може розглядатися як один зі шляхів мінімізації небезпечних умов їхньої професійної діяльності. Це комплексна діяльність, яка передбачає вирішення багатьох аспектів, пов'язаних із забезпеченням професійної захищеності

працівників (йдеться про захищеність працівників: економічну, соціально-правову, психологічну, матеріально-технічну, фізичну тощо).

1.3. Найпоширеніші чинники, що призводять до загибелі або поранень працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання

Експертний аналіз ситуацій дає підстави виокремити проблемні питання, що простежуються у роботі правоохоронних структур, шляхом послідовної класифікації основних чинників, що призводять до загибелі або поранень працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, як-от:

– звична людська безпечність та легковажність щодо власної безпеки (динамічне поповнення підрозділів молоддю, адже 70% штату працює не більше 3–5 років. Плинність кадрів зумовлює дефіцит спеціалістів, через це відбувається залучення до професійного ядра ветеранів оперативних підрозділів новачків, які одразу ж мають нести відповідальність за трудову діяльність. Тобто зі суворими реаліями практичної роботи стикаються дедалі більше молодих працівників, у яких з відомих причин ще не встигли сформуватись такі професійні важливі якості, як зосередженість, усвідомлення вірогідних наслідків своїх дій, отож відповідальність, професійна пильність, «дорослий» аналіз ситуації, що виникла, тощо);

– недостатня фахова, психологічна, медична і фізична підготовка (відсутність ретельно відпрацьованих практичних навичок затримання правопорушників, а також прийомів і способів затримання озброєних злочинців. Особливо це актуально під час підготовки правоохоронців до шаблонних дій, до того ж в умовах, що майже не викликають тих переживань, які виникають у разі реального затримання; за відсутності чіткої мотивації і психологічної установки на перемогу, водночас за сильного психологічного тиску на психіку правоохоронця з боку досвідченого злочинця; з огляду на економічні та організаційні чинники, а також недоліки в нормативній основі організації стрілецької підготовки, формування у правоохоронців комплексу страху за застосування вогнепальної зброї, відповідальності навіть за правомірні дії. Це закладає

передумови поверхневого володіння вогнепальною зброєю та неготовності братись за руків'я у вирішальних ситуаціях, зокрема в плані особистої безпеки. Згадані чинники у поєднанні з недостатньою фізичною підготовкою (ще на етапі відбору абітурієнтів), відсутність зі собою бодай мінімальної аптечки невідкладної допомоги для випадків поранень, знеболювальних засобів, а також невміння скористатися ними є вагомими, часто основними причинами небажаних наслідків для правоохоронців в екстремальних ситуаціях службового походження);

– неналежна підготовка до несення служби і проведення операцій, оперативно-слідчих заходів (відсутність мотивації у бувалих працівників або й найдосвідченіших працівників у підрозділах, які мали б навчати практичних навиків, проводити формальні та неформальні інструктажі, здійснювати свідоме, цілеспрямоване та відповідальне наставництво тощо). Реалії є такі, що інститут наставництва сьогодні здебільшого є формальним і не виконує своїх, без перебільшення, ключових завдань з надання другої, спеціально-прикладної освіти молодим працівникам правоохоронних органів);

Рис. 1

– недостатнє технічне оснащення (виїзд на місце події без зброї і відповідного загрози бронезилята, без кулезахисного скла в автомобілях (загальний технічний стан), зручної кобури, елементів екіпірування, портативної апаратури для зв'язку, а також документування, інших спеціальних засобів, зокрема так званих «проміжних засобів» фізичного впливу. Зазначимо, що в арсеналі працівників правоохоронних органів України, на відміну від правоохоронців західних країн, асортимент спеціальних засобів фізичного впливу на злочинця обмежується, на жаль, гумовим кийком, газовим балончиком і вогнепальною зброєю. Низка екстремальних ситуацій, коли гумового кийка чи газового балончика недостатньо, а вогнепальну зброю застосовувати недоцільно, можна було б локалізувати за умови розширення арсеналу іншими «проміжними спецзасобами», наприклад, електрошоковими пристроями контактної та контактної-дистанційної дії «TAZER»);

Рис. 2

– ігнорування сигналів чи обставин, що свідчать про потенційну небезпеку (наприклад, кількість та підготовка правопорушників перевищує чисельність правоохоронців, вживаються зухвалі словесні погрози на адресу правоохоронців, підозрілі особи озброєні. ППОЗП часто знижують рівень концентрації уваги щодо громадян, які перебувають під впливом алкоголю чи наркотиків, бо хибно вважають їх дещо безпомічними, не спроможними на різкі, скоординовані рухи. Розплатою за таку легковажність може стати серйозне травмування у разі неочікуваної агресії. Халатному ставленню до особистої безпеки та «розслабленій тактиці» поведінки може сприяти і хибна думка про правопорушника як особу, що страждає психічними розладами. Так теж можна прогавити момент чіткої

і зосередженої атаки. Не береться до уваги й та обставина, що підозрюваний у минулому вже скоював напади на працівників поліції, тощо);

- невивражений поспіх (працівники поліції нерідко намагаються вирішити екстремальну ситуацію самотійно, без залучення підтримки, недооцінивши небезпеку);

- неухвалене і формальне ставлення до вимог інструкцій (недотримання безпечної відстані між працівником і підозрюваною особою, відтак вірогідне заволодіння зброєю і розправа над її власником; невдало обрана позиція працівника під час проникнення в приміщення, затримання автотранспорту; нехтування слідкуванням за руками зловмисника, його поведінкою – жестами, мімікою, а також неправильне чи невчасне застосування кайданок тощо);

- неприскіпливий поверхневий огляд (або його невиконання). Важливим елементом особистої безпеки є зауваження навіть начебто незначних речей з-поміж вилучених у затриманого. Банальними, на перший погляд, безпечними можуть видатись олівець чи загострена монета, але для затриманої особи це – вірогідна зброя для нападу з тяжкими наслідками;

- недосконалість службових інструкцій (наприклад, заборона носити пістолет з патроном у патроннику, тому дорожчі секунди, що іноді варті життя, минають на досилання патрона у патронник, за умови, якщо правоохоронець у стресовому стані згадав, що запобіжник потрібно зняти з його положення. До того ж, можливі затримки (недосилання, недокриття, перекис патрона) під час досилання патрона у патронник. Оскільки керівники, «перестраховуючись», забороняють постійно носити вогнепальну зброю підлеглим працівникам, то ті змушені користуватися спеціальними засобами або пристроями для відстрілу патронів з гумовою кулею. А самотійний відбір набоїв непередбачуваної потужності може призвести до небажаних наслідків і для правоохоронця зокрема. Однею з проблем також вважається відсутність відомчих нормативних актів, що регламентують систему підготовки до експлуатації та особливостей застосування таких спеціальних засобів.

1.4. Оптимальні напрями особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання

Запропонована класифікація чинників небезпеки у професійній діяльності працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та аналіз їхньої оперативно-службової діяльності відповідно до чинного законодавства дають можливість виокремити основні блоки забезпечення особистої безпеки:

1. *Організаційно-правовий* – комплекс об'єктивних передумов для ефективного і безпечного здійснення професійної діяльності, який забезпечує захищеність працівників від необхідності вирішувати комплекс проблем, що впливають на рівень їх реальних можливостей.

2. *Мотиваційно-особистісний* – комплекс, що забезпечує формування морально-поведінкових установок, психологічної готовності працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, до тактики безпечної поведінки.

Слід зазначити, що організаційно-правові проблеми своєї особистої безпеки правоохоронець самотужки не вирішує, але наявні знання суттєво впливатимуть на рівень його фізичної, психологічної та професійної безпеки. Відтак організаційно-правовий блок гарантування особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, формують:

1. *Правова захищеність* – відповідність правової та нормативної бази діяльності об'єктивним умовам і завданням забезпечення безпеки службової діяльності правоохоронця.

2. *Економічна захищеність* – відповідність матеріального забезпечення правоохоронця його об'єктивним матеріальним та іншим потребам.

3. *Матеріально-технічна база* – забезпечення професійної діяльності правоохоронця відповідно до потреб службових завдань зброєю, індивідуальними засобами безпеки, транспортом, технічними засобами та засобами зв'язку тощо.

4. *Організаційна захищеність* – керівні заходи з метою убезпечення правоохоронця зі застосуванням усіх видів, форм і методів захисту відповідно до чинного законодавства.

5. *Соціальна захищеність* – реальні соціальні гарантії працівника (обов'язкове страхування життя та здоров'я, якісне медичне обслуговування, відпочинок, належні побутові умови та ін.), отож формування позитивного іміджу професії.

6. *Кадрова захищеність* – можливості працювати за фахом і набутою кваліфікацією, подальшого удосконалення індивідуальної майстерності, професійного зростання (кар'єри), обов'язкова відповідність професійного статусу, значущості тих завдань, які працівник виконує.

7. *Соціально-психологічна захищеність* – стабільний сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, підрозділі, безконфліктні ділові стосунки з керівництвом та колегами на службі.

8. *Інформаційна захищеність* – можливість отримання затребуваної службової інформації. Недопущення витоку інформації про особливості службової діяльності та особистого життя працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання.

9. *Фізична захищеність* – відповідне устаткування (екіпіровка, спецзасоби, зброя, засоби зв'язку, володіння прийомами рукопашного бою), що забезпечує збереження життя та здоров'я працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, під час виконання службових завдань, а також ефективність проведення спеціальних та оперативно-розшукових заходів із захисту працівників правоохоронних структур та членів їхніх сімей від злочинних посягань.

10. *Психологічна захищеність* – профілактика та запобігання негативним наслідкам психотравмувальних обставин та умов діяльності шляхом ефективної цільової підготовки, створення системи профілактики професійної деформації особистості працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та ін.

Вирішення багатьох з-поміж цих проблем особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, з організаційно-правового блоку є компетенцією таких суб'єктів, як:

– державні інституції (Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, МВС України та ін.);

– керівники органів і підрозділів Національної поліції України, Національної гвардії України та МВС.

Отже, успіх забезпечення особистої безпеки ППОЗП обумовлюється його індивідуально-психологічними особливостями, рівнем фізичного розвитку та інтелекту, моральними засадами, рівнем та змістом віктимності, навичками й умінням вирішувати конфліктні ситуації, здатністю до самостійного аналізу професійної діяльності з метою розробки нових елементів стратегії і тактики, удосконалення засобів і прийомів ефективного виконання службових завдань.

Деякі наукові джерела стверджують: від кримінальних нападів найчастіше потерпають люди, які не виключають такої ймовірності, подумки припускають можливість стати жертвою злочину. Уявляючи відповідні образи, трагічні й страшні деталі небезпечної ситуації, вони формують у своїй підсвідомості схильність до нещасних випадків й отримання певних ушкоджень (фізичних або психологічних).

Така позиція гіпотетично прийнятна, але наші спостереження свідчать: правоохоронцям більш притаманне ігнорування безпеки як такої внаслідок блокування думок про неї, що, переконані, вкрай шкідливо. У разі реальної небезпеки (екстремальної ситуації) такі особи втрачають самовладання і контроль, спостерігається демобілізація психічної діяльності, що призводить до неадекватного реагування.

У 2001 р. український вчений В. О. Лефтеров у дослідженні «Психологічні причини загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ» проаналізував психологічну передісторію загибелі і поранень працівників органів внутрішніх справ під час виконання службових обов'язків. У своїй праці науковець спробував класифікувати обставини, за яких гинули або зазнавали поранень працівники ОВС, і виокремив три групи типових травмонебезпечних ситуацій, які виникають у діяльності працівників ОВС. Тож вони пов'язані:

- 1) з виконанням повсякденної службової діяльності;
- 2) з проведенням спеціальних операцій;
- 3) з гострими моментами у позаслужбовий час.

1.5. Головні критерії особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, під час вирішення проблемних питань, пов'язаних із ризиком

Аналіз проблем безпеки професійного функціонування сучасної системи правоохоронного блоку МВС та кожного конкретного працівника неможливий, власне, і недоцільний без розробки конкретних стратегій усунення чи нівелювання небажаних обставин і чинників, що є перешкодою для конструктивної діяльності правоохоронного блоку МВС та загрожують особистій безпеці під час виконання службових обов'язків працівниками правоохоронних органів, залучених до патрулювання. Задля вирішення цих актуальних питань для сучасних підрозділів Національної поліції України та системи МВС в цілому доречно окреслити перелік головних з-поміж них, вирішення яких і дасть можливість розробити систему дієвих заходів для ефективного забезпечення працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання. Тож найперше для усунення згаданих проблем у діяльності правоохоронного блоку МВС, пов'язаних із безпекою персоналу, необхідно:

1) ідентифікувати потенційні небезпеки службового середовища, тобто розпізнавати їх вид, визначати просторові та часові координати, величину та імовірність вияву. Важливо, щоб дії працівника у критичних ситуаціях були спрямовані на подолання заздалегідь відомої небезпеки, але з урахуванням потенційних небезпек, які можуть виявитися у процесі виконання професійних обов'язків;

2) розпізнавати шкідливі та уражаючі фактори під час службової діяльності та поза нею, що спричиняються джерелами цих небезпек;

3) планувати заходи щодо створення здорових і безпечних умов служби та діяльності у системі «людина – життєве середовище». Не забуваймо, що правоохоронець є такою ж людиною і дуже часто службові навички і звички екстраполюються на його цивільне життя, що може мати негативний вплив;

4) прогнозувати вірогідні наслідки впливу небезпечних та шкідливих факторів на правоохоронця;

5) використовувати нормативно-правову базу захисту правоохоронця, прав на працю, медичне забезпечення, захист у надзвичайних ситуаціях тощо;

6) запобігати надзвичайним ситуаціям у службовій діяльності, а в разі їх виникнення, ухвалювати адекватні рішення та виконувати дії, спрямовані на їх ліквідацію.

Вирішення цих основних завдань особистої безпеки обумовить належні умови для несення служби, унеможливить психофізіологічні травмування під час виконання службових обов'язків.

1.6. Діяльність працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, із забезпечення публічної безпеки і порядку

Відповідно до вимог Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про Національну гвардію України», патрульним нарядам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

1) вимагати від громадян дотримання громадського порядку;

2) вимагати від осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень;

3) перевіряти у громадян при підозрі в учиненні ними правопорушень документи, що посвідчують їхню особу, а також інші документи у передбачених законом випадках і спосіб;

4) здійснювати в установленому законодавством порядку поверхневу перевірку, огляд речей і документів, транспортного засобу і вантажу;

5) вилучати у громадян та службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки;

6) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених законодавством;

7) у разі здійснення патрулювання на транспортному засобі включати спеціальні світлові, звукові сигнали, а також у виняткових випадках не дотримуватися вимог правил дорожнього руху;

8) тимчасово обмежити або заборонити доступ особам до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічного порядку та громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей, а також для проведення окремих слідчих дій відповідно до законодавства;

9) обмежувати або забороняти у випадках затримання правопорушників при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспортних засобів і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг відповідно до законодавства;

10) використовувати технічні засоби й технічні прилади для виявлення і фіксації правопорушень відповідно до законодавства;

11) затримувати громадян за передбачених законом підстав і в спосіб та здійснювати їх доставлення до органу (підрозділу) Національної поліції або іншого службового приміщення відповідно до законодавства;

12) обмежувати пересування, затримувати та забезпечувати доставлення транспортних засобів для тимчасового зберігання відповідно до законодавства.

Працівники правоохоронних органів залучених до патрулювання, мають інші права, передбачені законодавством, зокрема нормативно-правовими актами МВС. Нагадаємо, що військовослужбовці Національної гвардії України у разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку здійснюють превентивні заходи та заходи примусу відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» (Стаття 13. Права військовослужбовців Національної гвардії України Закону України «Про Національну гвардію України»).

Поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у таких випадках:

1) якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;

2) якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

3) якщо особа перебуває на території чи об'єкті зі спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю;

4) якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо;

5) якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

6) якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до учинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення.

Опитування особи:

1. Поліцейський може опитати особу, якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень.

Для опитування поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення.

2. Надання особою інформації є добровільним. Особа може відмовитися від надання інформації. Проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога.

3. Перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї цим Законом.

Поверхнева перевірка:

1. Поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.

2. Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

3. Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу.

4. Поліцейський може здійснювати поверхневу перевірку речі або транспортного засобу:

1) якщо існує достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі перебуває правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб;

2) якщо існує достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі знаходиться річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

3) якщо існує достатньо підстав вважати, що річ або транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/або знаходиться в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку.

5. Поверхнева перевірка речі або транспортного засобу здійснюється шляхом візуального огляду речі та/або транспортного засобу або візуального огляду салону та багажника транспортного засобу. Поліцейський, здійснюючи поверхневу перевірку, має право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону.

6. Під час поверхневої перевірки речі або транспортного засобу особа повинна самостійно показати поліцейському вміст особистих речей чи транспортного засобу.

7. У разі виявлення в ході поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд відповідно до вимог статті 237 Кримінального процесуального кодексу України.

Зупинення транспортного засобу:

1. Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі:

1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху;

2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;

3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом або знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення;

4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;

5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;

6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;

7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху;

8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;

9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.

2. Поліцейський зобов'язаний поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки, визначеної у цій статті.

Вимога залишити місце і обмеження доступу на визначену територію:

1. Поліцейський уповноважений вимагати від особи (осіб) залишити визначене місце на певний строк або заборонити чи обмежити особам доступ до визначеної території чи об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей, для збереження та фіксації слідів правопорушення.

2. Поліцейський може обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг у разі затримання осіб відповідно до закону, під час аварій, інших надзвичайних ситуацій, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя та здоров'я людей.

Обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю:

1. Поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом

України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України.

2. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях починається з моменту її фактичного затримання.

3. У випадках, визначених частиною другою цієї статті, поліцейські повинні негайно викликати медичних працівників до місця фактичного знаходження таких осіб, а також, за можливості, поінформувати членів сім'ї.

4. Поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу для запобігання небезпеці, якщо є достатні підстави вважати, що річ або транспортний засіб можуть бути використані особою з метою посягання на своє життя і здоров'я або на життя чи здоров'я іншої людини, або пошкодження чужої речі. На вимогу особи поліцейський зобов'язаний повідомити про причини застосування ним відповідних заходів.

Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється на підставах та в порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

5. Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється шляхом вилучення речі в її фактичного володільця, обмеження її перенесення або перевезення.

Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про тимчасове обмеження фактичного володіння річчю особи, а також зобов'язаний скласти протокол про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю та вручити протокол цій особі.

6. Тимчасове обмеження пересування особи та перенесення або перевезення речі негайно припиняється, якщо немає необхідності здійснювати такий захід.

Проникнення до житла чи іншого володіння особи:

1. Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із:

1) рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій;

2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину;

3) припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

2. Проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння особи не може обмежувати її права користуватися власним майном.

3. Про застосування вказаного поліцейського заходу обов'язково складається протокол.

Перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ:

1. Поліція в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України, може оглядати за участю адміністрації (керівництва) юридичних осіб, фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб-підприємців) чи їхніх уповноважених представників приміщення, де знаходяться зброя, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також безпосередньо оглядати місця їх зберігання з метою перевірки дотримання правил поводження з ними та правил їх використання.

2. Поліція може оглядати зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, що знаходяться у фізичних та юридичних осіб, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання та використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, з метою перевірки дотримання правил поводження з ними та правил їх використання.

3. Поліція відповідно до порядку, визначеного Міністерством внутрішніх справ України, вилучає зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система, а також опечатує і закриває об'єкти, де вони зберігаються чи використовуються (у тому числі стрілецькі тири, стрільбища невійськового призначення, мисливські стенди, підприємства і майстерні з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів, боєприпасів,

магазини, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічні майстерні, пункти вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування) у випадку виявлення порушення правил поводження з ними та правил їх використання, що загрожують громадській безпеці, до усунення таких порушень.

4. Поліція інформує відповідний орган Міністерства внутрішніх справ України в одноденний строк про кожен факт виявленого порушення правил зберігання і використання зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів, матеріалів і речовин, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ.

Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису:

1. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

2. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку і відеотехніку має бути розміщена на видному місці.

Здійснення поліцейського піклування (ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію»).

1. Поліцейське піклування може здійснюватися щодо:

1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;

2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;

3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;

4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Поліцейське піклування має наслідком щодо:

1) осіб, зазначених у п. 1 ч. 1 цієї статті, – передання батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування;

2) осіб, зазначених у п.п 2, 3 ч. 1 цієї статті, – передання відповідному закладу;

3) осіб, зазначених у п. 4 ч. 1 цієї статті, – передання у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання.

2. Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування.

Повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися в разі, якщо є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними.

3. Поліцейський уповноважений вилучити в особи зброю чи інші предмети, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу.

Поліцейському заборонено проводити обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

4. Про застосування поліцейського піклування складається протокол, в якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень.

Протокол підписується поліцейським і особою. Копія протоколу негайно вручається особі під розпис. Протокол може не надаватися особі для підписання, а його копія – вручатися особі в разі, якщо є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати власні дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, передбаченому абзацом 2 ч. 1 цієї статті.

5. Про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції.

У разі наявності достатніх підстав вважати, що передання особи тривало довше, ніж це необхідно, відповідальний поліцейський в підрозділі поліції зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винних у цьому осіб.

6. Поліцейський зобов'язаний надати особі можливість негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи.

Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи.

Наряди мають право доставляти в підрозділи Національної поліції або інші службові приміщення громадян, які вчинили адміністративні правопорушення, з метою припинення порушень, якщо всі інші заходи впливу вичерпані, а також для встановлення особи порушника та складання протоколу про правопорушення; затримувати осіб, які перебувають у громадських місцях у стані сп'яніння, якщо їхній вигляд ображає людську гідність або якщо вони втратили здатність самостійно пересуватися чи могли завдати шкоди навколишнім або собі, до передання їх у спеціальні медичні заклади або доставки до місця проживання, а за відсутності таких – до їх витвердження.

Крім того, працівники правоохоронних органів, залучених до патрулювання, мають право затримувати військовослужбовців, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення, до передання їх військовим патрулям, представникам військової комендатури, військових частин або військових комісаріатів.

Питання для самопідготовки

1. Дайте визначення «поліція» в Україні.
2. Які обов'язки Національної поліції України?
3. Які принципи діяльності Національної поліції України передбачені законодавством?

4. Охарактеризуйте принципи діяльності Національної поліції України.

5. Які обов'язки Національної гвардії України?

6. Які права військовослужбовців Національної гвардії України?

7. Які завдання виконує поліція в Україні?

8. В чому полягає особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання?

9. На які групи можна умовно поділити сукупність можливих заходів для збереження здоров'я та життя працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання?

10. Як класифікуються основні чинники, що призводять до загибелі або поранень працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання?

11. Які існують основні блоки забезпечення особистої безпеки?

12. В чому полягає організаційно-правовий блок гарантування особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання?

13. На які групи можна поділити травмонебезпечні ситуації у діяльності працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, і з чим вони пов'язані?

14. Вирішення яких основних завдань особистої безпеки обумовить належні умови для несення служби?

15. Які нормативні документи регламентують права нарядів працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання?

16. Куди та за яких обставин мають право наряди патруля входити безперешкодно у будь-який час доби?

17. Чи мають право патрульні наряди безперешкодно використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям і громадянам?

18. Чи мають право затримувати наряди правоохоронних органів, залучених до патрулювання, військовослужбовців?

19. Які спеціальні засоби мають право застосовувати працівники правоохоронних органів, залучених до патрулювання, під час виконання службових обов'язків?

20. Коли і за яких обставин мають право працівники правоохоронних органів, залучених до патрулювання, застосовувати зброю?

21. Які бувають поліцейські заходи?

22. Що належить до превентивних поліцейських заходів?

23. Де і коли застосовується перевірка документів?

24. Як здійснюється опитування неповнолітньої особи?

25. Коли застосовується поверхнева перевірка?

26. Чи дозволяється зупинка транспортного засобу для перевірки документів?

27. За яких обставин поліцейський може вимагати залишити місце і обмеження доступу на визначену територію?

28. Коли поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу?

29. У яких випадках поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду?

30. До кого застосовується поліцейське піклування?

Розділ II

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ, ДО ДІЙ У ТИПОВИХ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

2.1. Методи і прийоми саморегуляції фізичного та психічного стану

Результати досліджень, проведених фахівцями ДНДІ МВС України у 2017 році серед працівників Національної поліції України, свідчать: такі чинники, як ненормований робочий день, постійний контакт з асоціальним елементом, усвідомлення високої вірогідності загибелі чи поранення, необхідність чималої (повної) затрати психічних і фізичних сил під час припинення злочинів, значно знижують функціональні резерви організму аж до їх цілковитого виснаження. Це висуває високі вимоги не лише до рівня професійної підготовленості, а й психічного стану працівників поліції, їх стресостійкості і психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах (Аналітична довідка «Про вивчення психологічних особливостей професійної діяльності поліцейських Національної поліції України та використання психологічних методів і засобів з метою дослідження особистості працівників поліції»).

Здатність правоохоронця виконати своє завдання якнайкраще (сповна виявити бойову майстерність) залежить насамперед від його внутрішніх переконань, уміння ефективно діяти в ситуаціях небезпеки, раптовості, невизначеності, дефіциту часу, а також від стану здоров'я тощо. Сукупність цих чинників названо *психологічною готовністю*.

Основними ознаками психологічної готовності до виконання службових завдань є: відсутність метушні або замкнутості, обачлива, спокійна поведінка; чітке, безпомилкове виконання наказів і команд; нормальний фізіологічний стан (частота пульсу, дихання, колір обличчя й ін.).

Для підтримання психологічної готовності застосовують прості й ефективні методи та прийоми саморегуляції фізичного і психічного стану: самопереконання, самонавіювання, керування уявою, дихальним та м'язовим тонусом.

Самопереконання – це доказ правоохоронця самому собі необхідності підтримання високого рівня готовності. У разі виникнення відволікаючих думок і бажань під час несення служби на бойовому посту або виконання іншого бойового завдання правоохоронцеві потрібно якомога точніше уявити собі можливі негативні наслідки ослаблення пильності. Важливо пригадати вимоги уставів, інструкцій, застереження старших начальників, повчальні гіркі приклади зі служби органів і підрозділів МВС та НП України.

Самонавіювання, як і самопереконання, здійснюється правоохоронцем свідомо. Самонавіюванням можна змінити стан людини силою її віри в себе і свої можливості. Наприклад, під час несення служби вночі у правоохоронця виникає дещо загальмований стан. Саме тоді психіка найбільш сприйнятлива до будь-яких самонавіювань, тож навіть миттєве прагнення комфорту і сну слід швидко усувати.

Для підтримання бадьорого й активного стану працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, рекомендовані чіткі й короткі словесні інструкції на зразок *«я уважний і зосереджений»*, *«я спокійний і впевнений у собі»*, *«я повністю контролюю свою поведінку і ситуацію»* тощо, які легко «вводяться» в підсвідомість і зазвичай сприяють формуванню відповідного психофізіологічного стану людини.

Здійснюючи самонавіювання, необхідно дотримуватися таких правил:

- подумки повторювати словесні формули самонавіювання 5–6 разів, усвідомлюючи зміст фрази й водночас уявляючи потрібний стан;

- фрази повинні бути короткими, зрозумілими, не викликати сумнівів щодо можливості їх реалізації в конкретній ситуації. Ніякої самокритики – лише абсолютна впевненість у своїх силах обумовить досягнення потрібного результату;

- словесні формули вимовляти стверджувально, навіть натяк на заперечення неприпустимий. Наприклад, самонавіювання типу *«я не хочу спати»* може викликати зворотну

реакцію, оскільки частка «не», як правило, губиться у підсвідомості. В цьому випадку про сон не слід згадувати взагалі, переконуючи себе в тому, що «я цілком бадьорий і активний», а замість «я не розсіяний» – «я зосереджений».

Керування уявою значно посилює вплив вербальних форм самонавіювання. Тож можна створити образ, окреслити бажаний результат своєї діяльності. Необхідно емоційно перейнятися змістом словесних образів. Навіюючи собі «я бадьорий», уявити, як ранкова свіжість охоплює тіло, м'язи стають пружними і сильними. Якщо спробувати відчутти це, ефект буде помітний одразу. Якомога краще уявляючи зразок дії, рекомендується образно ототожнювати себе з еталоном (найкращий працівник спецпідрозділу, ідеал фахової майстерності або свій неперевершений кумир). Щоб увійти в роль «найбільш вправного співробітника», необхідно образно уявити його оптимальні дії і за принципом наслідування спробувати вчинити так само. Такому перевтіленню значно сприяє самонавіювання типу «я – влучний стрілець», «я – пильний розвідник», підкріплені усвідомленням реалістичності відповідного ідеалу. Керуючи уявою, можна постійно «прокручувати» можливий розвиток ситуації на посту і наслідки тих чи інших дій у бою.

Здатність концентруватися також взаємопов'язана з уявою. Напрямок уваги сильно впливає на пильність правоохоронця. Перебуваючи поза зоною відомого контролю, відволікання уваги здатне переключити людину на інший об'єкт, не пов'язаний з виконанням службового завдання. Наприклад, існує такий прийом: злочинець жбурляє камінь, щоб відволікти увагу правоохоронця вбік, а напад на нього неочікувано здійснює в іншому місці. Тож важливо виробити в собі звичку – за раптового виникнення чіткого подразника (підозрілий звук чи шум) не переключати уваги на цей об'єкт повністю, а одночасно (боковим зором) спостерігати й за іншими, які можуть виявитися головними. Для цього слід завчасно скласти план почергового переключення уваги на кожен із потенційно небезпечних напрямів. Лише так можна втримати контроль над обстановкою.

Отже, в бойовій обстановці варто концентрувати увагу на об'єктах, пов'язаних з виконанням службового завдання, і не відволікатися на другорядні подразники.

Керування диханням і м'язовим тонусом не є суто психологічним прийомом, але глибина і частота вдихів, ступінь напруження м'язів тіла великою мірою визначають психічний стан правоохоронця у бойовій обстановці. Тому хода в темпі 140–150 кроків за хвилину створює бадьорий настрій, а чергування темпу кроку – від уповільненого до пришвидшеного – сприяє зібраності, загострює сприйняття довкілля.

Задля зняття нервового напруження рекомендується заспокійливий тип дихання: *короткий вдих → активний видих → затримка дихання після видиху*. Для досягнення того чи іншого психологічного стану слід провести 3–4 такі цикли. З'являється приємна свіжість у м'язах, ясність розуму, мобілізується воля, необхідна для тривалого спостереження за супротивником.

М'язова напруженість визначає нервову активність, а отже, прояв бадьорості у правоохоронця. М'язове розслаблення, навпаки, має гальмівний, заспокійливий вплив на психіку. Тому в період очікування бою необхідно підтримувати м'язи тіла пружними й еластичними. Розігріті, активізовані м'язи сприяють психологічній готовності до бою.

2.2. Психологічний вплив працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, на правопорушників

Службова діяльність більшості працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, передбачає безпосереднє, психологічно насичене спілкування і з законослухняними громадянами, і з правопорушниками. І психологічний підтекст поведінки іншої людини стає складовою подальшої життєдіяльності правоохоронця, не минає для нього безслідно.

Суб'єктові службової діяльності – затриманому, потерпілому, свідку, заявнику тощо, досить часто притаманні негативні морально-психологічні характеристики. Нерідко це є особи, які ведуть аморальний, протиправний спосіб життя, втратили людську гідність. Спілкування з ними об'єктивно викликає негативні емоції, призводить до стійкого дефіциту позитивних вражень, розчарування та зневіри. Водночас, якщо ці особи становлять службовий інтерес, працівники правоохо-

ронних органів, залучених до патрулювання, не зважаючи на антипатію, змушені контактувати з ними, налагоджувати довірливі взаємини. Це передбачає активне неформальне за зовнішніми ознаками спілкування з виявами співчуття, співпереживання, навіть уміння зрозуміти і допомогти.

За літературними джерелами, під час здійснення правоохоронних функцій в екстремальних умовах існують різні рівні взаємодії правоохоронців з правопорушниками.

Перший рівень пов'язаний з наявністю самого факту можливого протистояння співробітників та правопорушників (так склались обставини) і готовність перших припинити (не допустити) протиправну поведінку з боку інших.

Другий рівень передбачає вербальну взаємодію (переконання, змушування, навіювання) з правопорушниками (словесне спілкування).

Третій рівень – це силовий вплив для тимчасової нейтралізації правопорушників або стримання натовпу (нанесення ударів гумовим кийком, застосування спеціальних засобів, водометів, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії тощо, у виняткових випадках вогнепальної зброї).

Четвертий рівень – відділення з натовпу і затримання правопорушників шляхом застосування фізичної сили, спеціальних засобів, кайданків. На цьому рівні існує психологічний і фізичний контроль за правопорушниками, а також психологічний вплив на підсвідомість їхніх імовірних подільників (співучасників).

П'ятий рівень уможливорює застосування вогнепальної зброї, щоби запобігти загибелі чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень громадянам або правоохоронцям з боку правопорушників, якщо іншими засобами або способами усунути небезпеку неможливо.

Психологічний вплив (це підтверджено і на практиці, і низкою наукових досліджень) є найпершим і здійснюється перед застосуванням інших форм впливу за таким алгоритмом: **психологічний вплив (переконання, попередження) → фізична сила → спеціальні засоби → вогнепальна зброя.**

Основу психологічного впливу становить певна інформація, яка передається підозрюваному (правопорушникові, злочинцю) в чітко визначеному обсязі, у свідомо обраний час, супроводжуючи коментарями та відповідними емоціями. Кожен психологічний прийом впливу має конкретну мету: попередження, інформування, зміну поведінки людини, навіювання невпевненості, дезорієнтування та ін. Навіть традиційний вигук-наказ *«Поліція! Не рухатись!»* містить у собі певний заряд психологічного впливу на підозрюваного або правопорушника. Водночас звернення типу *«Поліція! Руки вгору!»* ні в якому разі не доречне у ситуації, якщо в руках правопорушник тримає зброю. Навпаки, оклик *«Поліція! Не рухатись!»* чітко пояснює підозрюваному, що саме від нього вимагають. Правопорушник повинен зрозуміти, що в разі будь-якого поруху його руки зі зброєю відбудеться постріл з боку правоохоронця, що передбачено ст. 46 Закону України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію».

Якщо в момент затримання правопорушник не має в руках зброї, правильною буде команда *«Руки вгору!»*. Відтак підозрюваний вимушений зупинитися з піднятими руками. В такому положенні він не зможе вихопити приховану зброю.

Під час вибору конкретного прийому психологічного впливу на людину слід враховувати вік, стать, національність, індивідуальні особливості, вид правопорушення, професію тощо. Працівники правоохоронних органів, залучених до патрулювання, повинні вміти переконати неприємно налаштованих людей, що вони готові на компроміс, уникати наказного тону (*«стій», «назад», «замовкни»* тощо), а обирати фрази, які демонструють розуміння і бажання вникнути у проблему (*«спробуймо з'ясувати», «я розумію, чому ви обурюєтесь»*).

У разі загрози групових порушень громадського порядку вкрай важливо налагодити контакт із присутніми. Звертатись до них повинна людина, яка імponує, вміє налагодити зв'язок, доволі смілива, рішуча та принципова. Слова потрібно добирати зрозумілі всім, дохідливі, ситуативно виправдані. Не варто підлещуватися та принижуватися – це призводить до втрати авторитету і присутні розумітимуть, що до них звертається несерйозна людина. Говорити треба впевнено, з почуттям власної гідності, виховано, але водночас досить категорично.

Почуття міри тут украй актуальне. В одному з правил, за яким діють американські поліцейські, зазначено: *«Вимога та позиція, викладені простими висловами, з ефективним застосуванням інтонації, стануть зрозумілими та прийнятними швидше, ніж те саме, але висловлене зверхньо і поблажливо. Поблажливий, зверхній тон викликає внутрішній спротив та бажання виявити суперечність. Саме цього слід усіяко уникати, розмовляючи з людьми, які і без того вже упереджені щодо конкретної особи».*

За настійливими рекомендаціями науковців Національної академії внутрішніх справ України, всі, хто залучений до забезпечення публічної безпеки і порядку, мають додержуватися таких правил:

1. Утримуватися від зауважень, особливо щодо когось конкретного, не вдаватися до суперечок. Однак це не виключає тактовного і доброзичливого діалогу з навколишніми, можливості роз'яснення їм суті подій, обставин, за яких застосування спецзасобів виправдане і навіть необхідне.

2. Уникати поспіху. Досвід свідчить: загострення конфліктної ситуації може бути наслідком надмірної поспішності та брутальності правоохоронців, що не завжди відповідає конкретній ситуації, а є бажанням досягти результату в найкоротший термін.

3. Не намагатись терміново затримати та ізолювати призвідників. За високого рівня нагнітання невдоволеності натовпу негайне затримання лідерів може різко ускладнити обстановку, призвести до ще більшої загальної роздратованості та агресії. Під час масових безладів додатковою небезпекою у разі затримання злочинців, відомих правоохоронцям, є те, що зброю можуть застосовувати невідомі спільники, які перебувають у натовпі. В цьому разі доцільно обмежитися встановленням особи, а затримання здійснити пізніше, зі зниженням агресивності або під час розосередження натовпу, в безлюдному чи малолюдному місці.

Здійснювати затримання правопорушників доцільно лише в тих випадках, коли є впевненість, що присутні громадяни підтримують дії правоохоронців.

4. Не розпочинати активних дій до прибуття головних томів сил, що спроби запобігти правопорушенням недостатніми

силами часто провокують активізацію натовпу, а досягнутий успіх надає йому впевненості у своїй перевазі та безпеці.

5. Вдаватись лише до заходів, зрозумілих довколишнім і реакція на які не буде негативною. Вимогу про припинення конфлікту (бійки, мітингу тощо) слід підкріплювати посиленням на відповідний документ, тобто дохідливо обґрунтувати, висловлюватись тактовно та переконливо.

6. Заходи впливу повинні відповідати особі правопорушника. Для одного достатньо зауваження, а до іншого варто застосовувати більш жорсткі заходи. Неадекватність заходів, брутальність, жорстокість викликають у присутніх негативні емоції. Конкретне звернення, як правило, призводить до підтримки з боку довколишніх.

Під час забезпечення публічної безпеки і порядку необхідні неабияка стресостійкість, витримка, самовладання та здатність не піддаватися на провокації. Вираз емоцій правоохоронця – хоча й психологічно зрозуміла реакція, проте не може бути виправданою. Гнів, висловлений у брутальній формі, хаотичні рухи та нелогічне пересування призводять переважно до загострення ситуації. Грубість породжує грубість. Непомірні вимоги, до того ж висловлені неприйнятно, примушують самого представника влади кожен подальшу вимогу висловлювати ще більш «натягнуто», таким чином він сам зменшує можливу зону дії, маневру та об'єктивно сприяє досягненню критичного рівня. Як наслідок, це не тільки не заспокоїть натовп, а ще більше його активізує.

2.3. Дотримання дисципліни працівниками правоохоронних органів, залучених до патрулювання, як передумова успіху в їхній професійній діяльності

Численні випадки, пов'язані з порушенням права працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, на безпеку життя, здоров'я, честі, гідності та недоторканності, є прямим наслідком порушення особами рядового та начальницького складу нормативних вимог дисципліни і законності у своїй службово-трудовій діяльності. На жаль, зазначають у деяких управліннях Міністерства внутрішніх справ України,

і сьогодні правоохоронці гинуть або зазнають тілесних ушкоджень нерідко з причини низького рівня службової дисципліни, недостатньої власної професійної майстерності, а також надмірної самовпевненості чи необережності під час виконання службових обов'язків.

Особовий склад органів і підрозділів МВС та НП України – не ізольований від суспільства у якомусь «замкненому світі», тому негативні явища, певною мірою поширені серед населення, стосуються й уражають також і його. Йдеться, зокрема, про пияцтво, неетичну поведінку та грубість, пошук незаконних способів набуття соціальних благ і пристойного існування, посадові зловживання. Впливає також західна масова культура з властивими їй елементами жорстокості, насильства, пропагандою всюдозволеності, задоволення потреб за будь-яку ціну. Віртуальне, зігране акторами на камеру за неабиякі гонорари, коригує поведінку і проникає в підсвідомість окремих правоохоронців. Кожен з-поміж них є державним службовцем, але їхній правовий статус суттєво відрізняється від тих, що мають службовці інших установ та організацій. Ця відмінність детермінує особливості дисципліни і дисциплінарну відповідальність. Саме такий правовий статус обумовлює специфіка трудової діяльності, яка передбачає охорону громадського порядку та боротьбу зі злочинністю, що, власне, неможливо без дотримання суворої дисципліни, системи субординації та виконання наказів. Специфіка ця полягає ще й у тому, що правоохоронець має державно-владні повноваження, право пред'являти громадянам вимоги, обов'язкові до виконання; застосовувати заходи державного примусу; працівники правоохоронних органів та їхні сім'ї користуються певними пільгами; професійна діяльність вимагає від працівників дотримання дисципліни не тільки в умовах служби, а й поза нею. Сьогодні дисципліна і законність у діяльності персоналу працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, набуває особливого значення. Висловлювання вчених стосовно важливості дисципліни і законності в діяльності працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, мають глибокий сенс. Від рівня дотримання дисципліни і законності безпосередньо залежить ефективність функціонування правоохоронних органів системи МВС України щодо захисту, охорони

й забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин, надійність, сталість й ефективність безпеки діяльності працівників цих органів, служб та підрозділів. Незважаючи на це, серед працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, іноді спостерігається зневажливе ставлення до вимог дисципліни і законності, що закономірно призводить до вчинення правопорушень та злочинів під час виконання ними посадово-функціональних обов'язків. Викликають тривогу численні факти ухвалення правоохоронцями незаконних рішень, учинення протиправних дій, перевищення посадових повноважень. Збільшується кількість скарг з приводу застосування працівниками правоохоронних органів недозволених методів слідства, зокрема й насильницьких. Небезпідставно громадяни нарікають на побори, хамство з боку окремих правоохоронців. Варто наголосити, що саме неповний облік злочинів не тільки спричиняє вибір неадекватних масштабам злочинних виявів заходів боротьби з ними, а й спотворює наші знання про стан і головні напрями розвитку злочинності, дезорієнтує, робить недостатньо репрезентативними висновки щодо зв'язків злочинності з іншими соціальними явищами, ускладнює подальший розвиток кримінологічних досліджень. Детальніше зауваження на злочинність в правоохоронних органах системи МВС пояснюється не лише поширеністю явища, але й обсягом доступної інформації. Внаслідок дефіциту офіційної інформації про дійсний стан згаданого різновиду злочинності, а також науково обґрунтованих оцінок ефективності боротьби з ним та прогнозів розвитку на доступну для огляду перспективу, недоліків кримінальної статистики, з'явилося багато некоректних тверджень щодо цього. До найпоширеніших уявлень доречно віднести такі:

а) Україна є однією з країн, яка має достатньо високий рівень злочинності серед працівників правоохоронних органів системи МВС України;

б) у країнах зі стабільнішим соціально-економічним, політичним та правовим розвитком суспільства ризик учинення працівниками поліції злочинів зведений до мінімуму;

в) Українська держава не вживає наполегливих заходів у сфері зміцнення дисципліни та законності в діяльності правоохоронних органів системи МВС України і не прагне створи-

ти більш ефективної системи профілактики протиправних дій осіб рядового й начальницького складу, заснованої на поліпшенні їхньої безпеки, соціально-правового захисту, професіоналізму та піднятті престижу службово-трудової діяльності.

З огляду на це питання дисципліни і законності в діяльності працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, вимагають ретельного вивчення і консолідації вчених та практиків. І у цьому поєднанні наука мусить запропонувати для практичної діяльності щонайефективніші заходи зміцнення дисципліни та законності.

Щодо суті і змісту такого поняття, як дисципліна, сьогодні в науці однастайності немає. Дисципліна – це певний порядок поведінки людей, який відповідає встановленим у суспільстві нормам права і моралі, а також вимогам тієї чи іншої організації. В соціумі завжди існує загальнообов'язкова та спеціальна дисципліни, дотримання яких забезпечується зовнішніми санкціями і примусовими заходами. Загальнообов'язкова дисципліна потрібна для нормального існування суспільства й держави, а також для функціонування соціальних організацій та інститутів. Спеціальна дисципліна стосується лише членів певних організацій. До спеціальних видів дисципліни вчені відносять трудову, службову і навчальну. Поняття «дисципліна» передбачає також зв'язки між людьми в процесі сумісної праці, з одного боку, а з іншого – підпорядкування усіх працюючих порядку праці, дотримання ними встановлених правил поведінки під час трудового процесу. Забезпечити певний порядок поведінки у процесі праці можна за допомогою чіткої регламентації обов'язків кожної людини, кожної сторони трудового договору. Виробничий процес має здійснюватися відповідно до існуючих правил. Така регламентація провадиться технічними, технологічними, правовими нормами, зміст яких створює виробничу і технологічну дисципліну. Порядок поведінки людей у процесі праці, скерований на забезпечення точного виконання працюючими трудових обов'язків, прийнято називати трудовою дисципліною. Цей порядок визначається правовими нормами, правилами внутрішнього трудового розпорядку, статутами і положеннями про дисципліну, технічними правилами, посадовими положеннями та інструкціями, наказами, розпорядженнями керівника робіт. Вони спрямовані

на забезпечення бажаної для виробництва поведінки працюючих. З огляду на те, наскільки працівники правильно сприйняли й усвідомили необхідність належного та якісного виконання своїх обов'язків, установлюється рівень трудової дисципліни на виробництві. Кожен працівник зобов'язаний враховувати не тільки свої інтереси та інтереси виробництва, а й усіх, хто працює поряд, сприяти згуртованості колективу, який зміг би у випадках, передбачених законом, стати на свій захист, навіть у визначенні правил внутрішнього розпорядку. Трудова дисципліна є складовою кожного індивідуального трудового правовідношення, виражає обсяг повноважень в управлінні процесом праці чи виконанні обов'язків кожним працівником.

Отже, зміст дисципліни праці обумовлений історично. Мотиви і спосіб підкорення учасників трудового процесу певному порядку залежать від певних форм розділу і кооперації праці, від пануючої форми власності на засоби виробництва, від існуючого соціально-економічного устрою. На ці чинники впливають рівень розвитку засобів виробництва, кваліфікаційний рівень учасників виробничого процесу. Термінологічне поняття «дисципліна» означає виховання, розпорядок, що вказує на відповідну поведінку в колективі. Трудова ж дисципліна – це, по-перше, спеціальний напрям, невід'ємний елемент особливої частини трудового права. По-друге, трудова дисципліна – необхідна умовою будь-якої колективної праці, незалежно від її суспільної організації. Тому в широкому розумінні трудова дисципліна охоплює:

1) виробничу дисципліну, тобто дотримання послідовних процесів (постачання сировини, додержання умов праці тощо);

2) технологічну дисципліну, тобто дотримання технології виготовлення товарів, продукції;

3) дисципліну робочого часу, тобто дотримання розпорядку дня, перерв у роботі, відпочинку тощо.

Але як правове явище трудова дисципліна характеризується: тим, що вона є елементом трудових правовідносин, тобто обов'язком працівника; обов'язковим підпорядкуванням усіх учасників колективної праці встановленому порядку; самостійним інститутом трудового права як сукупності правових норм.

Отже, на основі зазначених загальних положень доходимо висновку, що трудова дисципліна – це сукупність правових норм, які регулюють внутрішній трудовий розпорядок і встановлюють трудові права й обов'язки сторін трудового договору, а також заохочення за успіхи в роботі та відповідальність за умисне невиконання трудових обов'язків. Головним змістом трудової дисципліни є не лише виконання правових норм у галузі праці, а й свідоме і творче ставлення до своєї роботи, забезпечення її високої якості, раціональне використання робочого часу, прагнення до співробітництва та взаємоповаги. Необхідною умовою успішної організації трудового процесу та високої продуктивності праці незалежно від галузі економіки, форми організації праці та соціально-економічних відносин є дотримання учасниками цього процесу певного розпорядку, координації діяльності та злагодженості. Закріплений у правових нормах порядок поведінки учасників трудового процесу визначає поняття трудової дисципліни як правового інституту. Трудова дисципліна – багатоаспектне явище, а тому в галузевій літературі (радянській та сучасного періоду) її розглядають як: правовий принцип галузі права; правовий інститут трудового права; елемент трудових правовідносин; фактичну поведінку учасників таких правовідносин. Правовий зміст категорії «трудова дисципліна» збігається з визначенням її як інституту трудового права. Це сукупність норм, які встановлюють обов'язки сторін трудового договору, режим їх виконання, внутрішній трудовий розпорядок, засоби заохочення та відповідальності, що становлять механізм забезпечення виконання цих зобов'язань. Трудова дисципліна як елемент трудових правовідносин відображає суб'єктивно-правову сутність цього поняття. Полягає вона у зобов'язанні працівника як суб'єкта конкретних трудових правовідносин виконувати обов'язки, що становлять зміст цих правовідносин. Рівень дотримання суб'єктами трудових правовідносин нормативно-правових актів та обов'язків, передбачених трудовим договором, визначає поняття трудової дисципліни як фактичної поведінки учасників трудового процесу. А сутність державної дисципліни – це:

а) неухильне дотримання норм права і моралі державними службовцями;

б) забезпечення методами державного й суспільного переконання та примусу.

Державна дисципліна є вимогою державної влади до всіх державних організацій, посадових осіб, громадських організацій суворо дотримуватись нормативних державно-правових актів, які встановлюють правила поведінки у всіх сферах суспільного життя, а також приписів моралі.

Отже, поняття «дисципліна» дуже широке за змістом і велике за обсягом. Порядок у суспільстві чи на будь-якому підприємстві, в установі, організації забезпечується за її допомогою. Загальне поняття дисципліни охоплює багато інших понять, які відображають той чи інший різновид дисципліни. Ці різновиди мають спеціальний характер і відрізняються один від одного метою, засобами забезпечення та суб'єктами застосування і виконання. Важливим різновидом дисципліни є службова дисципліна працівників органів, служб та підрозділів правоохоронних органів системи МВС України, покликана забезпечити нормативно встановлений порядок здійснення правоохоронно-правозабезпечувальних функцій щодо захисту й охорони прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин. Службова дисципліна осіб рядового та начальницького складу полягає в неухильному дотриманні співробітниками правоохоронних органів системи МВС України установлених нормативно-правовими актами, Присягою, наказами міністра внутрішніх справ, прямих начальників (командирів) порядку та правил виконання їхніх обов'язків і здійснення наданих їм повноважень. Доцільно також розглядати службову дисципліну як установлену в державних органах для окремої категорії (державних службовців) дисципліну праці, яка полягає в дотриманні загальних і спеціальних обов'язків, прав, а також заборон і обмежень, установлених Конституцією і законодавством України, статутами, положеннями, нормативними актами міністерств і відомств, контрактами, наказами керівників, що видаються у межах їхніх повноважень. Характер службової дисципліни працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, обумовлюється специфікою їх правового статусу та діяльності: усі особи рядового і начальницького складу є державними службовцями і беруть участь у виконавчо-розпорядчій діяльності держави, оскільки

вони організують та забезпечують публічну безпеку та порядок; у сфері службової діяльності особи рядового і начальницького складу, залежно від особливостей правового статусу, наділені державно-владними повноваженнями і є представниками виконавчої влади, їх законні вимоги обов'язкові для виконання усіма фізичними, посадовими та юридичними особами; служба в органах та підрозділах, залучених до патрулювання, пов'язана з підвищеним ризиком для життя та здоров'я, честі, гідності й недоторканності працівників. Така діяльність потребує високої професійної підготовки, моральної стійкості, фізичної витривалості, особистої мужності під час виконання службових обов'язків, тому до осіб, які вступають на службу до правоохоронних органів системи МВС України, ставляться спеціальні вимоги: морального, фізичного, вікового, освітнього характеру, а в процесі проходження служби домінують вже стають ділові та моральні якості. Отже, службова дисципліна в правоохоронних органах системи МВС України зобов'язує кожного представника рядового і начальницького складу: дотримуватись норм законодавства, виконувати вимоги Присяги, статутів і наказів начальників; захищати життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань; у службовій діяльності бути чесним, об'єктивним і вільним від рішень політичних партій і масових громадських рухів; сумлінно нести службу; стійко долати всі труднощі, пов'язані зі службою, не шкодувати своїх сил, а в разі необхідності – й життя задля виконання службового обов'язку, додержуватись правил професійної етики, не вчиняти дій, що можуть призвести до втрати незалежності й об'єктивності у процесі виконання службових обов'язків; поважати людську гідність, виявляти турботу про людей і бути готовим у будь-який час надати їм допомогу; постійно вдосконалювати свою кваліфікацію, підвищувати рівень культури в роботі; сприяти начальникам у зміцненні дисципліни та забезпеченні статутного порядку, виявляти повагу до начальників, старших на службі і за званням, бути ввічливим, додержуватись правил носіння встановленої форми одягу і віддавання честі; гідно і достойно поводитись поза службою, бути прикладом у додержанні громадського порядку, утримувати інших

від порушень правопорядку; суворо зберігати державну і службову таємницю; берегти довірені зброю, майно і техніку.

Службова дисципліна в правоохоронних органах системи МВС України вимагає від усіх працівників суворої дисциплінованості, виняткової чесності, правової свідомості, чіткості та старанності, зразкової організованості. Вона свідчить, що спільні зусилля та добрі результати роботи працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, можуть бути нівельовані правопорушенням, аморальним проступком або відступом від Присяги бодай одного недбалого працівника. Необхідна взаємодія працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, окрім сумлінного виконання кожним з них свого службового обов'язку (ефективних і професійних дій з розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку тощо), передбачає неухильне дотримання законів, наказів, інструкцій та інших нормативних актів, що регламентують їхню діяльність.

Специфіка функціонування органів системи Міністерства внутрішніх справ України, діяльності їхніх працівників є фактором, який обумовлює потребу в існуванні спеціальної службової дисципліни. Це визначає і якісні ознаки службової дисципліни працівників, а саме: сувору єдиноначальність, що характеризується категоричністю та імперативністю наказів і вказівок керівного складу; обов'язок керівників оперативно реагувати на допущення з боку підлеглих порушень дисципліни; наявність спеціальних заходів заохочення та стягнень; порядок оскарження дисциплінарних стягнень.

Наприкінці аналізу змісту та особливостей дисципліни і службової дисципліни працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, як умови і фактори поліпшення безпеки їхньої діяльності зазначимо таке. По-перше, сутність службової дисципліни працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, формується з двох аспектів. Йдеться про:

а) сукупність правових норм, що встановлюють порядок здійснення службових обов'язків і права працівників;

б) фактичне дотримання ними цих норм, або правомірну поведінку під час виконання службових обов'язків.

По-друге, правові норми, що регламентують службову дисципліну, поділяються на такі групи: з регулювання службових обов'язків і прав працівників; з визначення методів забезпечення службової дисципліни; щодо засобів заохочення працівників; з вибору заходів впливу за порушення службової дисципліни; з регулювання процедури (порядку) підтримання і зміцнення службової дисципліни (дисциплінарно-процесуальні). Водночас службова дисципліна не зводиться тільки до правових відносин, правової свідомості, правових норм, скерованих на зміцнення правопорядку в країні та її інститутах і організаціях. Вона охоплює також і ті соціальні, моральні, політичні, психологічні зв'язки і відносини, соціальні і моральні норми, що забезпечують зміцнення громадського порядку, форм діяльності людей, які сприяють ефективному досягненню цілей державних організацій, установ, інститутів. Тож включення до механізму забезпечення службової дисципліни в органах та підрозділах, залучених до патрулювання, соціальних і психологічних факторів – важливий інструмент поліпшення стану дисципліни. По-третє, поняття службової дисципліни працівників правоохоронних органів системи МВС України слід визначити як установлений нормами права порядок взаємозв'язку учасників службово-трудова відносин, що забезпечує ефективну діяльність осіб рядового та начальницького складу щодо захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, створює необхідні передумови для надійної системи безпеки діяльності працівників правоохоронних органів системи МВС України. По-четверте, умови внутрішнього порядку, які впливають на стан службової дисципліни, а відповідно – й на ефективність функціонування працівників правоохоронних органів системи МВС України та надійність системи безпеки їхньої діяльності, слід типологізувати за такими групами:

а) оперативно-службової діяльності, які передбачають дотримання вимог психофізіології праці, ергономіки праці, естетики робочого місця, убезпечення оперативно-службової діяльності;

б) що відображають стан службової дисципліни, тобто характер групових і міжособистісних відносин у підрозділах, а також між начальниками і підлеглими; рівень конфліктності

і стресовості в підрозділах і службах; рівень дотримання моральних норм взаємовідносин серед працівників; характер відносин між організацією і громадськими утвореннями правоохоронних органів системи МВС України;

в) вияви впливу кадрової політики в підрозділах на стан службової дисципліни, зокрема проблеми, пов'язані з добром, навчанням, переміщенням, звільненням службовців; інформаційне забезпечення апаратів із роботи з персоналом; профорієнтація, адаптивна робота, заходи щодо професійної, соціальної і психологічної ресоціалізації; механізми службового просування;

г) планування роботи з працівниками, тобто існування продуманої стратегії кадрового забезпечення правоохоронних органів системи МВС України; відповідність наявного персоналу штатному розкладові підрозділів; порядок оцінки кандидатів на вакантні посади; механізм оцінки якостей службовців;

г) розвиток працівників правоохоронних органів системи МВС України – наявність бази для бойової, професійної та службової підготовки; системи з перепідготовки та підвищення кваліфікації діючих працівників; робота з резервом на висування; забезпечення професійної та соціально-психологічної адаптації новачків (молодого поповнення);

д) система мотивації оперативно-службової діяльності, яка охоплює порядок формування оперативно-службової діяльності та оцінку її результатів, засоби морального заохочення, застосування нестандартних форм заохочення задля поліпшення ефективності оперативно-службової діяльності;

е) юридичне забезпечення службових відносин, тобто узгодження розпорядчих документів, що стосуються зміцнення службової дисципліни; правове забезпечення оперативно-службової діяльності працівників; правовий захист працівників (службовців);

е) розвиток соціальної інфраструктури підрозділів, що передбачає організацію харчування, забезпечення працівників продуктами, пайками та обмундируванням, житлово-побутове обслуговування, культурний і виховний аспекти, охорону здоров'я і відпочинок; забезпечення дитячими установами; відвернення та профілактику конфліктів і стресів у підрозділах; транспортне обслуговування;

ж) розробка і впровадження нових кадрових структур для роботи з персоналом, які забезпечували би зміцнення службової дисципліни.

По-п'яте, оскільки заходи для зміцнення службової дисципліни і законності формуються на підставі систематичного аналізу їх стану в кожному органі та підрозділі, необхідне всебічне і достовірне визначення рівня їх дотримання в діяльності правоохоронних органів системи МВС України, ступеня дисциплінованості працівників, оцінка зусиль керівників нижчої ланки з огляду на вимоги цього напрямку діяльності. Водночас враховуються: повнота і якість виконання службових завдань; кількість, характер, тяжкість злочинів, надзвичайних подій, порушень законності й дисципліни та ступінь їх негативного впливу на вирішення оперативно-службових завдань; стан виконавчої дисципліни; розпорядок дня, чіткість його дотримання та організованість; внутрішній статутний порядок у підрозділах; порядок носіння однострою; наявність скарг, заяв громадян на дії (бездіяльність) службовців; організація зберігання зброї, документів суворої звітності, службових посвідчень; ефективність дисциплінарної практики керівників підрозділів; ступінь впливу колективу, органів громадського самоврядування і насамперед судів честі на стан дисципліни й законності.

По-шосте, потрібно організувати та виконати ґрунтовні наукові дослідження проблем зміцнення дисципліни та законності в діяльності правоохоронних органів системи МВС України та підготувати науково обґрунтовані рекомендації щодо недопущення та викорінення негативних явищ у системі Міністерства внутрішніх справ, скоригувати перспективні та поточні плани науково-дослідницьких робіт, передбачивши і включення до них пунктів (абзаців), присвячених темі забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів системи МВС України. В основних розділах потрібно детально означити причини та умови, що призводять до порушень законності, за основними напрямками правоохоронних органів системи МВС України, визначити ефективні заходи запобігання їх негативному впливу та розробку єдиних об'єктивних критеріїв оцінки стану законності в їхній діяльності.

По-сьоме, доцільне подальше інспектування, позаяк під час таких перевірок проводиться детальний аналіз реального стану дисципліни і законності в діяльності правоохоронних органів системи МВС України, вивчаються причини та умови, що призводять до порушень. Опісля визначення окремих підрозділів, працівники яких систематично допускають порушення службової дисципліни і законності, треба здійснювати їх комплексне відпрацювання. Отримані результати необхідно систематично розглядати на засіданнях колегій та оперативних нарадах.

Питання для самопідготовки

1. Які чинники обумовлюють психологічну готовність працівника правоохоронного органу?
2. Які існують прийоми саморегуляції фізичного і психічного стану?
3. Що таке самопереконавання?
4. Дайте визначення самонавіюванню.
5. Опишіть керування уявою, дихальним і м'язовим тонусом.
6. Які Ви знаєте рівні взаємодії працівників правоохоронних органів системи МВС України з правопорушниками в екстремальних умовах?
7. За яким алгоритмом здійснюється першочерговий психологічний вплив на правопорушника?
8. Що становить основу психологічного впливу?
9. На що слід зважати під час вибору конкретного прийому психологічного впливу на людину?
10. Які правила регламентують поведінку осіб, що забезпечують публічний порядок?
11. Якими психологічними особливостями повинна характеризуватися манера мислення правоохоронця під час забезпечення публічної безпеки та порядку?
12. Якими обставинами спричинені випадки порушення виконавчої дисципліни у підрозділах правоохоронних органів системи МВС України?
13. Чи взаємозалежні особиста безпека та дисциплінарна культура працівників (службовців)?
14. Що означає поняття «дисципліна праці»?
15. Розкрийте суть трудової дисципліни.
16. Які особливості службової дисципліни?
17. Які умови впливають на стан внутрішньої дисципліни у підрозділі?

Розділ III

**ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ,
ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ,
У ВИПАДКАХ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ,
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ
ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ**

**3.1. Закон України «Про Національну поліцію»
від 02.07.2015 р. № 580-VIII (витяг)**

Стаття 42. Поліцейські заходи примусу

1. Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї.

2. Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників.

3. Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

4. Для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;

2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;

3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);

4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;

5) засоби примусової зупинки транспорту;

6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;

7) службові собаки та службові коні;

8) пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії;

9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;

10) пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;

11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;

12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами;

13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

5. Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені цим Законом.

6. Не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоломів, бронезилетів та іншого спеціального екіпірування).

7. Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату.

8. Норми забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю встановлюються міністром внутрішніх справ України.

Роз'яснення статті

Керівні принципи застосування поліцією заходів примусу визначено у:

– Резолюції 34/169 Генеральної асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку»;

– Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Декларація про поліцію».

Метою застосування поліцейськими примусових заходів є забезпечення подолання спротиву проведенню превентивного поліцейського заходу, відновлення публічного порядку та безпеки, локалізація негативних наслідків, у тому числі збереження місця події у первинному, незміненому стані, забезпечення фіксації та збирання речових доказів на місці події передбачений у законі спосіб, а також затримання особи правопорушника, його доставляння до органу внутрішніх справ.

Якщо поліцейський вважає, що мета застосування примусового заходу ним досягнута, а порушений порядок проведення превентивного поліцейського заходу відновлено, він повинен припинити застосування цього примусового заходу та повернутися до виконання превентивного поліцейського заходу.

У межах заходів реагування на правопорушення, визначених Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, заходи примусу застосовуються поліцією з метою забезпечення особистої безпеки поліцейського, безпеки оточуючих, порушника.

Наслідком застосування примусу може бути затримання правопорушника у встановлений у законі спосіб, припинення правопорушення, встановлення особи правопорушника, забезпечення складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості складення його на місці правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим тощо.

Для аргументації адміністративного затримання встановлюються стандарти, прийняті Європейським судом з прав людини щодо затримання осіб, яке застосовується в межах кримінального провадження. Зокрема, відповідно до прецедентів, установлених Європейським судом з прав людини, під час адміністративного затримання людина має права, передбачені ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

1) затриманий має право на розгляд його справи судом протягом розумного строку, з дотриманням принципу відкритості та справедливості;

2) затриманий не вважається правопорушником доки суд не встановить факт вчинення ним правопорушення;

3) затриманому повинні негайно і детально повідомити суть і підстави затримання;

4) у нього має бути достатньо часу і можливостей для підготовки захисту;

5) затриманий має право захищати себе особисто або за допомогою захисника;

6) надавати пояснення, заявляти клопотання чи вимагати допитати свідків;

7) може безоплатно користуватися послугами перекладача, якщо він не володіє мовою, на якій ведеться провадження у справі;

8) право не визнавати себе винним у вчиненні правопорушення.

Перелік заходів примусу, до яких може/повинен вдаватися поліцейський, визначений у ч.1 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним, при цьому застосування одного зі заходів примусу унеможлиблює застосування інших заходів примусу одночасно. Застосування фізичної сили не може вважатися найменш небезпечним зі заходів примусу та таким, що має передувати застосуванню спеціальних засобів чи вогнепальної зброї. Обрання примусового заходу здійснюється на розсуд поліцейського пропорційно рівню небезпеки реагування, а також залежно від ситуації, яка складається.

Зважаючи на розвиток ситуації, поліцейський може:

– припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів;

– припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї;

– припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;

– припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;

– припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування фізичної сили;

– припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї;

– припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;

- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до застосування фізичної сили;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до застосування спеціальних засобів;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до використання фізичної сили;
- здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї.

Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу. Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї та наслідки цього поліцейський має письмово (рапортом) повідомити свого керівника.

У разі заподіяння особі тілесних ушкоджень, а також активного застосування вогнепальної зброї поліцейський зобов'язаний здійснити таке повідомлення негайно, а керівник, своєю чергою, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

Перелік спеціальних засобів, які може/повинен застосувати поліцейський, визначений у ч. 4 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним і може бути розділений на такі групи:

- засоби, придатні для захисту людини від ураження різними предметами (у тому числі зброєю);
- засоби тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника);
- засоби пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують.

До переліку спеціальних засобів не включено елементи однострою поліцейського, засоби індивідуального захисту,

а також прилади (пристрої), які мають однакові зі спеціальними засобами властивості (призначення), але не включені до норм забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю, що мають бути визначені наказом міністра внутрішніх справ України (Закон України «Про Національну поліцію», ст. 16, ч. 1, пп. 2, 7).

Стаття 43. Порядок застосування поліцейських заходів примусу

1. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим.

2. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

3. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

4. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу.

5. Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Роз'яснення статті

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію», *Національна поліція України* – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

2. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України відповідно до закону.

Згідно з ч. 2 ст. 30 (Види поліцейських заходів), працівник поліції для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені Законом України «Про Національну поліцію».

Розділ V Закону України «Про Національну поліцію» регламентує порядок застосування поліцейських заходів примусу (фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї). Ці поняття означено в Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1979 р., терміном «сила». Відповідно до статті 3 цього Кодексу, службовці органів правопорядку можуть застосовувати силу тільки у разі суворой необхідності і в обсязі, необхідному для виконання їхніх обов'язків. У цьому положенні підкреслюється, що застосування сили службовцями органів правопорядку має бути винятковим; хоча мається на увазі, що службовці органів правопорядку можуть бути уповноважені застосовувати силу за розумної необхідності в конкретних обставинах для запобігання злочину або при виконанні законного затримання чи допомозі в його проведенні щодо порушників або підозрюваних; сила, що виходить за ці межі, не може бути застосована.

Поліцейський може застосувати заходи поліцейського примусу до затриманої особи лише у передбачених законом випадках, з дотриманням вимог законності, необхідності, пропорційності та ефективності заходу. Згідно з ч. 3 ст. 30 Закону України «Про Національну поліцію», поліція для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

У тексті Кодексу поведінки вказано мету, задля досягнення якої може бути застосована сила:

- для попередження злочинів;
- для проведення правомірного затримання правопорушників чи осіб, які запідозрені у вчиненні правопорушення, або надання допомоги в такому затриманні.

Наголошується, що не може бути застосована сила, яка перевищує межі, необхідні для цієї мети. Силою, що перевищує межі, необхідні для виконання завдань, слід визнавати таку силу, що завдала особі, яку затримують, шкоду, явно не рівнозначну небезпечності посягання та обстановці захисту.

Щоб застосування сили було правомірним, потрібно існування правової та фактичної підстав застосування сили сукупно.

Правова підстава – це наявність складу правопорушення у діях особи, а *фактична* – необхідність негайного його припинення із застосуванням сили.

Працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, не нестиме відповідальності, що передбачена кримінальним законодавством, за заподіяння шкоди особі, якщо його дії щодо застосування сили відповідали вимогам законодавства, яке регламентує дії в стані необхідної оборони. Згідно зі ст. 36 КК України, під *необхідною обороною* визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в цій обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо водночас не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищенням меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, передбачених ст.ст. 118 та 124 КК України.

Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Також не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності (ст. 39 КК Укра-

їни), тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в цій обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо водночас не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода.

Для правомірності дій працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, потрібно таке:

- щоб посягання було суспільно небезпечним, тобто таким, що стосується інтересів, які охороняються законом;

- посягання повинно бути наявним, тобто відбуватися в межах якогось часу. Воно починається з безпосередньої реальної загрози його виконання і закінчується в момент, коли перервано захистом або припинено самою особою, котра посягає;

- посягання має бути дійсним, тобто наявним об'єктивно, а не лише в уяві того, хто захищається;

- шкода повинна завдатися тільки тому, хто посягає або затримується, а не стороннім особам;

- оборона допускається тільки у випадках, коли треба захистити інтереси громадян, суспільства або держави;

- захист не повинен перевищувати меж необхідності.

До необхідної оборони прирівнюються дії зі затримання особи, яка вчинила напад. Конкретні обставини застосування фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї викладені в статтях 43, 44, 45, 46 Закону України «Про Національну поліцію» та в статтях 15,16,17,18,19 Закону України «Про Національну гвардію України».

Поліцейський **зобов'язаний заздалегідь** попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та/або поліцейського чи інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим.

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Попереджуючи про застосування сили, правоохоронець повинен, якщо дозволяють обставини, дати особі, яка посягає, час для виконання його законних вимог.

У випадках, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та/або поліцейського чи в результаті зволікання можуть настати тяжкі наслідки (поранення чи загибель особи та/або поліцейського), сила застосовується без попередження, або в ситуації, що склалась, попередження є невинуватим (наприклад, коли правоохоронцеві необхідно діяти швидко і несподівано для затримання злочинця) або неможливим (наприклад, коли правоохоронцеві затулили рот і погрожують позбавити життя; або інша ситуація, коли правоохоронець діє в протигазі, або знаходиться під водою тощо).

Попередження не робиться і тоді, коли внаслідок невчасного застосування або незастосування сили можуть настати тяжкі наслідки (загибель людей, вибух, пожежа, катастрофа

фа на залізничному транспорті). У таких випадках злочинець не може не усвідомлювати, що його злочинні дії можуть бути припинені завдяки завданню йому шкоди, аж до заподіяння смерті.

Норма, що закріплена в ч. 5 ст. 43, забороняє працівникам поліції застосовувати силу проти окремих категорій осіб, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

До таких осіб закон відносить:

- жінок з **явними** ознаками вагітності;
- малолітніх (особи до 14 років);
- осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості.

До першої категорії слід відносити осіб жіночої статі, які за об'єктивними ознаками сприймаються працівником правоохоронного органу, залученого до патрулювання як вагітні.

Нормативні акти не визначають віку, досягнувши якого громадяни України вважаються особами похилого віку. У зв'язку з цим вирішення такого питання можливе за допомогою інших юридичних норм. Скажімо, відповідно до пенсійного законодавства право на отримання пенсії за віком у нашій країні мають громадяни, що досягли граничного віку, чоловіки 60, жінки 55 років і старші. Однак тут потрібно зважати й на інші демографічні та соціальні фактори. Зважаючи на це, до осіб похилого віку віднесені особи, які сприймаються службовцем такими, що внаслідок вікових змін не спроможні створювати небезпеку для життя та здоров'я громадян і правоохоронців.

Особами з явними ознаками обмежених можливостей є такі, які внаслідок відсутності або ушкодження будь-якого органу, втрати його функцій не можуть створювати небезпеку для життя та здоров'я громадян або правоохоронців.

Визначення малолітньої особи наведено в Цивільному кодексі України. Враховуючи процеси, що пришвидшують розвиток молоді, особами, котрі через малолітній вік не можуть створювати небезпеку для життя і здоров'я, вважаються ті, які не досягли 14-річного віку.

Виконання покладених на працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, обов'язків із застосуванням сили допускається тільки в тих випадках, коли ненасильницькі заходи вичерпані й не принесли позитивного результату або коли обставини свідчать про те, що ненасильницькі методи не дадуть позитивного результату.

Спричинення тілесних ушкоджень і заподіяння смерті не є метою застосування сили. Метою її застосування має бути припинення злочинного посягання, затримання особи, яка його вчинила, або попередження шкідливих наслідків, що загрожують життю та здоров'ю громадян.

У випадках, коли ситуація все ж таки примушує працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, діяти силовими методами, вони повинні прагнути припинити посягання або провести затримання шляхом спричинення майнової, а не фізичної шкоди.

Коли працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, змушений стріляти в людину, він повинен прагнути зберегти їй життя.

Водночас за наявності підстав застосування сили допускається спричинення особі, яка затримується, будь-якої шкоди, аж до позбавлення її життя.

Тому службовець, який застосував, наприклад, вогнепальну зброю (з дотриманням усіх вимог закону) і прагнув, але не зміг уникнути смерті особи (наприклад, стріляв у ноги, але влучив у життєво важливий орган), не несе за це жодної юридичної відповідальності.

Мінімум можливості спричинення шкоди – це така мінімальна шкода, без завдання якої виконання завдань є неможливим. У деяких випадках спричинення смерті й буде тією мінімальною шкодою, яка може запобігти більш суттєвим наслідкам. Наприклад, працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, не нестиме відповідальності за вбивство особи, яка погрожує розправою заручнику або вибухом гранати, що знаходиться в його руці.

Працівники правоохоронних органів, залучених до патрулювання, зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу. Йдеться, насамперед, про надання долікарської

допомоги. Вона може бути виражена в зупинці кровотечі, ви-клику швидкої медичної допомоги або доставлянні особи, що постраждала, до медичної установи. Також треба повідомити лікаря або медичний заклад про те, який засіб застосовано в кожному конкретному випадку. Після використання спеціальних засобів проводиться огляд приміщень і місцевості з метою виявлення потерпілих, а також збирання засобів, що не спрацювали, а за необхідності – дегазація.

Допомога має бути надана всім особам, які постраждали від застосування сили (тим, що посягають, затримуються, стороннім особам), незалежно від того, правомірно чи неправомірно вона була застосована.

Ненадання допомоги таким особам тягне дисциплінарну або кримінальну відповідальність за ст. 135 (Залишення в небезпеці) та ст. 136 (Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані) КК України.

Це важливо. Водночас, надаючи допомогу особам, які посягали чи затримуються, працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, має дотримуватися заходів безпеки, аби бути готовим попередити раптовий напад з їхнього боку. Слід оглянути їхній одяг і речі, вилучити зброю та предмети, які можуть бути використані як зброя.

Поліцейський (працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання) зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування фізичної сили, спецзасобів та вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, своєю чергою, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

У рапорті мають бути відображені:

- підстави застосування спецзасобів, фізичної сили;
- обставини їх застосування (місце, час, наявність людей на місці події, кількість службових осіб, що застосовували силу);
- правопорушення, які вчинила особа;
- вид та інтенсивність застосування спеціальних засобів;
- відомості про осіб, проти яких було застосовано силу, наслідки її застосування;
- дані про можливих свідків, допомога, надана потерпілим.

Працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, своїм рапортом відповідно до конкретних обставин справи має довести, що згідно з обставинами він мав право застосувати фізичний вплив і спеціальні засоби, вогнепальну зброю.

У разі смертельного наслідку необхідно забезпечити охорону тіла вбитого й обстановки події до прибуття слідчо-оперативної групи. З прибуттям в підрозділ слід доповісти рапортом своєму начальникові про застосування або використання зброї, вказавши, коли, де, за яких обставин застосовувалась зброя, до яких наслідків це призвело, кількість використаних патронів, надання потерпілому медичної допомоги.

Якщо неможливо безпосередньо повідомити прокурора через начальника, це має бути зроблено через чергового. Такі дії обумовлено тим, що представники прокуратури, яким підслідні кримінальні справи про злочини, скоєні працівниками правоохоронних органів системи МВС України, повинні мати можливість своєчасно прибути на місце події для його огляду. Повідомляють прокурора, як правило, телефоном.

Службовець, який застосував силу, не несе за свої дії відповідальності навіть у разі заподіяння громадянам шкоди, якщо він діяв відповідно до закону.

Кримінальна відповідальність службовця настає у випадках, коли він:

- застосовував фізичний вплив (силу), спеціальні засоби, вогнепальну зброю для скоєння злочину (за відповідними статтями КК України);
- порушив умови необхідної оборони та крайньої необхідності.

Перевищення меж необхідної оборони вважається перевищенням повноважень із застосування сили.

Стаття 44. Застосування фізичної сили

1. Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

2. Поліцейський зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора про завдання особі тілесних ушкоджень унаслідок застосування фізичної сили.

Роз'яснення статті

Під заходами фізичного впливу слід розуміти дії, що виявляються у застосуванні мускульної сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника без допомоги спеціальних засобів і вогнепальної зброї з метою припинення протиправних дій, затримання правопорушника та відвернення небезпеки, що загрожує життю та здоров'ю громадян.

До прийомів рукопашного бою треба відносити кидки, удари, захвати, прийоми звільнення від них, прийоми обшуку та конвоювання, блоки, відходи з лінії атаки тощо.

Закон дозволяє застосовувати заходи фізичного впливу в таких випадках:

- для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб;
- для припинення правопорушення;
- затримання особи, яка вчинила правопорушення;
- для подолання протидії законним вимогам працівника поліції.

Протидія законним вимогам працівника поліції, виражена в будь-якій формі, є правопорушенням.

Крім того, фізична сила може бути використана у випадках:

- а) подолання перешкод під час переслідування правопорушника;
- б) відкриття доступу до закритих приміщень і територій (за наявності законних підстав);
- в) утримання правопорушників;
- г) доставлення правопорушника у відповідні органи влади.

Застосування заходів фізичного впливу мусить мати оборонний, стримуючий характер, спрямований на здійснення контролю за діями правопорушника, воно правомірне лише у випадках, коли обстановка свідчить про те, що ненасильницькі дії не будуть ефективними для виконання завдань, покладених на працівника правоохоронного органу, залученого до патрулювання.

У випадках, коли є підстави до застосування вогнепальної зброї, працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, може використовувати будь-які заходи фізичного впливу, навіть ті, внаслідок яких можливе спричинення смерті.

Стаття 45. Застосування спеціальних засобів

1. Поліцейський для забезпечення публічної безпеки і порядку застосовує спеціальні засоби, визначені цим Законом.

2. Поліцейський уповноважений застосовувати спеціальні засоби тільки у разі, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

3. Загальні правила застосування спеціальних засобів:

1) кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються:

а) до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;

б) під час затримання особи;

в) під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;

г) якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим;

г) під час проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі;

2) гумові та пластикові кийки застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського;

в) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

3) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

4) засоби примусової зупинки транспорту застосовуються для примусової зупинки транспортного засобу, водій яко-

го не виконав законні вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини;

5) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:

а) затримання особи;

б) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

б) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського;

7) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби застосовуються для:

а) маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

б) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання, а також контролю за переміщенням речей;

8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії, засоби акустичного та мікрохвильового впливу застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;

в) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

9) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для:

а) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

б) відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей;

в) примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського зупинитися;

г) затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні злочину;

10) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, застосовуються для:

а) захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

б) відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;

в) затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

г) затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;

г) затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

д) подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;

е) знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

є) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

ж) відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей;

11) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами, застосовуються для:

а) забезпечення маскуванню дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір, або для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;

б) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи;

12) службовий собака застосовується під час:

а) патрулювання;

б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

в) під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;

г) для відбиття нападу на особу та/або поліцейського;

13) службовий кінь застосовується під час:

а) патрулювання;

б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

4. Поліції (поліцейському) заборонено:

1) наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт;

2) під час застосування засобів, споряджених речовинами слезогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин;

3) відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини;

4) застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C;

5) застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях;

6) застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску.

5. Застосування малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

6. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про застосування до особи спеціального засобу.

Якщо поліцейський заподіяв особі поранення або каліцтво внаслідок застосування до неї спеціального засобу, керівник

такого поліцейського зобов'язаний негайно повідомити про це відповідного прокурора.

7. Допустимі параметри спеціальних засобів у частині їх фізичного, хімічного та іншого впливу на організм людини визначаються уповноваженими установами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

8. Правила зберігання, носіння та застосування спеціальних засобів, що є на озброєнні поліції, визначаються нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України.

Роз'яснення статті

Працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, для забезпечення публічної безпеки і порядку застосовує спеціальні засоби, визначені Законом України «Про Національну поліцію» та Законом України «Про Національну гвардію України».

Правила застосування спеціальних засобів під час виконання службових завдань затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024 «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань». Вони визначають порядок застосування спеціальних засобів особовим складом правоохоронних органів системи МВС України, які залучаються до забезпечення публічної безпеки і порядку, боротьби зі злочинністю, та перелік спеціальних засобів.

Спеціальні засоби застосовуються у випадках, коли використані та не дали бажаних результатів усі інші форми попереднього впливу на правопорушників.

Використанню спеціальних засобів, за винятком необхідності відбиття раптового нападу на працівника правоохоронного органу, залученого до патрулювання, та коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та/або поліцейського (військовослужбовця НГУ) чи інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим, має передувати попередження про намір їх застосування.

Попередження може бути зроблене голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гуч-

номовні установки, підсилювачі звуку, бажано рідною мовою осіб, проти яких ці засоби застосовуватимуться, та українською і російською мовами не менше двох разів з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення.

Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що виникла, характеру правопорушення та особи правопорушника.

Рішення про застосування спеціальних засобів ухвалює посадова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку, або керівник конкретної операції. Працівники правоохоронного органу, залученого до патрулювання, які діють індивідуально, ухвалюють такі рішення самостійно. Про застосування цих засобів вони у письмовій формі доповідають безпосередньому начальнику для повідомлення прокуророві, зазначаючи: коли, де, проти кого, за яких обставин застосувалися спеціальні засоби та наслідки їх застосування.

Начальник органу чи підрозділу правоохоронного органу системи МВС України, командир частини НГУ повідомляє вищого керівника. За необхідності інформуються керівники органів місцевої влади.

У кожному випадку після застосування спеціальних засобів працівники поліції або працівники правоохоронних органів, залучених до патрулювання, зобов'язані в найкоротші строки забезпечити надання потерпілим необхідної допомоги, повідомивши лікарів і медичні заклади, який засіб застосовано в кожному конкретному випадку.

Забороняється застосування спеціальних засобів:

– до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо;

– у приміщеннях і на земельних ділянках, які закріплено за дипломатичними, консульськими й іншими представництвами іноземних держав, за винятком випадків, коли від глави дипломатичного чи іншого відповідального представництва надійде прохання застосовувати вказані засоби проти правопорушників;

– у приміщеннях або виробництвах, пов’язаних з виготовленням вибухових чи легкозаймистих речовин, у дитячих і лікувальних закладах.

Після застосування спеціальних засобів проводиться огляд приміщень і місцевості з метою виявлення потерпілих, можливих вогнищ, пошкодження об’єктів життєзабезпечення, а також спеціальних засобів, що не спрацювали, а за необхідності – дегазація.

Начальники органів і підрозділів правоохоронних органів системи МВС України, командири з’єднань частин Національної гвардії України повинні систематично проводити роботу із забезпечення законності застосування спеціальних засобів, притягати згідно з чинним законодавством до відповідальності осіб, які допустили їх неправомірне застосування; організувати навчання особового складу щодо застосування спеціальних засобів і підготовку кваліфікованих спеціалістів-інструкторів за затвердженою програмою; видавати особовому складу спеціальні засоби лише після складання кожним із них заліків з правил і порядку їх застосування.

Правила експлуатації, технічного обслуговування, зберігання, обліку, списання та знищення спеціальних засобів, необхідні заходи безпеки під час користування ними, порядок організації та програми навчання особового складу встановлюються Міністерством внутрішніх справ України.

Правила дещо конкретизують перелік спеціальних засобів, що застосовуються під час охорони громадського порядку. Ними є:

а) засоби індивідуального захисту: шоломи (сталеві армійські, «Сфера», каска захисна пластмасова); бронежилети; протиударні та броньовані щити;

б) засоби активної оборони: гумові кийки; кийки пластикові типу «тонфа», кайданки; електрошокові пристрої; пристрої та патрони до них вітчизняного виробництва, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії; ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами типу «Терен – 4М», «Терен – 6», «Кобра – 1», «Кобра – 1С»; балончики, патрони, гранати й

інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої та дратівної дії на основі природних капсаїциноїдів, морфоліду пеларгонової кислоти (МПК), ортохлорбензальмалонодінітрилу (CS) і речовини АЛГОГЕН;

в) засоби забезпечення спеціальних операцій: спецзасоби «Терен – 1000» і «Терен – 2000»; світлошумові гранати «Терен – 7», «Терен – 7Е», «Терен – 7М», «Терен – 7ЕМ», травматичні патрони 12 калібру «Терен – 12П» (кульовий), «Терен – 12К» (картечний) та «Терен – 6Д» (граната для пострілу холостим зарядом); водомети, бронемашини й інші транспортні засоби, пристрої для примусової зупинки автотранспорту: «Еж-М», «Діана», «Кактус», «Гарпун»; помпова рушниця 12-го калібру Форт – 500, Форт – 500 М вітчизняного виробництва (НВО «ОРТ»);

г) пристрої для руйнування перешкод і примусового відкриття приміщень, захоплених правопорушниками: малогабаритні підірвні пристрої «Ключ», «Імпульс», «Таран», «Отвір», комплект інструментів спеціального призначення для термінового відкриття дверей.

Під час охорони громадського порядку можуть також використовуватися службові собаки.

У разі застосування кайданок потрібна періодична (не рідше як кожні дві години) перевірка стану фіксації замків. Заборонено застосовувати кайданки понад 2 години безперервно го використання або без послаблення їх тиску.

Забороняється нанесення ударів кийком:

– гумовим – у голову, шию, ключичну ділянку (рис. 1–3), живіт, статеві органи (рис. 4, 5);

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

– пластиковим типу «тонфа» – у голову, шию, сонячне сплетіння (рис. 6–8), ключичну ділянку, низ живота, статеві органи, нирки, куприк (рис. 9–13).

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Рис. 10

Рис. 11

Рис. 12

Рис. 13

Застосування газових пістолетів і балончиків здійснюється згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 р. № 706 «Про порядок продажу, придбання, реєстра-

ції, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії) (зі змінами) з огляду на тактико-технічні дані спеціального засобу.

Світлошумові засоби відволікаючої дії (світлошумові гранати «Терен – 7», «Терен – 7Е», «Терен – 7М», «Терен – 7ЕМ») застосовуються на відстані не ближче двох метрів від людини.

Водомети застосовуються для розосередження учасників масових заворушень за температури атмосферного повітря не нижче +10 градусів за Цельсієм.

Під час застосування сльозоточивих речовин забороняється прицільна стрільба у правопорушників, розкидання та відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин.

Газові гранати «Терен – 6» та спецзасоби «Терен – 1000» і «Терен – 2000» застосовуються тільки на відкритій місцевості.

Забороняється застосовувати пристрої для примусової зупинки: автотранспорту «Еж-М», «Діана», «Кактус», «Гарпун», зокрема й вантажних автомобілів, що здійснюють перевезення людей; автотранспорту, який належить дипломатичним, консульським та іншим представництвам іноземних держав; мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, а також на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

Патрони з гумовою кулею ударної непроникної дії «Терен – 12П» слід відстрілювати за допомогою помпової рушниці «Форт – 500» з відстані від 20 до 35 м до людини, а патрони з гумовою картечкою «Терен – 12К» – від 5 до 15 м до людини.

Застосування пристроїв, гранат, боєприпасів та малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

Під час забезпечення публічної безпеки та порядку також використовуються службові собаки, які пройшли відповідний курс дресирування, визнані придатними для службового використання і перебувають у штатах підрозділів службового собаківництва. Право застосовувати службових собак надається працівникам (кінологам), які несуть з ними службу.

Службові собаки застосовуються на довгому та короткому повідку, без повідка, в наморднику і без нього відповідно до конкретної ситуації, що виникла.

У процесі патрулювання службових собак застосовують на маршрутах і постах зазвичай у вечірній і нічний час у лісопаркових зонах, на околицях міст, інших населених пунктів, на неосвітлюваних вулицях та в інших місцях, де потрібна присутність таких нарядів.

Забороняється патрулювати зі службовими собаками без намордника у місцях зі скупченням людей, у поїздах, а також передавати собак іншим особам і залишати їх без нагляду під час патрулювання.

Перевезення службових собак до місця несення служби і назад здійснюється спеціальним або патрульним автотранспортом. Під час перевезення громадським транспортом (де це дозволено) собака на короткому повідку в наморднику повинна знаходитися з лівого боку від кінолога. У разі проходження кінолога зі службовим собакою пішки до місця несення служби і назад багатолюдними вулицями, площами, парками собака має бути з лівого боку на короткому повідку й у наморднику.

За температури вище +30 та нижче – 20 градусів за Цельсієм тривалість роботи собак на вулиці не повинна перевищувати чотирьох годин.

Під час патрулювання собака повинен знаходитися зліва на короткому повідку і без намордника. На обшук місцевості чи приміщення собака пускається без нашійника і намордника. Кінолог перебуває на такій відстані, щоби постійно бачити собаку.

Застосуванню собаки, за винятком необхідності відбиття раптового нападу на працівника правоохоронного органу або коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та/або поліцейського чи можуть настати тяжкі наслідки, має передувати попередження про це.

У разі затримання особливо небезпечних озброєних злочинців належить застосовувати кілька добре натренованих собак, які не бояться пострілів і мають добру хватку. Для уникнення втрати собаки не слід пускати його на затримання злочинця, якщо той перебуває у схованці й відстрілюється. У та-

кому випадку потрібно відвертати вогонь убік і пускати собак з тилу чи флангу або дочекатися відходу злочинця. Собака також має бути відповідно екіпірований.

Рис. 14

Під час затримання злочинця працівник, який застосував собаку, в разі заподіяння нею укусів затриманому повинен надати першу медичну допомогу. Собака водночас за командою «Охороняй!» має знаходитись у 2–3 метрах від затриманого.

У процесі перевірки документів та опитування правопорушника собака на короткому повідку без намордника за командою «Сидіти!» знаходиться на відстані, що гарантує безпеку особи, яка перевіряється (опитується). Під час доставлення правопорушника до підрозділу собака повинен знаходитися з лівого боку кінолога на короткому повідку без намордника.

У разі конвоювання злочинця у пішому порядку конвоїр зі собакою прямує за конвойованим на відстані трьох метрів, забезпечує нагляд за ним, водночас між конвоїром, собакою та конвойованим не повинні бути інші учасники наряду. Собака за командою «Поряд!», «Охороняй!» прямує зліва на короткому повідку без намордника.

Під час конвоювання злочинця в автомобілі та в інших транспортних засобах конвоїр зі собакою розміщується там, звідки зручніше наглядати за конвойованим і швидко застосувати собаку в разі спроби конвойованого до втечі або нападу на конвой.

Модифікації зазначених спеціальних засобів, що застосовуються під час охорони громадського порядку, крім засобів

забезпечення спеціальних операцій, пов'язаних із видозміною їх конструкції та експлуатаційних параметрів, що не тягнуть змін тактико-технічних властивостей, вводяться в дію наказами міністра внутрішніх справ України. В міру розробки нових спеціальних засобів активної оборони та забезпечення спеціальних операцій, не вказаних у зазначених Правилах, їхній перелік доповнюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України.

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

1. Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу.

2. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

3. Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються міністром внутрішніх справ України.

4. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

6. Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

7. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

8. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

9. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

10. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, своєю чергою, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування.

12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

13. Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

Роз'яснення статті

Застосування вогнепальної зброї є крайнім заходом і застосовується виключно у виняткових випадках.

Працівникам правоохоронних органів, залучених до патрулювання, слід докласти всіх зусиль до того, щоб не застосовувати вогнепальну зброю, вирішуючи службові завдання іншими засобами. Як правило, вогнепальна зброя не повинна застосовуватися, за винятком випадків, коли правопорушник вчиняє збройний опір або інакше загрожує життю та здоров'ю людей і коли інші заходи не достатні для припинення правопорушення або затримання підозрюваного правопорушника.

У ст. 46 Закону «Про Національну поліцію» регламентовано застосування вогнепальної зброї працівниками поліції. Однак за цими ж правилами слід використовувати вогнепальну зброю, відібрану в правопорушників, і мисливську зброю, яка може бути у власності працівника поліції.

Перелік випадків, коли застосування вогнепальної зброї буде правомірним, викладений у ст. 46 Закону «Про Національну поліцію», є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Застосування вогнепальної зброї є найсуворішим заходом примусу.

У випадках, указаних у п. 4 ч. 7, а також у п. 13 ст. 46, заподіяння особі шкоди вогнепальною зброєю неприпустиме. Пошкодженням може бути лише майно (п. 4 ч. 7 – транспортний засіб, п. 13 – тварина), в інших випадках працівники поліції, застосовуючи зброю, можуть робити постріли на ураження (аж до позбавлення життя) в особу, що має наміри скоїти злочин, або затримується працівниками поліції.

П. 2 ч. 4 ст. 46 надає працівникам поліції право застосовувати вогнепальну зброю для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю та здоров'ю.

У судовій практиці загрозовим для життя або здоров'я визнається напад, який призвів чи міг призвести до смерті, тяжких, середньої тяжкості або легких тілесних ушкоджень, що спричинили короткочасний розлад здоров'я або короткочасну втрату працездатності.

Обставинами, що свідчать про загрозу для життя та здоров'я осіб, слід визнавати:

- застосування холодної та вогнепальної зброї;
- нанесення ударів у життєво важливі органи;
- нанесення ударів одному громадянину з боку групи правопорушників;
- нанесення ударів, після яких особа не в змозі піднятися і не подає ознак життя;
- наїзд або спроба наїзду автотранспортом;
- застосування під час нападу різноманітних технічних засобів;
- обливання паливною або хімічною рідиною;
- спроба нанести удар пляшкою;
- кидання каміння в громадян;
- спроба скинути громадянина з висоти;
- виштовхування особи з транспортного засобу, що рухається;
- спроба здійснити підпал або вибух об'єкта, де знаходяться люди;
- вчинення інших дій, які можуть становити загрозу для життя людини.

Відповідно до чинного законодавства, поліцейський зобов'язаний захистити будь-яку особу незалежно від її моральних якостей, політичних, релігійних поглядів, громадянства

або будь-яких інших критеріїв, у випадку загрози її життю чи здоров'ю.

П. 3 ч. 4 ст. 46 Закону «Про Національну поліцію» передбачено для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі.

Згідно зі ст. 147 КК України, захоплення заручників – це захоплення або утримання особи як заручника з метою спонукання родичів затриманого, державної чи іншої установи, підприємства, організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника.

Заручник може фізично утримуватися особою, яка здійснила захоплення (правопорушник ховається із заручником, висуває свої вимоги, а в разі їх невиконання погрожує застосуванням проти заручника зброї чи інших насильницьких дій), в будь-якому приміщенні, транспортному засобі, контейнері, на ділянці землі до виконання висунутих злочинцем вимог.

Застосування вогнепальної зброї допускається тільки проти тих осіб, які безпосередньо беруть участь у захопленні заручників або своїми діями будь-як негативно впливають на стан здоров'я заручників.

П. 2 ч. 4 ст. 46 надає право застосовувати зброю для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї у разі загрози їхньому життю чи здоров'ю.

Згідно з Законом України «Про Національну поліцію», значно зміцнено правову захищеність працівників поліції, доведено їх до одного рівня з усіма громадянами у правових гарантіях щодо захисту їхнього життя, здоров'я та законних інтересів. Про це наголошено й у ст. 62 вказаного Закону, яка гарантує працівнику поліції та членам його сім'ї захист життя, честі, гідності, захист від злочинних посягань та інших протиправних дій.

У Кримінальному кодексі України є статті, що гарантують відповідальність осіб, які загрожують життю чи здоров'ю працівника поліції, – це ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу»; ст. 348 «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця»; ст. 349 «Захоплення

представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника».

Зі змісту п. 1 ч. 4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» розуміємо, що вогнепальна зброя може бути застосована для відбиття не будь-якого нападу на працівників поліції, а лише такого, що створює небезпеку для їхнього життя або здоров'я, а також життя і здоров'я членів їхніх сімей. Критерії, які визначають існування небезпеки для життя і здоров'я громадян, поширюються на працівників поліції без винятків.

Мотиви нападу на працівників поліції (хуліганські спонукання, уникнення затримання, заволодіння зброєю та ін.) не впливають на право застосовувати зброю.

Зброя може бути застосована тільки для припинення нападу на працівників поліції, а не інших правопорушень проти працівників поліції (злісної непокори законному розпорядженню або вимогам, ненасильницького опору тощо).

Не буде правомірним застосування вогнепальної зброї у випадках, коли можливе спричинення шкоди, яка явно не відповідає обстановці небезпеки нападу або обставинам захисту (наприклад, застосування вогнепальної зброї у випадках нападу на працівника поліції з боку старої тяжкохворої людини або особи, яка перебуває у стані сильного сп'яніння, що робить нереальним здійснення загрози). У таких випадках слід вирішувати службові завдання ненасильницьким шляхом або використовувати фізичний вплив і спеціальні засоби.

Згідно з п. 4 ч. 4 ст. 46, надається право застосовувати вогнепальну зброю для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення.

Особи, що вчиняють напад на житлові приміщення громадян, приміщення державних, громадських установ, підприємств і організацій, своїми діями загрожують нормальному ритму роботи установ, підприємств, організацій, іноді цілим галузям народного господарства, населеним пунктам, регіонам, життю та здоров'ю громадян, завдають шкоди майну.

Під нападом слід розуміти насильницькі дії, які виражаються у вторгненні, тобто відкритому проникненні до приміщення всупереч встановленому режиму роботи об'єкта, чинним правилам пропускнуго режиму, вимогам посадових осіб або волі осіб, які в цих приміщеннях мешкають.

Нападом також слід вважати насильницькі дії, що не пов'язані з вторгненням у приміщення, але спрямовані на його пошкодження або знищення.

Під час вирішення питання про застосування зброї за умов, вказаних у п. 4 цієї статті, не має значення мета, з якою було здійснено напад, та інші кваліфікуючі обставини (озброєність нападників, їхня кількість тощо). Зі змісту статті розуміємо, що напад може бути поєднаний із заволодінням майном і без нього.

Застосування зброї правомірне лише під час наявного нападу, тобто такого, який відбувається в межах якогось часу. Він починається з безпосередньої реальної загрози його виконання і закінчується у момент припинення його захистом або тим, хто посягає.

Працівник поліції, який застосовує зброю для відбиття нападу, має не лише передбачати його неминучість, а й усвідомлювати необхідність вжиття захисних дій.

Право на відбиття нападу виникає не лише в момент суспільно небезпечного посягання, а й за існування реальної загрози нападу.

Напад не перестає бути наявним, якщо він лише зупинений і в кожному мить може розпочатися знову. Напад вважається закінченим, якщо він припинений захистом або перерваний тим, хто його спричинив.

Стаття 208 КПК України. Затримання уповноваженою службовою особою.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого ко-

рупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Поняття тяжкого злочину окреслено в п. 4 ст. 12 КК України. Тяжким є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Закон не вимагає від працівника поліції, який застав особу під час вчинення тяжкого злочину, вичерпної юридичної кваліфікації цього злочину, але в усіх випадках потрібно, щоби працівник поліції, приймаючи рішення про застосування зброї проти особи, яку він застав під час вчинення злочину, був упевнений, що в діях особи, яка затримується, є ознаки будь-якого тяжкого злочину.

Згідно з п. 6 ч. 4 ст. 46, надається право застосовувати зброю для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю людей та/або поліцейського.

Збройний опір працівнику поліції є самостійною підставою для застосування ним зброї.

Збройний опір – це активна протидія будь-якої особи здійсненню працівником поліції своїх службових повноважень, поєднаних із застосуванням чи загрозою застосування вогнепальної, холодної зброї, а також інших речей і предметів, що використовуються як зброя.

Зброя – це предмети та пристрої, призначені для ураження живої цілі, що не мають іншого призначення. Вогнепальна зброя – це будь-яка зброя, вражаючі якості якої обумовлюються дією снаряда, що отримує прискорення силою порохових газів.

До предметів, які використовують правопорушники під час здійснення опору як зброю, належать ті, якими можна завдати тілесних ушкоджень, небезпечних для життя та здоров'я людини. Як свідчить практика, ними можуть бути: камінь, палиця, пляшка, кухонний ніж, вила, лом, сокира, лопата, молоток, шило, ланцюг, лезо, газовий пістолет, сильнодіючі шкідливі хімічні речовини, інші предмети та механізми. Водночас

не можуть розглядатися як предмети, застосовані як зброя: відро, сумка, взуття, книга тощо, навіть у тому разі, коли ними були завдані удари працівнику поліції.

Збройним слід вважати і такий опір, який здійснюється із застосуванням завідомо непридатної зброї або її імітатора, якщо в обстановці, що виникла, працівник поліції не міг і не повинен був сприймати їх як непридатну або імітаційну зброю.

Втеча з-під варти є злочином, який передбачено ст. 393 КК України (Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти). За змістом статті не має значення вид злочину, у зв'язку з яким особа перебуває під вартою.

Особою, яка намагається втекти з-під варти, слід називати особу, до якої було обрано запобіжний захід взяття під варту або яка була засуджена до позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні. Установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, є слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в ізоляторах тимчасового тримання (ст. 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 02.01.2020 р.).

Під втечею розуміється самовільне залишення особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або перебуває під вартою як підозрювана, обвинувачена чи підсудна, місця, де вона знаходиться, з метою постійного чи тимчасового ухилення від подальшого перебування в ньому.

Втечею з-під варти вважаються дії, коли:

а) засуджений до позбавлення волі, який перебуває за місцем позбавлення волі (під час відправлення етапом, виконання робіт поза зоною колонії тощо), втікає з-під конвою, а у випадках, коли, згідно зі ст. 78 виправно-трудового кодексу України, має дозвіл на пересування за межами колонії без конвою, залишає маршрут пересування і не повертається до колонії;

б) особа, яку затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення за ст.ст. 207, 208 КПК України або обрано запобіжний захід – тримання під вартою чи домашній

арешт, залишає ізолятор тимчасового тримання, слідчий ізолятор чи гауптвахту, втікає з-під конвою, з кабінету слідчого, під час проведення слідчої дії на місцевості, залишає зал суду, місце перебування під домашнім арештом тощо;

в) суб'єкт залишає установу, де відповідно до закону перебувають засуджені до цього виду покарання: виховно-трудова колонія, виправно-трудова колонія, тюрми, лікарні для ув'язнених, транзитно-пересильні підрозділи.

Під залишенням місця тримання або перебування під охороною слід розуміти навмисне самовільне перетинання (подолання) лінії охорони з метою втечі з-під варти.

Згідно з Інструкцією про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затвердженої Наказом МВС України від 21.10.2003 р., лінією охорони вважається:

- в ізоляторі тимчасового тримання – стеля, вікна, двері камер і приміщень, огорожа двору для прогулянок і контрольно-пропускного пункту;

- у залі судового засідання – стіни, підлога, стеля, двері та вікна зали і кімнати судового засідання;

- у камері для тримання підсудних (засуджених) – стіни, стеля, підлога вікна та двері камери;

- у кабінеті працівника дізнання, слідчого, прокурора або іншому приміщенні – стіни, стеля, підлога, вікна, двері;

- під час конвоювання у легковому автомобілі – салон автомобіля;

- під час конвоювання у вантажному автомобілі – борти і підлога кузова;

- під час конвоювання у спеціальному автомобілі – стіни, стеля, підлога, двері камер;

- під час конвоювання у залізничному пасажирському вагоні – стіни, стеля, підлога, вікно, двері купе;

- під час конвоювання літаком (гелікоптером) – салон, двері (люки);

- під час конвоювання на гужовому транспорті або пішки – умовна лінія розміщення найближчих до колони конвоїрів.

Якщо втеча супроводжується нападом на працівника поліції, що загрожує його життю чи здоров'ю, він застосовує вогнепальну зброю згідно з п. 1 ч.4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію».

Зброя для припинення втечі з-під варти може бути застосована лише у тому разі, коли особі, яка здійснює втечу, відомо про взяття її під варту в передбаченому законом порядку.

Зброя не може бути застосована проти особи, якщо їй не оголошена ухвала, протокол або інші документи, в яких зафіксовано рішення уповноважених на те органів або посадових осіб про її затримання чи взяття під варту, якщо для цього немає інших підстав.

Закон надає працівникам поліції право застосовувати зброю для припинення тільки такої втечі, яку вони спостерігають особисто. Зброя може застосовуватися з початку втечі до того моменту, коли особа буде затримана або, навпаки, втече від правоохоронця (на це прямо вказано в нормі Закону: «для затримання особи, яка намагається втекти з-під варти», а не «втекла з-під варти»).

Згідно з п. 7 ч. 4 ст. 46, працівникам поліції надане право застосовувати зброю для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Транспортний засіб – це пристрій, призначений для перевезення людей або вантажу, а також такий, на якому встановлено спеціальне обладнання або механізм (п. 1.10 Правил дорожнього руху). Поняттям «транспортний засіб» охоплюються механічні і будь-які інші транспортні засоби.

Закон України «Про Національну поліцію» дозволяє працівникам поліції застосовувати вогнепальну зброю для зупинки будь-яких транспортних засобів, незалежно від їх відомчої належності, перебування в момент застосування зброї, інших обставин.

Однак слід враховувати, що п. 5 ч. 4 ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію» та п. 3 ч. 8 Постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024 «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань» забороняють застосовувати пристрої для

примусової зупинки автотранспорту, що здійснює перевезення людей (зокрема вантажних автомобілів), автотранспорту, який належить дипломатичним, консульським та іншим представництвам іноземних держав, мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів; а також на гірських шляхах, ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

Під час застосування спеціальних засобів і зброї за умов, викладених у цій нормі, існує дуже високий ризик тяжких наслідків, і тому працівникам правоохоронних органів системи МВС України з огляду на принцип спричинення найменшої шкоди слід дотримуватися зазначених у Правилах обмежень.

Застосовуючи вогнепальну зброю відповідно до п. 7 ч. 4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», працівник поліції зобов'язаний вжити всіх можливих заходів, щоб не влучити у водія та пасажирів; а також у навколишніх. Стрільбу в цьому разі слід вести, як правило, з близької відстані у задні колеса транспортного засобу, що переслідується, так, щоб умови застосування зброї гарантували особисту безпеку водіям і пасажирам. Найоптимальнішими умовами застосування зброї в цьому разі є рівна, пряма ділянка дороги, відсутність зустрічного транспорту та пішоходів, можливість безпечного з'їзду на узбіччя.

У законі прямо вказано, що зброя для зупинки транспортного засобу може бути застосована тільки шляхом його пошкодження, тобто працівник поліції не повинен застосовувати зброю, якщо не впевнений, що не зможе це зробити без ризику завдання вогнепального поранення людям, які перебувають у транспортному засобі, що переслідується, та навколишнім.

Водночас працівник поліції, який правомірно застосував зброю для зупинки транспортного засобу, не повинен, на наш погляд, нести відповідальність за смерть і тілесні ушкодження водія, майнову шкоду, що настала внаслідок перевертання, наїзду транспортного засобу, який вийшов з-під контролю цього водія.

Працівник поліції, що зупиняє за допомогою зброї транспортний засіб і влучив водночас у водія, нестиме відповідальність за необережний злочин, за винятком випадків,

коли він не повинен був і не міг передбачити таких наслідків. Наприклад, коли куля рикошетом від колеса автомобіля влучає у водія, коли постріл відбувається в момент різкого маневру транспортного засобу, який переслідується, або в момент наїзду транспортного засобу працівника поліції на перешкоду, внаслідок чого працівник поліції не може передбачити зміну напрямку польоту кулі.

Якщо водій транспортного засобу маневруванням притискує на швидкості автомобіль працівника поліції до кювету або перешкоди, останній має право застосувати зброю.

Згідно з ч. 9 ст. 46, поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

Закон не роз'яснює визначення місць, де може бути завдано шкоди іншим особам, тому в практичній діяльності працівник поліції або працівник правоохоронного органу залученого до патрулювання, мусить діяти за правилом: «Необхідно утримуватися від застосування вогнепальної зброї, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи».

Під сторонніми особами слід розуміти всіх осіб, за винятком тих, проти кого є підстави до застосування зброї.

Доречно наголосити, що працівник поліції, як і всі громадяни, має право на необхідну оборону, незалежно від того, чи є навколо нього люди, чи ні. Працівник поліції, що застосував зброю для припинення загрози життю та здоров'ю навіть у багатолюдному місці, не може нести кримінальну відповідальність за умови, якщо він вжив заходів для того, аби шкода, спричинена внаслідок його дій, не була надмірною та не була заподіяна стороннім особам.

За ч. 13 ст. 46, поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб. Закон не називає випадків, у яких допомога може викликатися пострілами зі зброї.

Виклик допомоги може бути здійснений на законних підставах у випадках, коли кому-небудь загрожує небезпека під час припинення злочинних дій і затримання.

Використовуючи зброю для виклику допомоги, працівник поліції, зрозуміло, розраховує не лише на допомогу громадян та інших працівників поліції, а й на те, що злочинці чи правопорушники припинять свої дії.

Постріли з вогнепальної зброї для подання сигналу тривоги чи виклику допоміжних сил проводяться в безпечному для навколишніх напрямку. Слід дотримуватися заходів безпеки при поводженні зі зброєю відповідно до розділу I загальних положень Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої Наказом МВС України від 01.02.2016 р. № 70 (за необхідності зброя спрямовується на поверхню, яка в змозі прийняти кулю, наприклад: на землю, стовбур дерева, кулеуловлювач або вгору під кутом 45–60 градусів).

Закон дає право використовувати зброю для ураження небезпечних тварин, які спричиняють громадянам і працівникам поліції тілесні ушкодження або є загроза заподіяння таких ушкоджень. Немає значення, де виникли підстави використання зброї, є тварина чиеюсь власністю чи ні, занесена вона до Червоної книги чи ні. Правові підстави використання зброї виникають уже тоді, коли тварина (найчастіше собака без повідка та намордника) кидається на людей, незалежно від того, є хазяїн тварини поруч чи ні. У випадках, коли хазяїн дає команду тварині, після якої вона атакує працівника поліції та людей, жодних сумнівів у правомірності використання зброї бути не може.

Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, своєю чергою, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування.

12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

Частина 11 цієї статті дозволяє працівнику поліції вчасно підготуватися до припинення злочинних дій у випадках, коли обставини, що склалися, свідчать про те, що може виникнути підстава для застосування вогнепальної зброї. Приведення вогнепальної зброї у готовність – це послідовне виконання комплексу дій, після яких можна вести вогонь без перешкод. Оголення зброї – це таке положення зброї, коли вона знаходиться в руці працівника поліції та її бачать навколишні.

Привівши вогнепальну зброю у готовність працівник повинен попередити особу про можливість її застосування. Колись, згідно зі ст. 151 Закону України «Про міліцію», оголення вогнепальної зброї і приведення її у готовність вже і було попередженням про можливість її застосування і додаткового попередження голосом чи пострілом угору не потребувало, але за умови що злочинець бачить, як працівник поліції приводить її у готовність.

Злочинець – це особа, яка визнана судом винною у скоєнні злочину; правопорушник – особа, яка скоїла правопорушення.

Особа може бути запідозрена у скоєнні злочину на підставі достовірних даних. Такими визнаються обставини, коли:

- цю особу застали під час вчинення злочину або безпосередньо після його вчинення, або замаху на його вчинення;
- очевидці, зокрема й потерпілі, або сукупність очевидних ознак прямо вказують на цю особу, що саме вона вчинила злочин;
- коли на підозрюваному або на його одязі, у нього або в його помешканні виявлено явні сліди злочину.

В разі існування інших даних про винність особи у скоєнні злочину допустимо оголити зброю та привести її в готовність, коли особа, яку затримують, намагається втекти.

Затримання правопорушників, злочинців, осіб, котрі запідозрені у скоєнні злочину, може змінитись на відкрите протистояння, до якого працівник поліції мусить бути готовим (скажімо, у випадках перевірки документів, які характеризуються невизначеністю). Після того, як працівник поліції ого-

лить зброю, він повинен контролювати ситуацію, не допускаючи здійснення спроб заволодіти зброєю.

Частина 12 ст. 46 надає право працівникові поліції встановлювати так звану «зону безпеки», тобто утримувати особу, щодо якої можуть виникнути підстави застосування зброї, на певній відстані на період її затримання, перевірки документів та доставлення особи, яка затримана, до підрозділу МВС. Це обумовлено тим, що перебування працівника поліції на короткій відстані не може гарантувати йому особистої безпеки в разі стрімкого нападу правопорушника.

У Законі не вказано, на якій відстані працівник поліції має утримувати правопорушника. Аналіз ситуацій затримання правопорушників дає змогу зробити висновок про те, що потрібно утримувати особу, котра затримується, на відстані 5–7 метрів (дистанція має бути більша за ту, з якої можна провести атаку). В умовах обмеженого простору працівник поліції повинен контролювати ситуацію за допомогою фізичного контролю або спеціальних засобів тому, що оголена вогнепальна зброя на малій відстані може бути відібрана правопорушником.

Спроба особи, яку затримує працівник поліції із вогнепальною зброєю в руках, наблизитись до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутись до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї працівником поліції.

Задля того щоб у таких випадках застосування зброї було законним, особа, яка затримується, повинна бачити або знати (з попередження працівника або з інших джерел) про можливість застосування зброї. Вимоги працівника поліції про те, щоб особа, яка затримується, залишалась на місці і не наближалась, водночас скоротивши зазначену працівником поліції відстань, мають бути чіткими, ясними, зрозумілими особі, котру затримують. Ця особа попереджається про те, що в разі невиконання таких вимог проти неї буде застосовано вогнепальну зброю.

3.2. Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затверджена Наказом МВС України від 01.02.2016 р. № 70 (витяг)

Поліцейський, за яким закріплена вогнепальна зброя, зобов'язаний:

1) знати та точно виконувати вимоги, встановлені цією Інструкцією;

2) забезпечити зберігання зброї і підтримувати її у справному та змащеному стані;

3) отримавши вогнепальну зброю та боєприпаси, діяти відповідно до вимог, передбачених розділами III, IV цієї Інструкції;

4) під час виконання службових обов'язків, проведення практичних стрільб постійно контролювати наявність отриманої зброї (боєприпасів) та не допускати випадіння її або витягування з кобури (спеціального спорядження) іншими особами;

5) здати зброю і боєприпаси до чергової частини органу (закладу, установи) поліції негайно після виконання службових обов'язків. У разі неможливості своєчасного прибуття до органу (закладу, установи) поліції повідомити про це безпосереднього керівника і далі діяти за його наказом.

7. Перевірка в поліцейських рівня знань із заходів безпеки при поводженні зі зброєю відображається у внутрішній документації органу (закладу, установи) поліції та проводиться, зокрема:

1) перед призначенням на вищу посаду, закріпленням вогнепальної зброї;

2) під час інструктажів поліцейських перед заступанням на службу, виконанням службових обов'язків з протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;

3) під час перевірки несення служби поліцейськими органів (закладів, установ) поліції;

4) перед проведенням практичних стрільб;

5) не рідше двох разів на рік комісією, яка призначається наказом керівника органу (закладу, установи) поліції. Результати перевірки знань поліцейських оформляються протоколом засідання комісії з перевірки рівня знань із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю;

6) під час проведення підсумкової перевірки рівня службової підготовленості поліцейських за результатами навчального року, комплексних інспектувань, контрольних та цільових перевірок органу (закладу, установи) поліції.

8. Працівник підрозділу кадрового забезпечення органу (закладу, установи) поліції заповнює картку-застереження (Додаток 2) і передає її уповноваженому працівнику чергової частини органу (закладу, установи) поліції (далі – оперативний черговий), якщо поліцейський:

1) показав рівень знань із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, порядку і правил її застосування і використання нижче ніж «добре»;

2) показав рівень знань матеріальної частини зброї нижче ніж «задовільно»;

3) не виконав норматив з вогневої підготовки або вправу зі стрільби.

Протягом тижня з цим поліцейським проводяться додаткові заняття з вогневої підготовки і повторна перевірка рівня знань (складання заліку). Після позитивного складання заліку картка-застереження з чергової частини вилучається.

9. Організація занять і перевірка рівня знань у поліцейських заходів безпеки при поводженні зі зброєю покладаються на керівника органу (закладу, установи) поліції.

10. Категорично забороняється:

1) виймати зброю (боєприпаси) з кобури (спеціального спорядження, підсумка) без потреби;

2) тримати палець на спусковому гачку без необхідності;

3) знімати запобіжник з положення «запобігання» у всіх випадках, не пов'язаних зі стрільбою;

4) закривати або затикати сторонніми предметами канал ствола, що при пострілі може призвести до його роздуття чи розриву;

5) безпідставно спрямовувати ствол зброї у бік людей, транспорту, будинків, інших будівель та споруд. За необхідності зброя спрямовується на поверхню, яка в змозі прийняти кулю, наприклад: на землю, стовбур дерева, кулеуловлювач або вгору під кутом 45-60 градусів;

6) залишати зброю без нагляду, а також передавати її іншим особам;

7) користуватися без необхідності чужою зброєю та/або зброєю, навички поводження з якою відсутні;

8) проводити чищення зброї у не відведених для цього місцях, змащувати її бензином та іншими легкозаймистими речовинами, а також абразивними матеріалами, допускати наявність відкритого полум'я під час її чищення;

9) при поводженні з боєприпасами допускати їх пошкодження, забруднення тощо.

11. Особа, яка допустила порушення заходів безпеки при поводженні зі зброєю, відповідає в установленому законодавством порядку.

II. Інструктаж з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю.

1. Види інструктажів з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю:

- 1) первинний інструктаж;
- 2) цільовий інструктаж.

2. Первинний інструктаж проводиться з поліцейськими, які:

- 1) щойно призначені на посаду до органу (закладу, установи) поліції;
- 2) зараховані на курси первинної професійної підготовки;
- 3) зараховані на навчання до закладу (установи) або прибули до органу (закладу, установи) поліції для проходження стажування (практики).

3. Згідно з орієнтовним переліком питань первинного інструктажу, передбаченим додатком 3 до цієї Інструкції, такий інструктаж проводять:

- 1) керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) органу (закладу, установи) поліції;
- 2) працівник підрозділу професійного навчання, інструктор з особистої безпеки, викладач профільної кафедри (циклу).

4. Цільовий інструктаж проводиться з поліцейськими перед:

- 1) виконанням службових завдань, пов'язаних із можливим застосуванням або використанням зброї;
- 2) проведенням спеціальних операцій;
- 3) проведенням практичних стрільб;
- 4) проведенням командно-штабних навчань;
- 5) відрядженням з вогнепальною зброєю.

5. Цільовий інструктаж проводять:

- 1) особи, передбачені пунктом 3 цього розділу;
- 2) керівник стрільб;
- 3) керівник спеціальної операції;
- 4) керівник командно-штабних навчань.

Місце проведення цільового інструктажу визначається особою, яка його проводить, виходячи з конкретного завдання.

Цільовий інструктаж завершується перевіркою рівня знань, а саме: усним опитуванням знання матеріальної частини зброї, правил та порядку її застосування і використання, заходів безпеки при поводженні з нею, основ, правил і прийомів стрільби, а також перевіркою набутих навичок безпечного поводження зі зброєю. Рівень знань перевіряє особа, яка провела інструктаж.

6. Запис про проведення первинного (цільового) інструктажу робить особа, яка його проводила, у журналі реєстрації інструктажів з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю.

Журнал має бути прошнурований, пронумерований, скріплений печаткою, зареєстрований у відповідному підрозділі та зберігатися в черговій частині органу (закладу, установи) поліції.

III. Порядок дій та заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю і боєприпасами під час їх отримання та здачі до чергової частини

1. Порядок отримання вогнепальної зброї і боєприпасів.

У разі необхідності отримання поліцейськими зброї та боєприпасів керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) органу (закладу, установи) поліції повідомляє оперативного чергового про потребу їх видачі.

З дозволу оперативного чергового під контролем керівника (заступника керівника, уповноваженої особи від керівництва) органу (закладу, установи) поліції поліцейські по одному заходять до спеціально обладнаної кімнати чергової частини для отримання зброї і боєприпасів.

Отримавши вогнепальну зброю і боєприпаси, поліцейський здійснює їх огляд та зобов'язаний:

1) спрямувати ствол зброї в напрямку кулеуловлювача, при цьому вказівний палець повинен знаходитися на спусковій скобі;

2) перевірити наявність патрона в патроннику (зняти зброю із запобіжника, відвести затвор (затворну раму з газовим поршнем) у заднє положення, поставити його на затворну затримку (утримувати затворну раму з газовим поршнем у задньому положенні) та оглянути патронник);

3) переконавшись у відсутності патрона у патроннику, повернути затвор у переднє положення (відпустити затворну раму з газовим поршнем);

4) здійснити спуск курка з бойового взводу в напрямку кулеуловлювача;

5) ввімкнути запобіжник;

6) перевірити кількість і стан отриманих патронів та самостійно спорядити ними магазини;

7) помістити запасний магазин (магазини) до кишені кобури (спеціального спорядження, підсумку для магазинів, розвантажувального жилета);

8) приєднати пістолет до пістолетного ремінця та помістити до кобури (спеціального спорядження), після чого, не виймаючи його, вставити основний магазин в основу рукоятки (приєднати основний магазин до ствольної коробки та помістити автомат у положення «на ремінь», «на груди», «за спину», «на плече»).

При огляді зброї необхідно перевірити:

1) відповідність номерів на затворі, запобіжнику та магазинах номеру на рамці пістолета (відповідність номерів на ствольній коробці, затворній рамі з газовим поршнем номеру на кришці ствольної коробки автомата);

2) відсутність на металевих частинах зброї нальоту, іржі, бруду, подряпин, тріщин;

3) справність частин зброї;

4) стан утримання магазину в основі рукоятки (ствольної коробки);

5) чистоту каналу ствола.

У разі виявлення несправностей зброї їх потрібно терміново усунути. Якщо в органі (закладі, установі) поліції вони не можуть бути усунені, зброя направляється до ремонтної майстерні. На час ремонту зброї за поліцейським закріплюється інша (резервна) зброя.

При огляді патронів необхідно перевірити:

1) відсутність на гільзах іржі й зеленої нальоту, особливо на капсулі, ум'ятин, подряпин, що перешкоджають входженню патрона до патронника;

2) чи не витягується куля з гільзи рукою, чи не виступає капсуль вище поверхні дна гільзи. Патрони з такими дефектами повинні бути відібрані і здані до чергової частини органу (закладу, установи) поліції;

3) відсутність навчальних патронів серед бойових.

Якщо патрони забруднені, вкриті незначним зеленим нальотом або іржею, їх потрібно витерти сухою чистою ганчіркою.

2. Порядок здачі вогнепальної зброї і боєприпасів.

Вогнепальна зброя і боєприпаси після виконання службових обов'язків або в разі відсутності потреби негайно здаються на зберігання до чергової частини органу (закладу, установи) поліції.

Про необхідність здачі зброї та боєприпасів поліцейськими керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) органу (закладу, установи) поліції повідомляє оперативного чергового, який їх приймає.

З дозволу оперативного чергового під контролем керівника (заступника керівника, уповноваженої особи від керівництва) органу (закладу, установи) поліції поліцейські по одному заходять до спеціально обладнаної кімнати чергової частини для здачі зброї та боєприпасів, проводять розрядження зброї і здають її та боєприпаси оперативному черговому.

Розрядження зброї проводиться біля кулеуловлювача, при цьому ствол зброї повинен бути спрямований в його напрямку.

При розряджанні зброї необхідно:

1) не виймаючи пістолет з кобури, витягти магазини з основи рукоятки і з кишені кобури (не змінюючи положення автомата, від'єднати основний магазин та вийняти з підсумка запасний);

2) самостійно вийняти патрони з магазинів, перевірити їх кількість і стан;

3) від'єднати пістолет від пістолетного ремінця та дістати його з кобури (спеціального спорядження) (зняти автомат з положення «на ремені», «на грудях», «на плечі»);

4) перевірити наявність патрона в патроннику (вимкнути запобіжник, відвести затвор (затворну раму з газовим поршнем) у заднє положення, поставити його на затворну затримку (утримувати затворну раму з газовим поршнем у задньому положенні) та оглянути патронник);

5) переконавшись у відсутності патрона в патроннику, повернути затвор у переднє положення (відпустити затворну раму з газовим поршнем);

6) здійснити спуск курка з бойового взводу в напрямку кулеуловлювача;

7) ввімкнути запобіжник.

Приймаючи від поліцейського вогнепальну зброю і боеприпаси, оперативний черговий звіряє їхні номери і кількість, візуально перевіряє їхній стан (змащення), розкладає по встановлених для зберігання шафах та місцях і повертає картку-замісник.

Про факти втрати (затримки зі здачею) вогнепальної зброї і боеприпасів поліцейськими оперативний черговий доповідає в установленому порядку керівнику (заступнику керівника, уповноваженій особі від керівництва) органу (закладу, установи) поліції і далі діє за його вказівкою відповідно до законодавства.

IV. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби

1. Вогнепальна зброя та боеприпаси до неї видаються поліцейському під його особисту відповідальність, який зобов'язаний берегти і підтримувати в належному стані передану йому в користування вогнепальну зброю (боеприпаси) та обачливо поводитися з нею (ними) відповідно до вимог цієї Інструкції.

2. Керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) органу (закладу, установи) поліції під час проведення інструктажу наряду, що заступає на службу, в обов'язковому порядку перевіряє знання поліцейськими матеріальної частини виданої їм зброї, правил та порядку її застосування і використання, заходів безпеки при поводженні з нею, а під час перевірок несення служби поліцейськими перевіряє наявність у них зброї (боеприпасів) та дотримання правил її носіння.

3. В однострої необхідно пістолет носити в кобурі з пістолетним ремінцем на надійно застебнутому поясному ремені, при цьому кобура повинна знаходитися спереду, з лівого або правого боку; автомат носити на автоматному ремені в положенні «на плечі», «на грудях», «на ремні», «за спиною».

4. У цивільному одязі зброю необхідно носити на спеціальному спорядженні з дотриманням заходів запобігання її випаданню або витягуванню іншими особами.

5. Під час несення служби поліцейським слід постійно контролювати наявність отриманої зброї, а саме:

1) перед застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, подолання перешкод, якщо пістолет був оголений, необхідно увімкнути на ньому запобіжник, покласти до кобури (спеціального спорядження) та вжити заходів, які б унеможливили його втрату;

2) після застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, подолання перешкод, падіння, виходу з місця значного скупчення людей, міського та іншого транспорту слід негайно перевірити наявність зброї, а також стан кобури (спеціального спорядження, автоматного ременя).

6. Під час несення служби категорично забороняється:

1) проводити розбирання зброї;

2) вимикати запобіжник, досилати патрон до патронника, якщо в застосуванні чи використанні зброї немає необхідності. Недбале або необережне поводження зі зброєю, особливо якщо патрон знаходиться в патроннику, може призвести до випадкового пострілу;

3) від'єднувати магазин від зброї та виймати з нього патрони.

Питання для самопідготовки

1. Які нормативні документи регламентують застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї?

2. Що таке правова підстава?

3. Дайте визначення «необхідна оборона».

4. В чому полягає перевищення меж необхідної оборони?

5. Чи повинен працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання попереджувати особу, проти якої має намір застосувати силу?

6. За яких обставин працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, може застосовувати силу, спеціальні засоби, вогнепальну зброю без попередження?

7. Проти яких осіб працівник правоохоронного органу залученого до патрулювання, не має права застосовувати силу, спеціальні засоби, вогнепальну зброю?

8. До досягнення якого віку особи вважаються малолітніми?

9. Яка шкода, заподіяна здоров'ю правопорушника, вважається мінімальною? Від чого вона залежить?

10. Що працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, має вказати у рапорті після закінчення служби?

11. Коли і за яких обставин настає кримінальна відповідальність працівника правоохоронного органу, залученого до патрулювання, в разі застосування сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї?

12. Проти кого і де збороняється застосування спеціальних засобів?

13. Перелічіть спеціальні засоби, що застосовуються під час охорони громадського порядку.

14. Що має зробити працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, після застосування спеціальних засобів?

15. По яких частинах тіла забороняється завдавати удари кийком?

16. Який нормативний документ регламентує застосування газових пістолетів і балончиків?

17. Де і за яких обставин забороняється застосовувати пристрої для примусової зупинки автотранспорту?

18. Коли не дозволяється застосування малогабаритних підривних пристроїв?

19. За яких обставин забороняється патрулювати зі службовими собаками?

20. Де розміщується конвоїр зі собакою під час конвоювання злочинця в автомобілі та в інших транспортних засобах?

21. Які обставини свідчать про загрозу для життя та здоров'я громадян?

22. Які статті Кримінального кодексу України гарантують відповідальність осіб, які загрожують життю чи здоров'ю працівника правоохоронного органу, залученого до патрулювання?

23. Чи буде правомірним застосування вогнепальної зброї у випадках, коли можливе спричинення шкоди є явно нерозмірне небезпеці нападу або обставинам захисту?

24. Яка стаття Кримінального кодексу України визначає поняття тяжкого злочину?

25. Що таке збройний опір?

26. Чи є збройний опір працівникові правоохоронного органу, залученого до патрулювання, самостійною підставою для застосування ним зброї?

27. Як характеризується особа, котра намагається втекти з-під варти? Чи має значення стаття, за якою вона була засуджена?

28. За яких обставин дозволяється використання вогнепальної зброї?

29. Чи має право працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, застосовувати вогнепальну зброю без попередження?

30. Який документ регламентує заходи безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю?

31. Які бувають види інструктажів?

32. Що категорично забороняється під час поводження з вогнепальною зброєю?

33. Яких заходів безпеки у процесі поводження з вогнепальною зброєю і боеприпасами під час їх отримання та здачі повинен дотримуватись працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання?

34. Яких заходів безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю повинен дотримуватись працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, у процесі несення служби?

Розділ IV

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ, ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ, ПОРЯДОК І ТАКТИКА ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ

4.1. Правові підстави перевірки документів

Згідно зі ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р., працівники поліції та працівники правоохоронних органів, залучених до патрулювання, мають право перевіряти у громадян за підозри у вчиненні правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на правоохоронні органи системи МВС, у таких випадках:

- якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;
- якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;
- якщо особа перебуває на території чи об'єкті зі спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю;
- якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо;
- якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;
- якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа при-

четна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення.

Відповідно до ст. 13 Розділу III Закону України від 21.12.2019 р. «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»:

1) документами, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, є:

- а) паспорт громадянина України;
- б) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- в) дипломатичний паспорт України;
- г) службовий паспорт України;
- д) посвідчення особи моряка;
- е) посвідчення члена екіпажу;
- є) посвідчення особи на повернення в Україну;
- є) тимчасове посвідчення громадянина України;

2) документами, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус, є:

- а) посвідчення водія;
- б) посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон;
- в) посвідка на постійне проживання;
- г) посвідка на тимчасове проживання;
- г) картка мігранта;
- д) посвідчення біженця;
- е) проїзний документ біженця;
- є) посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту.

Основним документом, який посвідчує особу людини, є паспорт. Крім паспорта особа може посвідчуватись і іншими документами, в яких є фотокартка власника, номер (серія) документа, відбиток печатки організації, що видала документ. До них належать:

- пенсійне посвідчення;
- військовий квиток;
- посвідчення на право управління транспортним засобом;
- довідка про звільнення з місць позбавлення волі;
- перепустка;
- свідоцтво про народження (для осіб до 16 років);
- вид на проживання для іноземних громадян тощо.

В інших випадках, передбачених законодавством України, працівники поліції та працівники правоохоронних органів, залучених до патрулювання, можуть вимагати та перевіряти документи щодо здійснення окремих видів підприємницької діяльності, товарно-транспортні накладні, дозволи на право зберігання, носіння зброї та інші документи.

Виходячи зі змісту ст.32 Закону України «Про Національну поліцію», слід розрізняти три види права поліції на перевірку документів:

- право на перевірку у громадян документів, які засвідчують їхню особу, в разі підозри у вчиненні правопорушення;
- право на перевірку у громадян документів, що є свідками правопорушення або потерпілими від правопорушення;
- право на перевірку у громадян документів, що перебувають на території чи об'єкті зі спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю з метою встановлення їх дійсності та належності відповідній особі.

У першому випадку підставою для перевірки документів є підозра конкретного громадянина у вчиненні будь-якого правопорушення (адміністративного злочину), до того ж ця підозра має ґрунтуватись на цілком конкретних фактах (наявність відповідної оперативної інформації, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення, поведінка особи, тощо).

У другому випадку підставою для перевірки документів є:

- звернення особи, яка перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події, із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення або іншу подію, і не є потерпілим (ст. 60 КПК України);

- звернення особи, яка перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події, зі заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення або іншу подію, якій завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, – потерпілий (ст. 55 КПК України);
- особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження про вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної

пригоди, іншої надзвичайної події і яка перебуває на місці вчинення правопорушення, – свідок (ст.65 КПК України).

У третьому випадку підставою для перевірки документів є особа, яка перебуває на території чи об'єкті зі спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю.

До території зі спеціальним режимом слід віднести прикордонний режим (Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 р. № 1147 «Про прикордонний режим»), яким встановлюється система режимних заходів у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі, які регламентують відповідно до законодавства правила в'їзду, тимчасового перебування, проживання, пересування громадян України та інших осіб, провадження робіт, обліку та тримання на пристанях, причалах і в пунктах базування самохідних і несамохідних суден, їх плавання та пересування у внутрішніх водах України.

До об'єктів зі спеціальним режимом слід віднести об'єкти, перелік яких затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1998 р. № 1612 «Про затвердження переліку військових частин, підприємств, установ та організацій, які підлягають обслуговуванню підрозділами спеціальної міліції Міністерства внутрішніх справ України». Прикладами таких об'єктів у м. Дніпрі є: ДП ВО «Південний машинобудівний завод», ДКБ «Південне», ВАТ «Дніпровський машинобудівний завод», ДКБ «Дніпровське», ВАТ НПП «Орбіта», ВАТ «УКРНДІТМ», ДП «Дніпро-ВДМ», УНІКТІ «ДІНТЕМ», Державний Дніпровський проектний інститут та інші. Спеціальний поліцейський контроль – це контроль, здійснюваний поліцією на попередньо обраній території протягом певного часу, а також у разі невідкладної потреби на відповідній території на відповідний термін за наявності достатньої підстави вважати, що вчинено або буде скоєно злочин чи інше правопорушення.

Письмове розпорядження про здійснення спеціального поліцейського контролю видає міністр внутрішніх справ. Право перевіряти відповідні документи надається всім працівникам поліції. Для здійснення перевірки документів не вимагається складання якогось спеціального документа чи отримання санкції.

4.2. Заходи особистої безпеки, тактичні прийоми та порядок перевірки документів працівниками правоохоронних органів, залучених до патрулювання, у процесі пішого патрулювання

Працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, у процесі своєї діяльності постійно контактує з громадянами, тому дуже важливо, щоби він своїми діями сприяв формуванню поваги до правоохоронців та не створював ситуацій, які можуть бути небезпечними для нього особисто і навколишніх.

Працівник правоохоронного органу, залученого до патрулювання, повинен звертатися до громадян тактовно, на «Ви», свої вимоги та зауваження викладати в переконливій формі. Після привітання, приклавши руку до головного убору, має назвати своє прізвище, звання та посаду (на вимогу особи пред'явити службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук) і повідомити мету звернення (стаття 18 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р.).

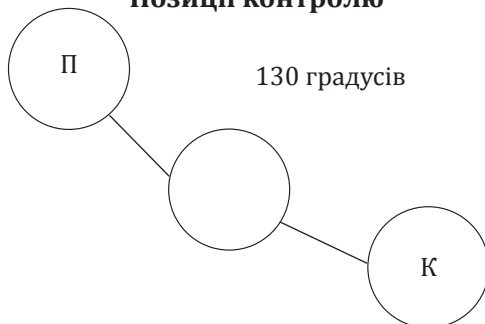
Під час перевірки документів нарядом з двох працівників той, хто перевіряє, підходить і розташовується біля особи, у якої треба перевірити документи, на відстані одного кроку зі сторони її правої або лівої руки (залежно від того, якою рукою особа, що перевіряється, дістає документи з кишені) та уважно спостерігає за його діями.

Працівник, що страхує, розташовується позаду й трохи праворуч (ліворуч) від того, кого перевіряють, та уважно слідкує за його рухами і за умовними знаками напарника.

Позиція безпеки: трикутне розташування (позиція трикутника)

1. Перевірка особи двома правоохоронцями.
2. Наближення правоохоронців з лівої чи правої сторони залежно від навколишнього середовища.
3. Здійснення функції контролю одним правоохоронцем.
4. Здійснення страховки другим правоохоронцем з елементом захисту та підтримки (елемент прикриття).

Позиції контролю

Трикутне розташування: 2 правоохоронці.

Трикутне розташування (переміщення) правоохоронців.

1. Правоохоронці наближаються до особи спереду (зелена безпечна зона).
 2. Елемент контролю – спілкування з підозрюваним.
 3. Елемент захисту обирає позицію позаду справа або зліва від особи.
 4. Правоохоронці завжди підтримують візуальний контакт.
 5. Елемент захисту надягає кайданки за необхідності.
- Трикутне розташування (рис. 1–3).

Рис. 1

Рис. 2

Трикутне розташування правоохоронців (наближення до особи).

Рис. 3

ЗМІНА РОЛІ (рис. 4–6)

Рис. 4

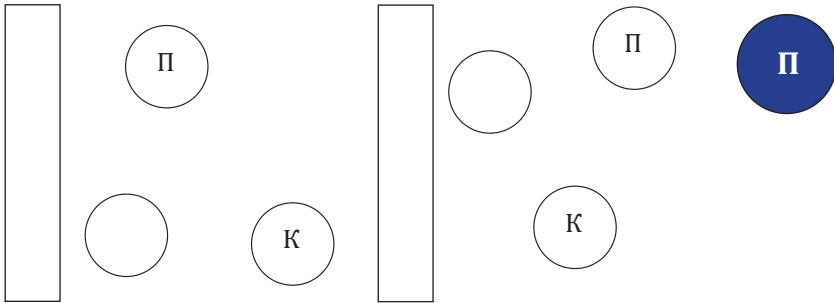
Рис. 5

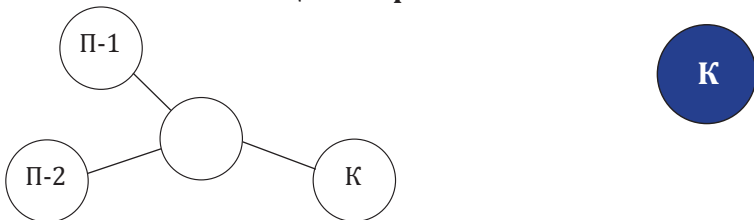
Рис. 6

Якщо особу розвернути спиною, обличчям до захисного елемента, то елемент контролю стає елементом прикриття.

Трикутне розташування (використання стіни чи бетонної конструкції).

Позиції контролю

Трикутне розташування (наближення до особи наряду правоохоронного органу в складі трьох правоохоронців) (рис. 7–10).

Рис. 7

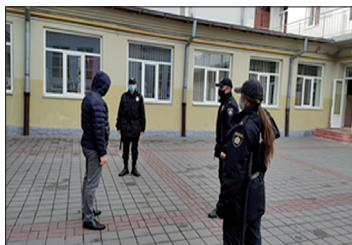

Рис. 8

Рис. 9

Рис. 10

Роль елемента прикриття

Працівник правоохоронного органу (праворуч) здійснює нагляд за навколишніми (рис. 11).

Працівник правоохоронного органу (в центрі) здійснює обмеження руху перехожих (рис. 12).

Рис. 11

Рис. 12

Рис. 13

Метод та елемент (прикриття) контролю особи працівниками правоохоронного органу (рис. 13).

Перевіряючи документи, поводитися з ними слід акуратно (не м'яти і не згортати сторінки, оберігати від дощу та снігу, не забруднювати руками). Якщо в документі є гроші, будь-які записки та інші папери або цінності, треба запропонувати власникові самому вилучити їх звідти.

Під час перевірки зауважують на відповідність наявної в документі фотокартки особи громадянина, правильність заповнення усіх реквізитів документа, чи не пошкоджена захисна сітка (якщо така є), термін його дії, якщо це паспорт – відмітку про реєстрацію. У процесі перевірки необхідно задати власникові контрольні запитання, звіряючи відповіді з даними документа, що посвідчує його особу.

У разі виявлення документа з підробками не слід казати про це підозрюваній особі. Для запрошення пройти в підрозділ правоохоронного органу треба вигадати такий привід, який не викличе підозри щодо причин затримання, інакше зростає ризик скоєння втечі або нападу на наряд.

Якщо порушник на зроблені йому зауваження реагує збуджено, потрібно дати йому час заспокоїтись і попросити надати пояснення з приводу його неправомірних дій, попередньо зазначивши суть порушення. Тільки після цього необхідно ухвалювати рішення про доцільність складання відповідних процесуальних документів чи доставляння правопорушника. Під час супроводження особи до приміщення підрозділу правоохоронного органу слід бути особливо пильними.

Перевіряючи документи, ППОЗП повинен пам'ятати про свою безпеку. Тому рекомендується проводити перевірку на

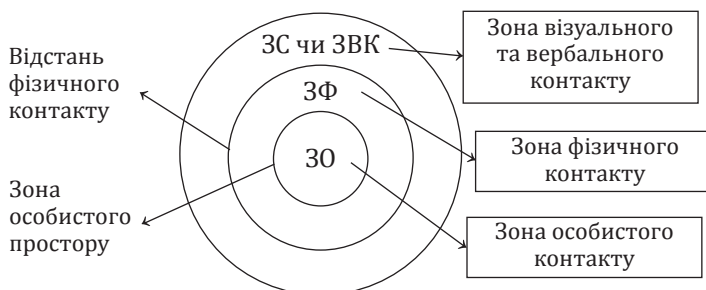
деякій відстані від сторонніх громадян, а якщо є можливість, то в найближчому службовому приміщенні.

Рис. 14

Безпечні зони

Три зони визначаються двома дистанційними лініями

Сприйняття змінюється залежно від загроз (короткоствольна, довгоствольна та метальна зброя)

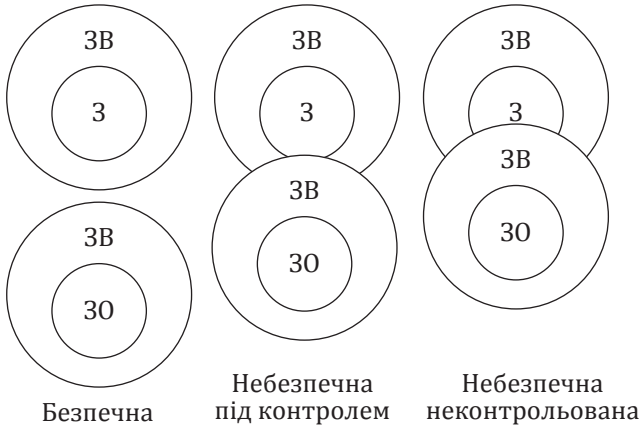
– **Зона візуального контакту** – зона запобігання, яка переважно фокусується на візуальному, вербальному і слуховому контакті.

– **Зона фізичного контакту** – зона, в якій опонент може завдати удар поштовхом або лезом (ножем).

– **Зона особистого простору** – зона, в якій опонент є достатньо близьким для удару руками, коліньми, ліктями; для виконання цих дій не потрібно зменшувати відстань до опонента. Також цю відстань називають зоною досяжності.

Безпечні відстані

Близькість супротивника становить підвищену небезпеку!

Якщо особа, яка пред'являє документ, ненароком пускає його на підлогу, то необхідно запропонувати особі підняти його самостійно.

Треба пам'ятати, що під час перевірки документів у підозрілих осіб за скоєння тяжкого чи особливо тяжкого злочину дозволяється вжити застережних заходів – оголити та привести у готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування (рис. 15).

Рис. 15

У розмові з громадянами ППОЗП повинні виявляти спокій, витримку та розсудливість. Недопустимо відповідати грубістю на грубість і діяти згідно з особистими неприязними відчуттями, особливо під час затримання злочинців та осіб,

запідозрених у вчиненні злочину (скориставшись помилкою у поведінці ППОЗП, злочинці з метою зникнення можуть підбурити та схилити навколишніх громадян до групових хуліганських дій). ППОЗП необхідно завжди слідкувати за тим, щоб своєю поведінкою не спровокувати небажаний розвиток подій.

Зауваження правопорушникам, які мають зі собою дітей, за можливості робиться так, щоб діти цього не чули.

ППОЗП не повинні втручатися у суперечки особистого характеру за винятком випадків, коли є безпосередня небезпека для життя і здоров'я громадян, порушується громадський порядок або хтось потребує допомоги.

Спілкування з неповнолітніми особами також має бути ввічливим і тактовним. Зауваження потрібно робити з урахуванням їхньої психології та рівня розвитку.

Доречно пам'ятати, що не всі правопорушники є злісними. Інколи протиправна поведінка є наслідком неухважності, і тому під час оцінки будь-якої дії громадянина потрібен індивідуальний, а не шаблонний підхід. Після перевірки слід акуратно скласти документи, подякувати їх власникові і, віддавши військове вітання, попрощатись.

У разі звернення особи до ППОЗП йому також необхідно прикласти руку до головного убору та привітатись, після чого, уважно вислухавши причини звернення, в межах компетенції надати відповідну допомогу. В певних випадках слід пояснити, куди саме треба звертатись для вирішення питання.

У разі необхідності зробити зауваження громадянину не слід без потреби використовувати свисток, а підзивати його до себе пальцем або жестом. Пояснення громадян належить вислуховувати уважно, не перебиваючи. Якщо громадянин не згоден з рішенням ППОЗП, необхідно пояснити порядок його оскарження.

У поведженні з громадянами недопустимі:

- а) зверхній тон, грубість, зарозумілість;
- б) іронічне або неввічливе викладення зауважень;
- в) вирази або репліки, які ображають людську гідність;
- г) погрози, повчання і несправедливі докори;
- г) висунення необґрунтованих звинувачень;
- д) погрозливі чи ображаючі жести або знаки.

Крім того, до типових правил у процесі спілкування можна віднести такі:

а) не треба змагатися з порушником правопорядку в доплетності та сарказмі. У разі якщо він починає розмову у зазначеній манері, не слід його переривати. Сила ППОЗП – у знанні своєї справи, в майстерності та вмінні переконувати. Порушник відчує це за відповідною поведінкою;

б) не можна піддаватися емоційному впливу порушника. ППОЗП слід поводитися спокійно та уважно стосовно порушника. Якщо виявиться, що необхідні є суворі заходи для припинення емоційних виявів порушника, які тривають або змінюються в образи та у фізичні дії, слід зробити йому попередження перед тим, як вжити відповідних заходів;

в) не можна погрожувати порушнику. Погроза діями, які неможливо здійснити, призводить до завдання шкоди репутації ППОЗП. Іноді груба прямота і загроза примусом викликають страх, який може призвести до серйозного занепокоєння. У ППОЗП є влада, сила і вміння, і порушник знає про це. Передбачувана влада є більш ефективною, ніж виражена силою. Підготовлений ППОЗП у випадках, що не вимагають негайного фізичного впливу, спочатку звертається до порушника у виді прохання або попередження. Тому, якщо відразу не досягається згода і переконання не діє, працівник ППОЗП не повинен втрачати контроль над ситуацією. Коли працівник ППОЗП усвідомить, що потрібно вжити інших, більш суворих заходів, є можливість реалізувати це вже у виді прямого наказу і примусу.

4.3. Заходи особистої безпеки, тактичні прийоми та порядок перевірки документів працівниками правоохоронних органів, залучених до патрулювання, під час зупинки транспортних засобів

Відповідно до статті 35 Закону України «Про Національну поліцію», можна зупиняти транспортні засоби у разі:

- 1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху;
- 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;

3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, яка свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом або знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення;

4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;

5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;

6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;

7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху;

8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;

9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв;

10) якщо зупинка транспортного засобу, який зареєстрований в іншій країні, здійснюється з метою виявлення його передачі у володіння, користування або розпорядження особам, котрі не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту.

Поліцейський зобов'язаний зупиняти транспортні засоби у разі:

1) якщо є інформація, що свідчить про порушення власником транспортного засобу митних правил, виявлені митними органами відповідно до Митного кодексу України, а саме: порушення строків тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту іншого транспортного засобу особистого користування, використання такого транспортного засобу для цілей підприємницької діяльності та/або отримання

доходів в Україні, розкомплектування чи передачу у володіння, користування або розпорядження такого транспортного засобу особам, які не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту;

2) якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб, який зареєстрований в іншій країні, не зареєстрований в Україні у встановлені законодавством строки чи перебуває на території України з порушенням строків тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту, чи використовується для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні, чи переданий у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту.

3. Поліцейський зобов'язаний поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки, визначеної у цій статті.

Враховуючи особливості діяльності органів та підрозділів системи МВС України, в самостійну категорію доцільно виокремити особливості забезпечення особистої безпеки ППОЗП, які в процесі діяльності мають за необхідність здійснювати перевірку документів у осіб, що використовують транспортні засоби.

ППОЗП, посадові обов'язки яких прямо передбачають нагляд за дорожнім рухом з метою забезпечення його безпеки, зобов'язані дотримуватися і заходів особистої безпеки, а саме:

- перебувати на тротуарі, а за його відсутності – на узбіччі дороги чи вулиці або на острівці безпеки;

- вихід на проїзну частину дозволяється лише для здійснення розпорядчо-регулювальних дій, огляду місця дорожньо-транспортної пригоди та надання допомоги учасникам дорожнього руху;

- під час оформлення дорожньо-транспортної пригоди, надання допомоги учасникам дорожнього руху на проїзній частині облаштовувати ці місця сигнальними конусами в достатній кількості та дорожніми знаками «Об'їзд перешкоди з правого боку» або «Об'їзд перешкоди з лівого боку» з установленням знаку аварійної зупинки чи увімкненням аварійної сигналізації;

- здійснювати нагляд за дорожнім рухом у місцях, визначених карткою маршруту патрулювання;

- під час проведення відпрацювань, якщо маршрут патрулювання не визначено карткою, вибирати місце несення служби так, щоб перебувати в межах чіткої видимості для всіх учасників дорожнього руху і мати можливість для своєчасного припинення правопорушення;

- проводити перевірку документів та розбір правопорушення лише на тротуарі чи узбіччі дороги (вулиці), острівці безпеки під прикриттям автомобіля. Службовий автомобіль (автобус, мотоцикл) водночас необхідно ставити також на тротуарі чи узбіччі дороги (вулиці) за умови дотримання правил дорожнього руху;

- здійснювати зупинку транспортних засобів за допомогою сигнального диска з використанням поданого свистком сигналу для привертання уваги учасників дорожнього руху. Водночас враховувати швидкість руху, тип, габарити, вагу транспортного засобу, стан дорожнього покриття, інтенсивність та щільність транспортного потоку;

- за можливості не перебувати на слизьких ділянках дорожнього покриття;

- вибирати для зупинки транспортного засобу темного часу доби найбільш освітлені ділянки дороги, а в разі неможливості використовувати світло фар патрульного транспортного засобу та спеціальних світлових сигнальних пристроїв.

У разі зупинення транспортних засобів та перевірки документів необхідно:

- здійснювати перевірку автомобіля і його пасажирів спільно з іншим працівником, який повинен страхувати дії товариша;

- наближаючись до зупиненого автомобіля, перевірити, чи зачинена кришка багажника, оглянути салон автомобіля, темної пори доби освітити салон електричним ліхтариком або запропонувати водієві ввімкнути освітлення салону;

- отримуючи документи чи інші предмети від водія, не протягувати свою руку в салон автомобіля і не нахилитися туди, а запропонувати подати необхідний предмет назовні;

- після отримання документів перебувати біля зупиненого транспортного засобу збоку, щоб унеможливити

нанесення удару під час різкого відкриття дверей або раптового початку руху;

- у разі перебування водія поруч із ППОЗП останній обирає позицію, що забезпечує постійний контроль за діями водія, пасажирів та рухом транспортних засобів. Інші працівники (у разі їх присутності) повинні займати положення, що дозволяє забезпечувати контроль та прикриття і унеможливорює в разі застосування зброї ураження працівника, якого вони підстраховують;

- встановити кількість і приблизний вік пасажирів, порядок їх розміщення в автомобілі, оцінити їхню поведінку;

- у разі знаходження в транспортному засобі групи осіб забезпечувати підстрахування працівника, що здійснює перевірку, іншим працівником;

- уважно стежити за пасажирами, особливо їхніми руками (можливі непередбачувані ситуації);

- категорично забороняється стояти перед або за зупиненим транспортним засобом спиною до учасників дорожнього руху та руху транспортних засобів, зупинити патрульний автомобіль попереду зупиненого транспортного засобу та здійснювати в нічний час зупинення двох і більше транспортних засобів;

- у разі виявлення транспортного засобу, що розшукується, або осіб, які підозрюються в скоєнні злочину, працівники, які належать до складу наряду, вживають, залежно від конкретних обставин, необхідних запобіжних заходів для проведення поверхневої перевірки затриманих та огляду транспортного засобу з метою виявлення і вилучення зброї відповідно до вимог статті 35 Закону України «Про Національну поліцію»;

- огляд транспортного засобу проводиться після того, як встановлено контроль за поведінкою затриманих осіб.

4.4. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, щодо забезпечення особистої безпеки під час перевірки документів та особистого огляду громадян у процесі несення служби з охорони громадського порядку на блокпостах

У встановлений час особовий склад блокпоста починає несення служби з перевірки транспортних засобів, перевезення вантажів і людей. Зони огляду і очікування мають бути зазначені білими смугами (спеціальними щитами тощо). Також повинні бути таблички з написами «Блок-пост», «Заглушіть двигун», «Вимкнути фари», «Скиньте швидкість», «Виключіть мобільні телефони», попереджувальні дорожні знаки швидкості руху та об'їзду, засоби для обмеження руху, національна символіка, спецзасоби для примусової зупинки транспорту.

Перевірку дозволяється проводити різними способами (перевірка документів, поверхнева перевірка людей та техніки).

Під час перевірки громадян найперше перевіряються підозрілі особи, які мають незвичайний одяг, ведуть себе неадекватно. Поверхнева перевірка осіб, речей чи транспортного засобу здійснюється відповідно до вимог ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію». Окрема увага приділяється нижнім частинам тіла. Обов'язковими для перевірки є головні убори, черевики, широкі штани, багаж. Проводячи поверхневу перевірку, доцільно використовувати металошукачі (датчики), які виявляють металеві предмети. Доцільно також перевірити руки та плечі в районі широкого грудного м'язу на предмет виявлення слідів у вигляді синців від користування автоматичною зброєю, снайперськими гвинтівками та гранатометами, звертати увагу на різні ушкодження та поранення. У підозрілих осіб слід перевірити мобільний телефон, а саме меню вхідних та вихідних дзвінків. Особливу підозру має викликати наявність лише одного або двох абонентів та відсутність абонентських записів у телефонній книжці.

Жінки оглядаються тільки працівниками жіночої статі, у разі коли їх немає – тільки технічними засобами в спеціально відведеному для цього приміщенні. Якщо в того, кого

оглядають, знайдена зброя, боєприпаси, вибухові речовини, вони вилучаються, а сама людина підлягає затриманню з відповідною доповіддю командирів.

Під час підготовки до перевірки документів у громадян наряд повинен перемістити зброю якомога далі від особи, що буде перевірятись, а також розподілити обов'язки та узгодити між собою умовні жести для кращої взаємодії.

Перед тим як підійти до особи, у якої буде здійснюватись перевірка документів, необхідно вжити заходів щодо недопущення прослуховування нею радіопереговорів.

Під час перевірки рекомендується стояти праворуч (ліворуч) упівоберта залежно від того, якою рукою особа дістає документ, на відстані не менше одного кроку від особи, яка перевіряється, та пильно стежити за її діями.

Під час перевірки документів ППОЗП мають дотримуватись таких вимог:

- підходячи до особи, працівник, який страшує, і працівник, який перевіряє документи, повинні візуально поверхнево оглянути одяг з метою виявлення зброї під одягом особи, в якій перевіряють документи (випуклість на місці внутрішніх кишень піджака, біля пояса, нервово притискання ліктя до тулуба), а також взяти до уваги її психологічний стан (пітніння, тремтіння рук, опускання очей додолу, озирання тощо);

- стежити за діями особи, яка дістає документи, не відволікатися від виконання завдань у будь-який спосіб та бути готовим до відбиття нападу з боку особи, яка перевіряється;

- не брати подані для перевірки документи рукою, якою Ви зазвичай дістаєте зброю;

- у разі падіння документів на землю під час їх передачі ППОЗП він не повинен їх підіймати, а здійснити крок назад, посилити увагу (покласти руку на кобуру або навести автомат, щоб особа зрозуміла, що ви в будь-який момент зможете застосувати зброю) та запропонувати особі підняти документи;

- отримавши документ для перевірки, тримати його так, щоб контролювати дії особи, яка перевіряється, та прилеглої території;

- поводитися з документами обережно (не м'яти і не загортати сторінки, оберігати від дощу і снігу, не забруднити руками). Якщо в документі є гроші, будь-які записки та інші

папери або цінності, запропонувати власникові самому вилучити їх;

- зауважувати на те, щоб наявна в документі фотокартка відповідала особі громадянина, а також на правильність заповнення всіх його граф, цілісність захисної сітки, термін дії документа;

- задати власникові документа контрольні запитання, звіряючи відповіді з даними документа, що посвідчує його особу. Якщо відповіді не збігаються або встановлено підроблення, особу необхідно затримати та доставити до службового приміщення правоохоронного органу.

У нічний час перевірка документів має проводитись у місцях, де є постійне джерело освітлення. Водночас наряд повинен зайняти позиції так, щоб забезпечити власну особисту безпеку і не дати можливості особі здійснити напад або втекти.

На підставі положень ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» ППОЗП має право проводити огляд верхнього одягу, речей особи, яка була затримана за підозрою у вчиненні правопорушення.

Огляд доцільно здійснювати, коли затримана особа (група осіб) перебуває в таких положеннях:

- стоячи з упором на стіну будівлі (дах легкового автомобіля, огорожу, дерево тощо);

- стоячи на колінах;

- лежачи на животі.

Огляд здійснюється декількома працівниками: один ППОЗП проводить огляд особи, інші спостерігають за особою і страхують колегу, який проводить огляд.

Порядок дій під час огляду особи стоячи з упором на стіну:

- попередити особу, що у разі спроби опору до неї будуть застосовані заходи впливу;

- подати команди особі: «Повільно повернутись кругом! Руки за голову! Скласти пальці в замок! Підійти до стіни не ближче 1 метра! Розвести руки в сторони, впертися руками у стіну долонями назовні! Максимально розвести ноги в сторони! Прогнути спину!»;

- подати команду: «Голову праворуч!». Підійти до затриманого ззаду зліва;

– поставити стопу своєї правої ноги до стопи лівої ноги затриманого зсередини, коліном натиснути на підколінний згин зверху вниз та натиснути на його спину правою рукою;

– лівою рукою провести зовнішній огляд ближчої до себе сторони послідовно зверху вниз (рук та голови, тулуба та ніг, взуття), далі зсередини тулуба рух не проводити;

– здійснюючи огляд, дивитися на затриманого, а не супроводжувати поглядом рухи своєї руки;

– ППОЗП, який страшує, знаходиться ззаду з правого боку на безпечній відстані від особи не менше 3–4 метрів (за необхідності приводить зброю у готовність, палець тримає на спусковій скобі), контролюючи дії затриманого, свого напарника та навколишню обстановку. Стояти потрібно так, щоб напарник, одягаючи кайданки чи проводячи огляд, не знаходився у секторі ураження на випадок пострілу в бік правопорушника;

– після проведення поверхневої перевірки з лівого боку треба відійти назад за спину ППОЗП, який здійснює контроль та прикриття, і подати йому команду перейти на лівий бік, а затриманому: «Голову повернути ліворуч!»;

– підійти до затриманого і провести огляд у відповідному порядку з правого боку;

– під час виявлення зброї, предметів, що можуть бути знаряддям правопорушення, речових доказів та іншого необхідно користуватися рукавичками, носовою хусткою тощо (слід пам'ятати, що, промацуючи та торкаючись правопорушника усією долонею, ви наражаєтесь на небезпеку вколотись інфікованою голкою);

– у разі виявлення в кишені будь-якого предмета, необхідно вилучити методом виштовхування, вивернувши кишеню, захопивши тканину кишені пальцями, вилучаючи її зміст назовні.

У разі спроби особи чинити під час огляду опір (напад) необхідно:

– зачепленням вибити його ногу, звалити на землю, збільшити дистанцію між ним і собою, попередити голосно про застосування зброї: «Не рухатись! Стріляти буду!»;

– подати команди: «Лягти животом на землю! Закласти руки за спину та з'єднати їх тильними сторонами! Ноги схрестити! Повернути голову ліворуч (праворуч)!»;

– підійти до особи з тильної сторони його голови, надягнути на правопорушника наручники (зачепивши їх під брючним ременем) та закінчити проведення огляду в положенні лежачи.

Порядок огляду в позиції стоячи на колінах:

– подати команди особі: «Руки вгору! Опуститися на коліна! Руки за голову! Скласти пальці в замок! Схрестити ноги!»;

– підійти до особи ззаду та подати команду: «Голову праворуч!»;

– поставити свою праву ногу на перехрещені ноги особи та здійснити огляд з лівого боку;

– відійти назад та здійснити відповідне переміщення з напарником, який страхує;

– подати команду: «Голову ліворуч!» – підійти до особи та поставити свою ліву ногу на його перехрещені ноги, здійснити огляд з правого боку.

Порядок огляду автотранспортного засобу

Якщо під час огляду автомобільного засобу виявлено контрабанду, озброєних людей чи виникла будь-яка підозра у перевезенні вибухових речовин, транспортний засіб підлягає ретельній перевірці у спеціально відведеному місці.

Тільки один автомобіль повинен бути на КПП або на місці перевірки. Інші автомобілі мають чекати на відстані принаймні 40–50 м поза КПП з вимкненими двигунами. За сигналом особового складу КПП наступний автомобіль запускає двигун і повільно наближається для огляду.

Всі автомобілі, що очікують огляду, мусять бути зупинені на безпечній відстані від КПП і мають бути під наглядом.

Водія і пасажирів просять показати їхні посвідчення особи і вийти з автомобіля. Пасажири відводяться приблизно за 5 м від автомобіля і перебувають там до завершення огляду автомобіля під наглядом охорони КПП. Перед перевіркою водій відчиняє всі двері, капот і багажник. Літні люди і маленькі діти можуть залишатися в автомобілі.

У разі загрози використання автомобільних бомб звертайте особливу увагу на автомобілі лише з однією людиною.

Якщо пасажирам наказують залишити автомобіль, вони повинні стояти спиною до охоронця. Його зброя спрямована

на пасажирів, але він не виявляє ворожих намірів. Охоронець мусить бути весь час надійно захищений. У разі виникнення підозри напад охоронець перезаряджає зброю як попередження.

Під час обшуку транспортного засобу проводьте огляд за певним порядком.

Відсік двигуна

Починайте з однієї сторони і оглядайте. Зауважуйте на незвичайні / нові електричні дроти (під'єднання бомби). Потрібно використовувати дзеркало для огляду днища автомобіля й інших важкодоступних місць.

Салон

Сонцезахисні щитки салону, бардачок, під сидіннями (особливо зауважувати на сидіння водія), між сидіннями (шукати електричні дроти, вимикачі), під заднім сидінням, під килимками (шукати електричні дроти), місце біля заднього вікна, двері.

Перевірте звукоізоляцію в салоні.

Ніколи не торкайтеся перемикачів або інших підозрілих предметів. Викликайте експерта.

За наявності відеореєстратора в автомобілі слід переконатися в тому, що він вимкнений. Якщо ж відеореєстратор увімкнено, необхідно вилучити з нього картку пам'яті та переконатись у відсутності вбудованої пам'яті і видалити інформацію з неї. Також переконайтесь у відсутності іншої увімкненої фотовідеоапаратури, телефонів, планшетних комп'ютерів та інших гаджетів і девайсів, наприклад:

– на передній чи задній панелі автомобіля залишена фотовідеоапаратура;

– неповністю схований телефон у нагрудній кишені, камера якого може бути увімкненою;

– залишений біля вікна планшет чи смартфон.

Багажник

Запасна шина і під нею. Весь багаж і пакунки. Звертайте увагу на такі предмети, як газети, конверти і т. ін.

Ходова частина

Бампери, крила. Під час цього огляду потрібне дзеркало.

Перевірка вантажу

Якщо це можливо, вантажі перевіряються за допомогою тонких металевих штирів. Всі мішки, коробки, сумки розван-

тажуються і перевіряються. Якщо вантаж – пісок, цемент або гравій тощо, огляд може зайняти дуже багато часу. Тому транспортний засіб супроводжується до місця, де вантаж може бути розвантажений і перевірений.

Транспортні засоби Миротворчих Сил (МС)

Транспортні засоби МС можуть також бути перевірені з метою безпеки. Тільки персоналу МС і людям зі спеціальним статусом дозволяється користуватися транспортними засобами МС. Водій мусить мати права водія МС і дозвіл на використання транспортного засобу МС. У деяких місцях водії повинні бути в шоломах і бронежилетах або, принаймні, везти їх у автомобілі. Також має бути аптечка і металевий жетон з особистим номером і групою крові.

Питання для самопідготовки

1. Які нормативні документи дозволяють і надають право ППОЗП перевіряти документи у громадян?
2. Перелічіть документи, які посвідчують особу.
3. Яких правил повинен дотримуватися ППОЗП під час пішого патрулювання, на посту?
4. Під час перевірки документів нарядом з двох працівників той, хто перевіряє, з якої сторони та на якій відстані має підходити і розташовуватися біля особи, у якої треба перевірити документи?
5. Як має виглядати позиція безпеки за умови трикутного розташування патруля з двох працівників?
6. Як має розташовуватися патруль у складі двох працівників з використанням стіни або іншої споруди з позиції безпеки під час трикутного розташування патруля?
7. Як має виглядати позиція безпеки у разі трикутного розташування патруля з трьох працівників?
8. Які бувають безпечні зони і відстані, від чого залежить безпека службовця?
9. Яких заходів безпеки зобов'язані дотримуватися ППОЗП, посадові обов'язки яких прямо передбачають нагляд за дорожнім рухом з метою забезпечення його безпеки?
10. Що необхідно зробити під час зупинення транспортних засобів та перевірки документів?
11. Яких вимог повинні дотримуватись під час перевірки документів ППОЗП на блокпостах?

12. Який порядок дій під час огляду особи, стоячи з упором на стіну, на колінах?

13. Якими є дії в разі спроби особи чинити під час огляду опір (напад)?

14. Яких правил особистої безпеки ППОЗП має дотримуватися під час детального огляду автотранспортного засобу на блокпостах?

Розділ V

ЗАХОДИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ, ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКІВ ТА ОСІБ, ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

5.1. Поняття і підстави затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення

Кримінальним правопорушенням є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, повинно бути законним, тобто прописане в нормативно-правовому акті. Зокрема, це відображено в Кримінальному процесуальному кодексі України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК України).

Порядок затримання в порядку КПК України визначений ст.ст. 188–192, 207–213 цього Кодексу.

КПК України у ст. 209 чітко визначає момент, з якого особа вважається затриманою – з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Аналіз норм КПК України дає змогу виокремити такі види затримання:

1) на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 187–191);

2) без ухвали слідчого судді, суду (ст.ст. 207, 208).

Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу відрізняється від інших його видів за своєю метою (забезпечення явки підозрюваного чи обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою), строком до 36 годин, а також юридичною підставою (ухвала слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу).

Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після його одержання. Розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу складається з дотриманням вимог, закріплених у ч.ч. 1, 2 ст. 190 КПК.

Затримання без ухвали слідчого судді, суду має свої особливості. Назагал ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду (ч. 1 ст. 207 КПК). Утім затримання допускається без такої ухвали уповноваженою на те службовою особою (ст. 208 КПК) та будь-якою іншою особою (ст. 207 КПК) за наявності визначених у законі підстав.

Законне затримання. Відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК, кожний громадянин (включаючи іноземців і осіб без громадянства) має право затримати будь-яку особу (за винятком судді й народного депутата), яку застали під час вчинення кримінального правопорушення або спроби його вчинити, коли вона навмисне вдавалася до дій чи бездіяльності, безпосередньо спрямованих на досягнення протиправної мети, однак не досягла задуманого з причин, що не залежали від її волі, а також безпосередньо після вчинення особою кримінального правопорушення або в разі безперервного переслідування підозрюваного (ч. 2 ст. 207 КПК).

Це затримання відрізняється від процесуального затримання тим, що його можна здійснити за вчинення і кримінального проступку (кримінальний проступок – кримінально ка-

ране діяння невеликої тяжкості, яке не несе великої суспільної небезпеки і за вчинення якого передбачене менш суворе покарання, ніж за злочин), і злочину (на відміну від затримання службовою особою).

Ці види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування.

Уповноважена службова особа (ППОЗП) вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у виді позбавлення волі, лише за наявності однієї з таких *підстав (КПК України)*:

Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою

1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні **злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі**, лише у випадках:

1) якщо цю особу **застали під час вчинення** злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо **безпосередньо після вчинення** злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 КПК України.

5. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей,

передбачених статтею 104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 КПК України; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

Час затримання зазначають із моменту, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженим службовцем чи у визначеному ним приміщенні. У разі відмови затриманого підписати такий документ про це вказують у протоколі. Затриманий може дати письмові пояснення щодо причин згаданого рішення й занести їх у цей акт, що засвідчує його захисник (законний представник) або ж поняті.

Строк затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати **тридцяти шести** годин з моменту затримання (ч. 1 ст. 191 КПК).

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати **сімдесяти двох** годин з моменту затримання (ч. 1 ст. 211 КПК).

Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше **шістдесяти годин** з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ч. 2 ст. 211 КПК).

Момент затримання – це момент, з якого особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Якщо ж особа затримана не уповноваженою на затримання особою, відповідно до вимог ст. 207 КПК, то моментом затримання такої особи є той момент, коли фактично затримана особа переходить у розпорядження уповноваженої службової особи.

Протягом **сімдесяти двох** годин після затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину:

1) затриманого звільняють – якщо не підтвердилася підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом

строк затримання або затримання здійснено з порушенням вимог;

2) затриманого звільняють і обирають щодо нього запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою;

3) доставляють затриманого до суду з клопотанням про обрання йому запобіжного заходу у виді взяття під варту.

З метою забезпечення дотримання прав і свобод громадян, які затримуються працівниками поліції за підозрою у вчиненні злочину, у кожному випадку затримання особи зачитуються її основні права, пов'язані зі затриманням безпосередньо на місці затримання.

ПАМ'ЯТКА

про перелік основних прав, які зачитуються при затриманні особи за підозрою у вчиненні злочину безпосередньо на місці затримання

1. Ви затримані за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення

2. Згідно з Конституцією України та чинним законодавством, Ви маєте право на захист.

3. Ви є вільним у виборі захисника, маєте право на побачення з ним до першого допиту.

4. Ви маєте право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання; вимагати перевірки судом чи прокурором правомірності затримання.

5. Ви маєте право знати, у чому Ви підозрюєтеся, подавати докази, заявляти клопотання і відводи.

6. Ви маєте право давати показання або відмовитися давати показання.

Адміністративне затримання. Роз'яснення прав особі при адміністративному затриманні

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою (відповідно до закону) кримінальної відповідальності.

Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності.

Про адміністративне затримання складається протокол, у якому зазначаються: дата і місце його складання; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмови затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган. За неможливості поінформувати родичів та в разі відмови затриманої особи надати інформацію для їх повідомлення, про це робиться відповідний запис затриманої особи та посадової особи, яка склала протокол про адміністративне затримання, із зазначенням поважних причин.

Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомляють його батьків або осіб, які їх замінюють. У протоколі про адміністративне затримання зазначається час, дата повідомлення, кого повідомлено та в який спосіб.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Адміністративне затримання проводиться:

1) підрозділами Національної поліції – при вчиненні дрібного хуліганства, вчиненні насильства в сім'ї, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, в разі поширення неправдивих чуток, вчинення злісної непокори законному розпорядженню чи вимоги працівника поліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог працівника поліції, в разі вияву неповаги до суду, вчинення незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, порушення правил про валютні операції, правил

обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появи у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства й охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, в разі порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду територією України, а також в інших випадках, безпосередньо передбачених законами України.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більше як три години (ст. 263 КУпАП).

Осіб, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, порушили порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, порушили прикордонний режим, режим у пунктах пропуску через державний кордон України або режимні правила у контрольних пунктах в'їзду – виїзду, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні або транзитного проїзду через територію України, може бути затримано на строк **до трьох годин** для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення – **до трьох діб** з повідомленням про це письмово прокурора протягом **двадцяти чотирьох годин** з моменту затримання.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк **до трьох годин** для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – **до трьох діб**

з повідомленням про це письмово прокурора протягом **двадцяти чотирьох годин** із моменту затримання.

Під час складання протоколу про адміністративне затримання посадова особа, що здійснює адміністративне затримання, роз'яснює особі, яка вчинила адміністративне правопорушення, її права, передбачені ст.ст. 55, 56, 59, 63 Конституції України та ст. 268 КУпАП. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», особи, до яких застосовано адміністративне затримання, мають право на правові послуги, що полягають у здійсненні представництва їхніх інтересів у судах, інших державних органах (зокрема органах внутрішніх справ), органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складенні документів процесуального характеру. Про це у протоколі про адміністративне затримання робиться відповідний запис та зазначаються число, місяць, рік і час, кого повідомлено та в який спосіб.

Строк адміністративного затримання обчислюється з **моменту фактичного затримання** порушника для складання протоколу, а особи, яка була у стані сп'яніння, – з часу її витвердження. В разі адміністративного затримання також зачитуються основні права громадян безпосередньо на місці затримання, пов'язані із затриманням (ст. 268 КУпАП).

ПАМ'ЯТКА

про перелік основних прав, які роз'яснюються при адміністративному затриманні особи безпосередньо на місці затримання

1. Ви затримані у зв'язку з вчиненням **адміністративного правопорушення...**

2. Згідно з Конституцією України та чинним законодавством, Ви маєте право на захист.

3. Ви маєте право захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

4. Ви маєте право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

5. Ви маєте право знати мотиви затримання.

6. Ви маєте право давати пояснення.

5.2. Правила особистої безпеки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, під час проведення поверхневої перевірки особи

Проведення поверхневої перевірки особи, огляд верхнього одягу, речей особи, яка була затримана за підозрою у скоєнні правопорушення, є попереджувальним (превентивним) заходом, який спрямовано на забезпечення особистої безпеки ППОЗП і має на меті вилучення у затриманого зброї та інших речей, які можуть бути використані ним для нападу на ППОЗП або на інших громадян (Додаток 1).

Поверхнева перевірка одягу та речей здійснюється негайно після затримання особи, яка підозрюється у скоєнні злочину. Підставою для цього є ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію».

Основні положення затриманого під час проведення поверхневої перевірки відтворено нижче:

Рис. 1
(лежачи на животі)

Рис. 2
(стоячи упором у стіну)

Рис. 3
(стоячи на колінах)

Працівник, який проводить поверхневу перевірку затриманого, повинен вимагати від нього обпертися руками на стінку чи іншу опору під кутом, обернувшись обличчям до стіни, відставивши ноги якомога далі від опори. Водночас свою ногу ППОЗП має поставити між ногами затриманого, для того щоб у разі опору можна було б нанести цією ногою удар знизу.

Рис. 4

Поверхнева перевірка здійснюється візуально та шляхом послідовного промацування одягу і тіла, зверху вниз та знизу вгору, водночас беруться до уваги місця, які допомагають приховати небезпечні речі: рукави, кишені, пахова ділянка, гомілки, головний убір, волосся, за коміром зізаду, під пахвами.

Поверхнева перевірка затриманої особи може проводитись двома ППОЗП і одним зі складу парного патруля. В останньому випадку другий ППОЗП здійснює контроль та прикриття. Він розташовується біля затриманого і, тримаючи зброю наготові, спостерігає за ним, водночас займаючи таке положення, в якому у разі відкриття вогню він може забезпечити безпеку того, хто оглядає.

У процесі проведення поверхневої перевірки необхідно дотримуватися таких правил:

– на початку проведення поверхневої перевірки попередити затримуваного, що під час спроби непокори до нього буде вжито заходів примусового характеру, аж до застосування зброї;

– у разі проведення поверхневої перевірки одним працівником, який не підстраховується напарником, небажано тримати пістолет у кобурі. У разі раптового нападу особи, яку оглядають, не завжди є можливість дістати зброю з кобури, до того ж підвищується ймовірність заволодіння нею нападником;

– під час огляду зброя тримається біля стегна з того боку, який найбільш віддалений від особи, котру оглядають. Якщо існує ймовірність нападу з боку затриманого, патрон повинен бути досланим у патронник. Але з метою уникнення непередбачуваного пострілу палець мусить бути на спусковій скобі або під спусковим гачком;

Рис. 5

– у разі виявлення в одязі підозрілого небезпечних речей/предметів необхідно намагатись вилучити їх з кишені підозрілого шляхом виштовхування через поверхню одягу. В разі неможливості вилучення зазначених речей/предметів, найперше потрібно надіти кайданки на затриманого або обмежити рухомість іншими методами. Якщо виявлені речі/предмети виявилися знаряддям учинення злочину або є такими, що заборонені чи обмежені в обігу, чи немає відповідних документів на їх носіння і збереження (наприклад, спецзасіб для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії), необхідно: надягнути кайданки; доповісти в чергову частину; викликати слідчо-оперативну групу (СОГ); спостерігати за діями правопорушника до прибуття СОГ; доповісти старшому СОГ про подію;

– очікуючи опір з боку затриманого, огляд слід здійснювати тільки після надягання на нього кайданок;

Рис. 6

– оглядати одяг і взуття потрібно з обережністю, щоб не ушкодити руки лезом ножа чи бритви, які можуть знаходитись у ньому. Не варто нехтувати оглядом частин тіла, заклеєних пластиром чи перев'язаних бинтами, гіпсовими пов'язками. Під ними може бути схована зброя чи дріт для відмикання замків кайданок. Якщо ППОЗП знайшов зброю, то огляд у жодному разі не може бути закінченим, оскільки злочинець може мати декілька засобів нападу. Крім того, не слід дозволяти особам, які оглядаються, самим діставати речі з кишень (звичайна авторучка може бути холодною чи вогнепальною зброєю);

– не можна задовольняти прохань затриманого доти, доки не буде проведена поверхнева перевірка;

– треба пам'ятати про недооцінювання можливостей затриманого. Не виключено, що зовні необразливий та підкорений, він може зовсім інакше проявити себе;

– не слід стояти обличчям до обличчя зі затриманим, потрібно наказати йому повернутися спиною. Для уникнення роззброєння пістолет треба тримати на відстані від спини затриманого;

– на місці затримання особлива увага має бути приділена пошуку вогнепальної та холодної зброї, боєприпасів, вибухівки, предметів, якими злочинець може скористатися для вчинення нападу, – ключі, викрутка, ножиці;

– з метою особистої безпеки потрібно вилучати звичайні речі (цигарки, запальничка, ключі тощо) і предмети, призначення яких вам не відоме;

– якщо є можливість, після затримання (в момент затримання) необхідно надіти на злочинця кайданки;

– найбільша безпека досягається, коли поверхнева перевірка кожного затриманого проводиться не менше ніж двома ППОЗП (один з яких із приведеною в готовність зброєю стежить за поведінкою затриманого). Необхідно постійно ППОЗП, який здійснює контроль і прикриття, слідкувати за руками та куди спрямований погляд затриманого, передбачати його наміри і в разі потреби подавати вербальні команди;

– якщо опори поблизу немає, затриманому наказують стати на коліна та покласти руки на потилицю або лягти на землю обличчям додолу;

– не слід проводити поверхневу перевірку лясаючи об одяг – існує імовірність пропустити тонкі та плоскі предмети, рука повинна ковзати, не відриваючись від поверхні. Слід робити спочатку легкі прощупування з подальшим збільшенням сили прощупування місця, що перевіряється. Доцільно також пам'ятати, що зброя може бути схована в різних місцях.

Огляд біля стіни під загрозю зброї (огляд з правої сторони затриманого здійснюється правою рукою; пістолет знаходиться у лівій руці, на рівні стегна, під час проведення поверхневої перевірки з лівої сторони пістолет переміщується у праву руку):

– зняти головний убір та перевірити, чи немає в ньому зброї;

- прощупати одяг між лопатками до поясу і від поясу до правої пахви;
- прощупати праву руку до зап'ясток поверх одягу та зсередини;
- прощупати груди, пояс;
- оглянути всі кишені, вилучити їхній вміст;
- перевірити, чи немає прихованих кишень або випуклості на одязі;
- прощупати краватку та підкладку піджака;
- ретельно прощупати одяг у ділянці паху;
- зверху вниз оглянути праву ногу до щиколотки, перевірити манжети штанів, шкарпетки.

Під час надівання кайданок на затриманого необхідно:

- взяти раніше підготовлені кайданки пістолетним хватом сильною рукою і запропонувати затриманому, не повертаючись, подати назад обидві руки, перед тим дати команду поставити ноги якомога ширше, носки розвести в боки і корпус тіла нахилити вперед; подати команду «Голову вліво!» і підійти з правого боку, схопити праву руку і надіти на зап'ястя кайданки, так само зробити з лівою рукою;
- подати команду затриманому «Опору не чинити!» і увімкнути фіксатори кайданок, перевіривши затяжку кілець;
- металеві кайданки надіваються на руки, які знаходяться за спиною долонями всередину (до тулуба), що заважає правопорушнику здійснити захват. Слід пам'ятати про придатність для цього лише кайданок зі широкою центральною частиною, що не повертається;
- інші кайданки краще надівати, просунувши їх через ремінь затриманого. Водночас руки повинні знаходитися за спиною, а долоні повернуті до тулуба;

Рис. 7

– пластикові кайданки передбачають хрестоподібне розміщення долонь (одна направлена до тулуба, інша – навпаки);

Рис. 8

– не слід надівати кайданки на руки, які знаходяться перед тулубом. Такий спосіб застосовується як виняток (обов'язково з використанням ременя) у разі неможливості через травму закласти руки за спину;

– під час надівання кайданок не можна відволікатися, затриманий розуміє зменшення своїх шансів на втечу і в цей момент може здійснити напад;

– за наявності достатньої кількості кайданок доцільно надівати їх на кожного правопорушника;

– за наявності меншої кількості кайданок, ніж кількість затриманих, кайданки надіваються на однойменні руки всіх правопорушників (праву до правої, ліву до лівої). Це стримує правопорушників, знижує їхні фізичні можливості до нападу і здійснення опору;

Рис. 9

– через кожні дві години слід перевірити фіксацію замків кайданок, послабити їх тиск або за потреби зняти на п'ять хвилин, а потім знову їх надіти. Водночас необхідно знову здійснити поверхневу перевірку затриманого.

5.3. Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, у процесі огляду місць можливого схову антигромадського елементу

Успіх огляду можливого переховування правопорушників залежить від його підготовки, організації та технічного забезпечення (Додаток 1). Без таких елементів можливі негативні наслідки для життя чи здоров'я ППОЗП.

Підготовка та організація огляду охоплює:

- здійснення невідкладних дій після отриманої інформації про можливе знаходження розшукуваних осіб;
- визначення часу та способу затримання;
- зосередження сил і засобів у районі місця огляду та вихід нарядів на вихідну позицію.

Цей перелік є приблизним. Кількість елементів та їх види в кожному окремому випадку залежать від конкретних умов. Зрозуміло, що організація огляду на практиці повинна тривати мінімальну кількість часу.

Отримавши інформацію про місця можливого знаходження розшукуваних осіб, наряд негайно повідомляє про це оперативному черговому по підрозділу НП, сусіднім нарядам.

Потім старший наряду з урахуванням додатково отриманої інформації оцінює можливість затримання цих осіб. Для цього він:

а) попередньо з'ясовує розташування об'єкта, що підлягає огляду, за можливості уточнює:

- план приміщень;
- наявність входів і виходів;
- існування прихованих підступів до об'єкта;
- ймовірне місцезнаходження осіб у приміщенні;

б) за можливості з'ясовує дані про осіб, які переховуються на об'єкті (вік, стать, кількість, імовірність учинення опору, наявність зброї, їхній фізичний та психічний стан);

в) наявність сторонніх осіб поблизу об'єкта та інші обставини, що можуть ускладнити обстеження об'єкта і затримання розшукуваних осіб;

г) доповідає про одержану інформацію оперативному черговому по підрозділу НП.

Необхідну інформацію можна отримати від оперативного чергового по підрозділу НП, з інформаційних баз даних, до яких ППОЗП мають доступ, від представників громадськості (мешканців району, будинку, працівників ОСББ та ін.) і шляхом особистого спостереження. На підставі аналізу та оцінки обстановки оперативний черговий по підрозділу НП приймає рішення щодо початку огляду місця можливого переховування антигромадського елемента.

Огляд підвалів, нежилых приміщень та інших місць можливого переховування правопорушників проводиться не менше ніж двома ППОЗП, бажано з використанням службового собаки.

Перед початком огляду старший наряду:

- визначає обов'язки та місце кожного учасника огляду, перевіряє у них наявність зброї, спецзасобів, спорядження;

- звертає їхню увагу на необхідність додержання заходів особистої безпеки під час підходу до об'єкта та в процесі його огляду;

- встановлює порядок взаємодії, зв'язку, умовні сигнали між учасниками огляду;

- за наявності даних про те, що особи, які переховуються, озброєні, дає команду привести зброю в готовність;

- дає команду на вихід до об'єкта, що підлягає огляду, тільки після того, коли всі учасники огляду займуть вказані місця.

Огляд доцільно проводити глибокої ночі або зранку, щоби зненацька застати осіб, які переховуються.

Позитивні напрацювання щодо порядку організації та проведення огляду місць можливого переховування антигромадського елемента дали змогу сформулювати деякі *загальні правила особистої безпеки ППОЗП*, додержання яких усунуватимуть умови, що сприяють правопорушникам несподівано здійснити напад, виключають чи в крайньому разі ускладнюють його:

- перебувати на місце огляду відповідно озброєними та екіпірованими;

- бути фізично і психологічно готовими до найнесподіванішого розвитку подій;

- детально обговорити порядок і послідовність дій;

- визначити обов'язки кожного працівника;

- вибрати оптимальний час огляду об'єкта;

- звернути особливу увагу на встановлення наявності в осіб, що підлягають затриманню, вогнепальної чи холодної зброї;
- досконало знати порядок і підстави застосування поліцейських заходів примусу;
- максимально використовувати фактор раптовості;
- не входити всією групою на об'єкт, що підлягає перевірці, через той самий вхід;
- джерело світла тримати у витягнутій вбік від корпусу руці;
- не з'являтися в отворі дверей або вікон;
- не виходити відразу в центр приміщення;
- максимально використовувати наявні прикриття;
- під час затримання за умов недостатньої видимості найдоцільніше командувати: «Поліція! Всім стояти! Не рухатись!»;
- після затримання правопорушників негайно провести поверхневу перевірку, а також огляд речей, одягу та місця затримання.

5.4. Огляд місць можливого переховування правопорушників

5.4.1. Сукупність тактичних дій при огляді приміщень

Тактика дій ППОЗП зі затримання злочинців полягає в тому, що бійці таких підрозділів можуть успішно виконувати свої функціональні обов'язки та ефективно вирішувати бойові завдання тільки за умови виконання таких вимог:

- дії повинні бути **несподіваними та агресивними** для противника;
- **швидкість** виконання має бути максимальною, але не на шкоду точності та акуратності;
- **несподіваність** дій мусить досягатись завдяки відволікаючому маневру.

Для кожного бійця в вогневому контакті зі супротивником є три життєво важливі моменти:

- необхідно бути влучним стрільцем;
- знати і вміти користуватися зброєю і правильно (правомірно) її використовувати;
- мати відповідну фізичну та психологічну підготовку.

Поняття «влучний стрілець» передбачає здібність працівника вести швидкісну стрільбу у всій багатогранності. Він повинен миттєво та адекватно оцінювати обстановку, здійснювати вибір цілей і вражати їх з першого пострілу, на місці та в русі, в будь-якому положенні, на відкритій місцевості та в умовах обмеженого простору, вдень і вночі, на звук і спалах пострілу, після значних фізичних навантажень і в крайньому стресовому стані.

Вибір цілі залежить від досвіду та рівня підготовки працівника. Насамперед необхідно вразити того, хто становить найбільшу небезпеку, озброєний автоматичною зброєю, знаходиться зі зброєю найближче, найбільше агресивний. Назагал нейтралізованим має бути той, у кого зброя, що становить небезпеку для працівника і його колег, окрім того, той, хто веде себе неадекватно чи підозріло, доволі агресивний та не виконує вимоги працівника. Рекомендується жорстко поводитися з тими, хто на вимогу руки вгору піднімає руки тільки до рівня плечей і не вище. З такої позиції можна вихопити зброю швидше, ніж із будь-якої іншої.

Критерій вміння поводитися зі зброєю – це час її витягання, приведення у готовність та відкриття прицільного вогню.

Психологічний настрій виробляється постійними тренуваннями в умовах максимально наближених до бойових. Нерішучий працівник може в критичній ситуації підвести під удар колегу, отримати поранення або загинути у сутичці.

Психологічна підготовка:

- не існує такої речі, як «хибна тривога»;
- щось цю тривогу спричинило;
- розглядайте кожну тривогу так, ніби ви зіштовхнетесь з підозрюваним;
- не поспішайте;
- викличте підмогу, якщо ви втомилися;
- довіряйте своїм інстинктам;
- будьте відкриті для пропозицій.

Фізична підготовка:

- фізична форма має першочергову вагу для ППОЗП;
- перебування в позиції прикриття зі зброєю наготові протягом тривалого часу може спричинити втому;

- ходьба пригнувшись чи присівши протягом тривалого часу може спричинити втому;
- знайте межі своїх сил і не будьте занадто самовпевнені, щоби просити про допомогу.

Збір аналітичної інформації:

- потрібно володіти інформацією про злочинців у своєму районі;
- потрібно контактувати з підприємцями під час своєї звичайної діяльності та складати в своїй уяві плани приміщень;
- потрібно мати інформацію щодо типів сигналізації, які використовуються, та місць розташування датчиків;
- потрібно слухати інших та обмінюватися своєю інформацією з ними;
- потрібно наближатися з боку ймовірних шляхів утечі.

Периметр:

- сформуєте безпечний периметр, спрямовуючи підрозділи, що прибувають;
- зважайте на зони обстрілу, щоб уникнути перехресного вогню;
- двосторонній зв'язок між пошуковою групою та групою утримання периметру – обов'язковий;
- група утримання периметру повинна дотримуватися дисципліни у використанні світлових засобів, щоб не «підсвітити» пошукову групу під час наближення.

Є різні ***типи тривоги***, якими не варто нехтувати, а саме: беззвучна, звукова, двері, рух, розбиття скла, маніпуляції, вогонь.

Три кроки:

1. Прибуття.
2. Оцінка.
3. Наближення.

Прибуття:

- прибувайте з боку найбільш імовірного шляху втечі;
- погасіть світло при входженні в зону;
- завершіть зв'язок з оперативним черговим;
- не вагайтеся просити про прикриття.

Оцінка:

- Чи бачите Ви відкриті двері чи вікна?
- Чи бачите Ви зламані двері чи розбиті вікна?
- Чи бачите Ви автомобілі на паркувальному майданчику?

- Чи чуєте Ви звукову сигналізацію?
- Чи бачите Ви або чуєте людей у будівлі чи довкола неї?

Наближення в автомобілі:

- забезпечує певне прикриття;
- може освітити будинок, споруду тощо;
- містить усе ваше спорядження;
- обмежує мобільність;
- обмежує відчуття органів слуху та зору;
- якщо можливо, об'їзд будинку здійснюйте за годинниковою стрілкою.

Наближення пішки:

- прикриття обмежене предметами, розташованими в зоні;
- освітлення обмежене тим, що ви маєте при собі;
- ліпша мобільність;
- ви не залежите від рельєфу місцевості, який може бути не придатний для пересування автомобілем;
- забезпечує більше використання почуттів.

Вхід:

- якщо ви знайшли вхід, повідомте оперативного чергового;
- дайте чіткі інструкції підрозділам, що прибувають;
- попросіть оперативного чергового передати інструкції відповідним ППОЗП;
- повідомляйте про свої наміри перед входом та під час усього пошуку;
- не входьте без іншого ППОЗП;
- вхід повинен бути останнім варіантом;
- ніколи не входьте, якщо відомо, що підозрюваний озброєний чи забарикадувався;
- вибирайте точки для входу обережно, уникайте вікон і вузьких місць;
- не переслідуйте підозрюваного, який тікає глибше в будівлю;
- зупиніться і оцініть свою ситуацію;
- якщо Ви змушені продовжувати просування, робіть це повільно і методично.

Пошук:

- не поспішайте;
- дійте методично, організовано та розважливо;

- зауважайте всі вертикальні та горизонтальні кути, коли перевіряєте кімнату по секторах;
- забезпечуйте перехресне прикриття та обстежуйте приміщення швидкими поглядами, коли необхідно;
- шукайте і частину особи, й цілу особу;
- не виказуйте свою присутність;
- рух, звук, силует, контраст і відблиск – ознаки загрози, які можуть працювати на вас чи проти вас;
- відпрацьовуйте невідомі ділянки в логічній послідовності;
- пропускайте невідомі ділянки, якщо необхідно, безпечно і логічно;
- розміщуйте прикриття на довгих чи пропущених невідомих ділянках, доки ними можна буде зайнятися;
- бачте те, на що Ви дивитеся;
- будьте гнучкими та пристосовуйтеся до ситуації;
- не забувайте піднімати погляд;
- якщо вам здається, що Ви бачили чи чули щось, то ймовірно так і є.

Один із методів огляду приміщення перед входженням працівником поліції вказаний на рис. 10.

Професійна підготовка ППОЗП потребує постійного вдосконалення його практичних і тактичних навичок. Для обшуку будівель невеликими підрозділами відпрацьовуються такі питання:

1. Сфери застосування.
2. Комунікація в підрозділі.
3. Схеми пересування.
4. Техніки пересування.
5. Зупинка, вихід з контакту.
6. Підхід до будівлі, пересування біля будівель.
7. Блокування злочинця.

Невеликий підрозділ – це група у складі двох–восьми ППОЗП, які виконують спільне завдання.

Сфери застосування невеликих підрозділів:

- патрулювання;
- прочісування місцевості з метою пошуку підозрюваних, зниклих безвісти, доказів, огляду будівлі, детального обстеження місцевості.

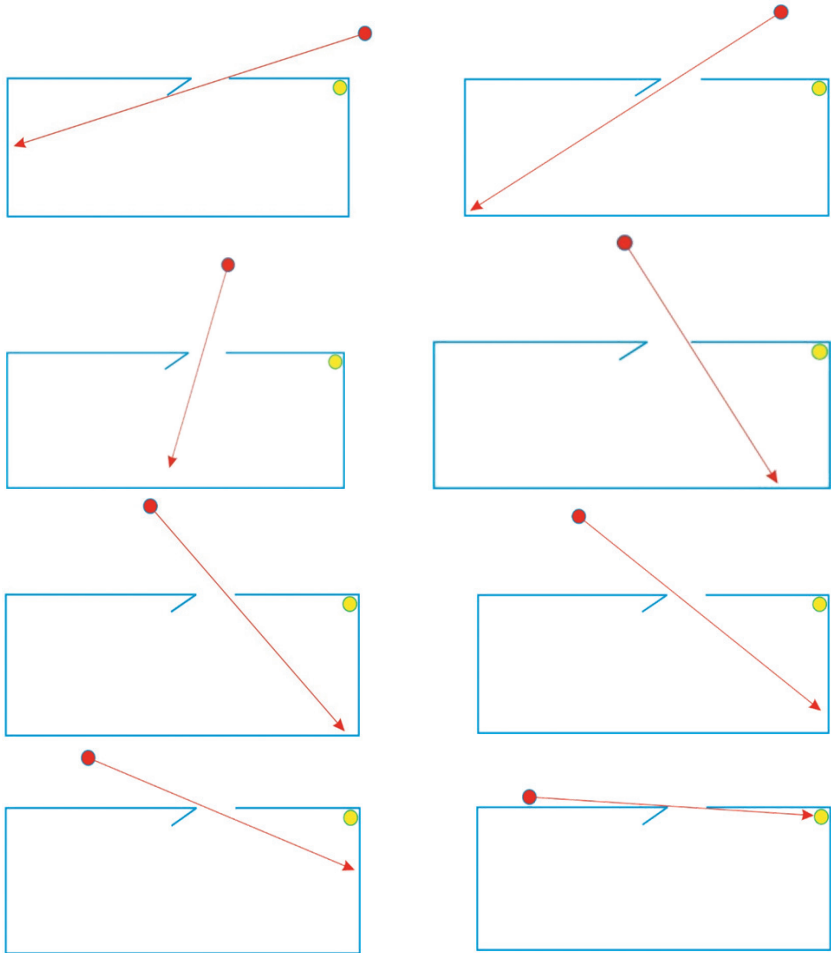

Рис. 10. Методика огляду приміщення перед входженням

Комунікація в підрозділі

Комунікація має велике значення у формуванні тактики роботи невеликого підрозділу.

Типи комунікації:

- вербальна (радіозв'язок, мобільний зв'язок тощо);
- невербальна (жести, тактильна комунікація тощо).

5.4.2. Пересування. Схеми, техніки, варіанти та способи

Вибір схеми пересування

Вибираючи схему пересування, потрібно звертати увагу на:

- безпеку;
- безпеку радіусу розташування;
- гнучкість;
- пристосування до умов, таких як ландшафт, погода, умови освітлення тощо;
- відстань між членами підрозділу;
- вогневі можливості;
- зонування відповідальності – визначення місцезнаходження цілі за умовним годинниковим циферблатом;
- перекривання зон.

Основні схеми пересування малих оперативних груп відтворено на рис. 11.

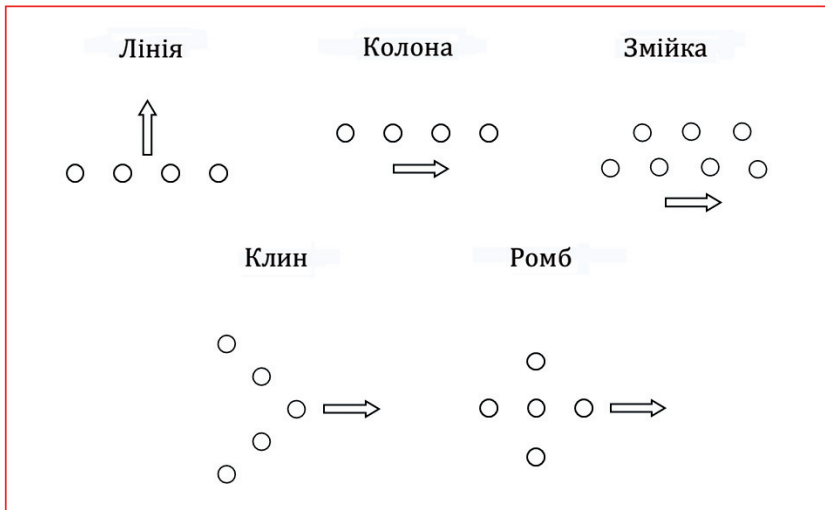

Рис. 11. Схеми пересування

Вибір техніки пересування

- пересування поодиноці (мінімальна ймовірність контакту зі стрільцем);

- пересування групами (контакт зі стрільцем можливий);
- пересування групами під прикриттям (контакт зі стрільцем очікується).

Вибір варіанту пересування

Пересування по черзі:

- перша група просувається вперед, натомість друга група прикриває її;
- перша група знаходить позицію для здійснення прикриття, після чого друга група починає просуватися вперед – таке чергування повторюється;
- групи переміщуються швидко.

Послідовне пересування:

- перша група просувається вперед, натомість друга група прикриває її;
- перша група знаходить позицію для здійснення прикриття, після чого друга група починає просуватися до позицій першої групи;
- зазвичай відбувається швидше, ніж переміщення по черзі (тривалість між змінами менша).

Ступеневе пересування груп зображено на рис. 12.

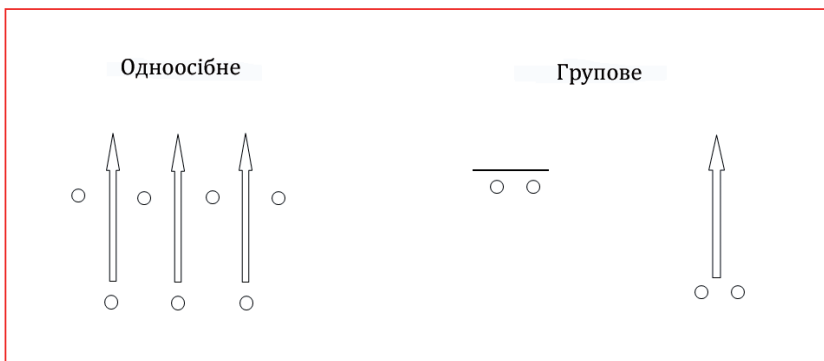

Рис. 12. Ступеневе пересування

Пересування під прикриттям зображено на рис. 13.

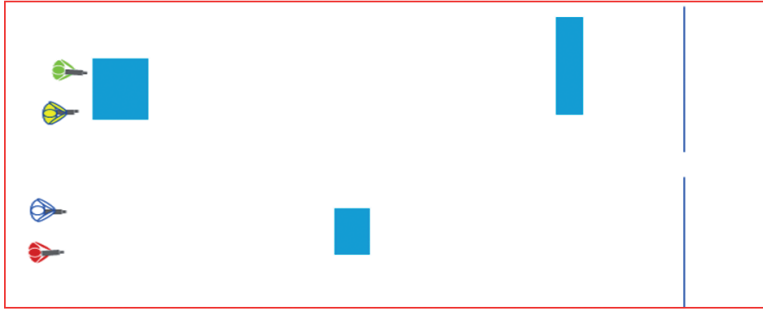

Рис. 13. Пересування під прикриттям

Пересування по черзі – під прикриттям зображено на рис. 14.

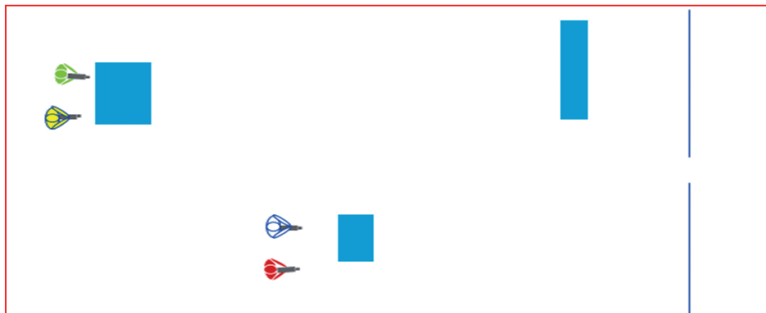

Рис. 14. Пересування по черзі – під прикриттям

Пересування по черзі – під прикриттям відтворено на рис. 15(а), (б).

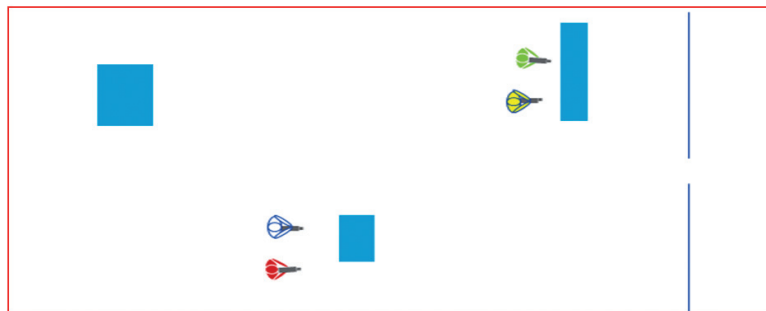

Рис. 15(а). Пересування по черзі – під прикриттям

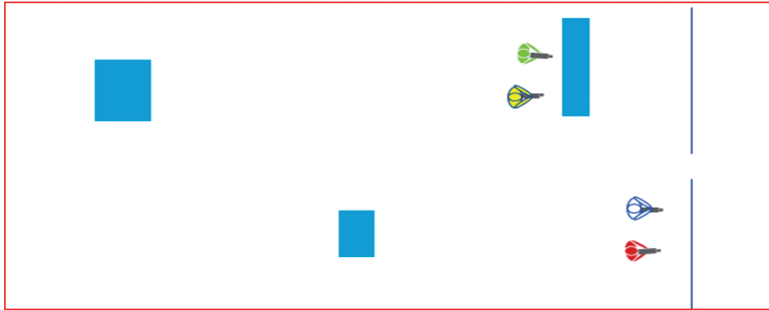

Рис. 15(б). Пересування по черзі – під прикриттям

Зупинка, вихід з контакту

Незалежно від типу зупинки, необхідно завжди гарантувати повну безпеку підрозділу (сектори огляду, прикриття, варіанти відходу).

Вихід з контакту:

- зворотний рух із використанням техніки переміщення по черзі;
- зворотний рух із використанням техніки послідовного переміщення.

Підхід до будівлі, пересування біля будівель

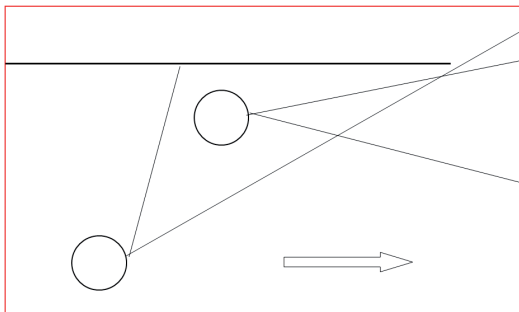

Рис. 16. Пересування біля будівель двома бійцями

Основні принципи:

- перед рухом ППОЗП оцінюють обстановку та попереджають чергового про свої дії;

- перший номер рухається біля стіни і дивиться вперед на місце можливого виходу правопорушника;
- другий номер рухається позаду, дещо далі від стіни, сектор огляду – вперед-вгору (рис. 16);
- перед вікном пригнутися і пройти нижче підвіконня;
- підвальні вікна потрібно переступати;
- двері оглядаються зліва або справа;
- у разі підвищеної небезпеки двері оглядаються зліва або справа, зверху та/або знизу;
- стукати у двері можна, коли поліцейський знаходиться зліва від дверей за стіною, вікна оглядаються зліва або справа знизу (одна чверть голови).

5.4.3. Основні принципи, схеми і правила блокування злочинця

Завданням групи блокування є безпосереднє оточення (блокування) укриття, запобігання спробам злочинців до втечі, їх затримання під час прориву оточення.

Блокування будівлі, приміщення зображено на рис. 17.

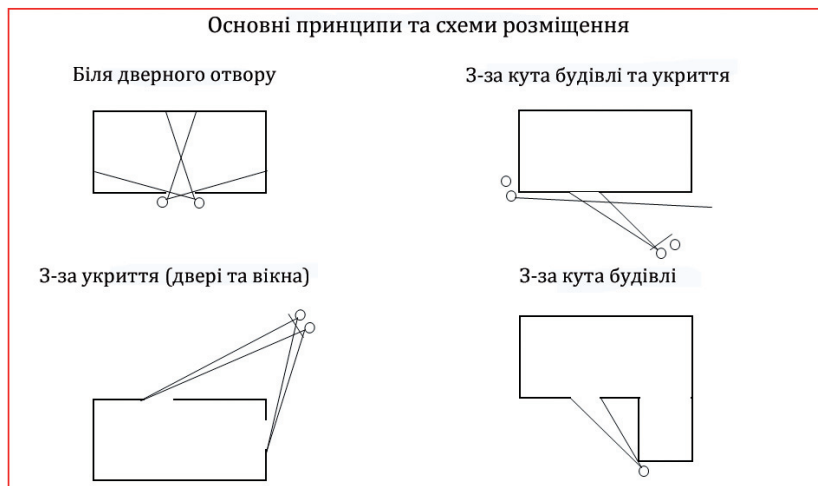

Рис. 17. Блокування будівлі, приміщення

Заборонено:

- знаходитися навпроти дверей;
- знаходитися двом або більше патрульним на одній лінії;
- демаскувати себе.

Блокування вулиці, площі

Застосовується блокування через шикування ланцюга:

- зрідка – інтервал між ППОЗП більше як два метри;
- нормально – інтервал один–два метри;
- посилено – інтервал менше одного метра.

Блокування автомобіля

Основні способи блокування:

- автомобілем(ями);
- з використанням спецзасобів (Їжак, Гарпун, Діана).

5.4.4. Сукупність тактичних дій при внутрішньому огляді будівлі

Пригадаємо **сім тактичних принципів**, які знадобляться нам у разі внутрішнього обшуку будівлі:

1. Мислити як переможець:

- ніколи не здавайтеся;
- Ви можете перемогти у кожному конфлікті;
- використовуйте обладнання та зброю впевнено, з найбільшою зручністю для себе;
- думайте за моделлю «Якщо – тоді» (попереднє планування з можливим розвитком ситуації);
- уникайте самовпевненості.

2. Прикриття, укриття, захист.

Прикриття (щит): будь-який предмет, яким можна прикритися, захиститися від загрози.

Укриття: конструкція або її елементи, предмети, які дають ППОЗП можливість сховатися від загрози.

Захист: засоби та заходи, які забезпечують вашу безпеку, навіть від кулі.

3. Співвідношення «час : відстань».

Що більша відстань від правопорушника, то більше часу є у ППОЗП для реагування на ситуацію.

4. Правило «1+1».

Якщо ППОЗП помітив одну загрозу, він повинен очікувати наступну.

Якщо ППОЗП знаходить одну одиницю зброї, він повинен шукати ще.

5. Сигнали небезпеки, загрози.

Ознаки, які демонструє особа. Ознаки, які виявляє суб'єкт. До них належать: сказане, як саме сказано, рухи, знервованість, занепокоєння.

6. Деескалація – розрядка конфліктної ситуації.

ППОЗП може розрядити ситуацію, використавши лише вербальні засоби (шляхом переговорів).

Потужна демонстрація сили іноді може розрядити ситуацію, якщо спроба зробити це вербальними засобами виявилася невдалою.

7. Усні команди:

- майте свідків вашого спілкування з правопорушником;
- забезпечте відстань між свідками та правопорушником;
- постійно говоріть упродовж усього інциденту;
- говоріть впевнено, авторитетно, по суті та професійно.

Складові готовності до внутрішнього обшуку:

- психологічна готовність;
- фізична готовність;
- готовність спорядження;
- аналітична інформація щодо місця події;
- безпечний периметр.

5.4.5. Тактика входження в будівлю

Вхід у будівлю (приміщення):

- не входьте без прикриття;
- ніколи не входьте, якщо відомо, що підозрюваний озброєний чи забарикадувався;
- вибирайте точки для входу обережно, уникайте вікон і вузьких місць;
- якщо Ви знайшли вхід, повідомте чергового;
- дайте чіткі інструкції підрозділам, що прибувають, або попросіть чергового передати інструкції відповідним поліцейським;
- повідомляйте про свої наміри перед входом і під час усього огляду;
- не переслідуйте підозрюваного, який тікає вглиб будівлі;

- зупиніться й оцініть свою ситуацію; якщо ви змушені продовжувати просування, робіть це повільно та методично;
- у разі використання ліфта завжди піднімайтеся на один-два поверхи вище поверху, на який здійснено виклик.

5.4.6. Огляд будівлі

Під час огляду будівлі потрібно дотримуватися таких правил:

- не поспішайте;
- не виказуйте свою присутність;
- дійте методично, організовано та розважливо;
- забезпечуйте перехресне прикриття та обстежуйте при-міщення швидким поглядом, коли необхідно;
- зауважуйте всі вертикальні та горизонтальні кути, коли перевіряєте кімнату по секторах;
- рух, звук, силует, контраст і відблиск – ознаки загрози, які можуть працювати на вас чи проти вас;
- відпрацьовуйте невідомі ділянки в логічній послі-довності;
- розміщуйте прикриття на довгих чи пропущених невідо-мих ділянках, доки ними можна буде зайнятися;
- усвідомлюйте, що ви бачите;
- будьте гнучкими та пристосовуйтеся до ситуації;
- не забувайте піднімати погляд;
- довіряйте власним інстинктам – якщо вам здається, що ви бачили чи чули щось, то ймовірно так і є.

Тактичні поради

Поводження зі зброєю:

- тримайте свою зброю міцно обома руками (якщо потріб-но однією рукою, то рука зі зброєю мусить бути біля корпусу на рівні грудей – ствол опущений дещо донизу або збоку біля бедра, щоб унеможливити заволодіння нею), палець треба тримати на спусковій скобі;
- правило «Три ока» – ваша зброя повинна бути спрямо-вана в напрямку, куди дивляться ваші очі;
- тримайте зброю поруч із тілом;
- не подавайте сигнали своєю зброєю;
- не використовуйте свою зброю як важіль чи блок.

Використання світла:

- якщо це можливо, увімкніть світло в цілій будівлі;
- спрямовуйте світло перед пошуковою групою;
- гасіть світло, лише коли це необхідно;
- уникайте підсвічування чи освітлення силуетів інших;
- навчіться стежити за своєю тінню, вас можуть підсвітити інші.

Зв'язок:

- підтримуйте зв'язок із пошуковою групою;
- підтримуйте зв'язок із патрульними, розташованими по периметру;
- підтримуйте зв'язок зі старшим;
- підтримуйте зв'язок з черговим;
- давайте правопорушникам чіткі стислі команди.

Впритул притискатися до захисного об'єкта потрібно лише у випадках, коли правопорушник:

- буде стріляти зверху;
- або коли вогонь ведеться декількома супротивниками з різних боків.

Ризик постраждати від рикошету менший, ніж ризик прямого попадання.

Комунікація:

- вербальна;
- невербальна.

Приклади типових усних команд.

«Чисто» – в кімнаті відсутній супротивник.

«Чисто вперед» – сигнал черговій парі бійців про те, що вони можуть висуватися до входу в наступну кімнату.

«Праворуч», «ліворуч», «зверху», «знизу», «з тилу» – сигнал партнеру про те, звідки йому загрожує небезпека.

«Затримка» – боєць повідомляє напарнику про відмову своєї зброї, напарник негайно переносить вогонь в його сектор або контролює його.

«Тримаю» – відповідь на сигнал напарника.

«Контроль» – боєць повідомляє напарнику про готовність зброї і контроль свого сектору.

«Прикрий» – звернення до напарника.

«Прикриваю» – відповідь на сигнал напарника.

«Рухаюсь» – попередження напарнику про свій рух вперед.

Заклики та паролі:

1. «Удар по своїх».
2. «Вперед».
3. «Стоп».

Хибні тривоги:

- немає такого, як хибна тривога;
- це не «марнування» вашого часу;
- кожна відпрацьована тривога, коли всередині ніхто не виявлений, це ще одна нагода для тренування;
- використовуйте кожну нагоду для тренування;
- критикуйте себе і вчіться на своєму досвіді.

Реагування на тривогу й обшук будівель – небезпечне завдання. Кожен боєць має бути підготовлений і повинен підтримувати свою психічну та фізичну форму і навички на найвищому рівні для найкращого результату всіх операцій, які передбачають входження у приміщення.

5.4.7. Відпрацювання кутів і дверних отворів

1. Ніколи не стійте біля самого кута або дверей, впритул до стіни, оскільки обмежуєте себе в маневрі та в застосуванні зброї.

2. Намагайтеся знаходитися від кута і від стіни так, щоби бачити більшу частину сектору, зброя в готовності до застосування.

3. Роблячи поступальні рухи вправо–вліво, Ви здатні побачити більшу частину сектору. Злочинець, навіть якщо він перебуває за стіною і помітив вас та встиг відкрити вогонь, не може гарантувати влучність. У цьому разі Ви маєте такі переваги (на відміну від знаходження біля стіни, поряд з кутом), як: готові до застосування зброї негайно, можете кваліфікувати ціль, встигаєте прийняти рішення на відкриття вогню, володієте маневром у приміщенні. В разі огляду секторів вас видно на 20%.

4. Намагайтеся приймати положення для стрільби так, щоби знаходитися до злочинця боком, а не грудьми; лікті притиснуті та закривають життєво важливі органи.

5. У жодному разі не вистрибуйте з-за кута, розраховуючи на швидкість і несподіваність. У такій ситуації, якщо там буде

злочинець, це не допоможе, оскільки, неправильно оцінивши ситуацію і неправильно «зачистивши» кут, Ви програли, не надавши собі жодного шансу. Ви не встигаєте кваліфікувати ціль (терорист, дитина, літня людина, жінка, які можуть бути звичайними громадянами, а можуть і злочинцями; лежить чи стоїть, має або ні засоби індивідуального захисту й ін.).

5.4.8. Способи пересування та входження в приміщення

Один зі способів пересування довгими і вузькими коридорами двома бійцями – «спина до спина» (рис. 18). Уявіть, що Ви – дві стрілки механічного годинника які рухаються кругом циферблата, так бійці можуть контролювати простір на 360° периферійним зором, прикриваючи один одного, і оглядати небезпечні кути та зони.

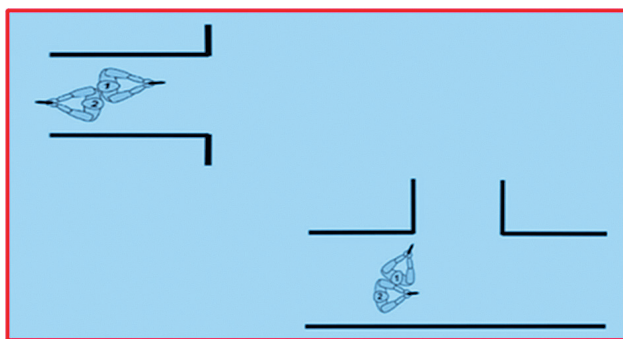

Рис. 18. Спосіб «Спина до спина»

Є декілька способів входу в приміщення через двері: «хрест-навхрест»; «гак»; «кут».

Спосіб «хрест-навхрест».

Цей спосіб застосовується у тому разі, коли ширина дверей не має значення, оскільки бійці входять один за одним. Цим способом користуються майже всі спеціальні підрозділи, які виконують бойові завдання зі захоплення озброєних злочинців (рис. 19).

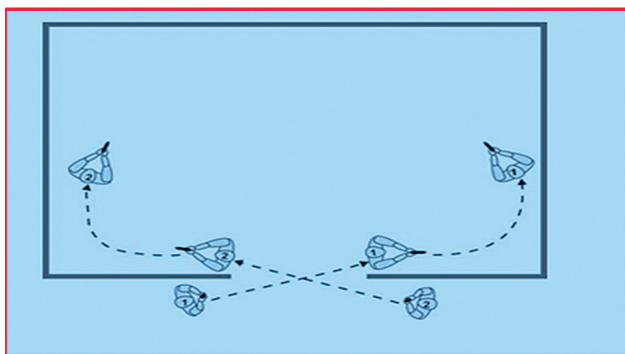

Рис. 19. «Хрест-навхрест»

Спосіб «гак».

Цей спосіб застосовується в тому разі, якщо бійці озброєні короткоствольною зброєю і підходить ширина дверей.

Недолік цього способу полягає в тому, що увійти до приміщення можна тільки через доволі широкі двері, оскільки у вузькі двері двоє бійців одночасно увійти не зможуть. Водночас увійти можна послідовно, один за одним, що, за умови певного напрацювання, може бути ефективним (рис. 20).

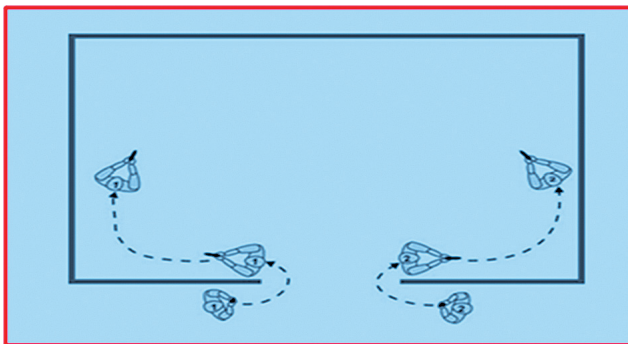

Рис. 20. «Гак».

Спосіб «кут».

Цей спосіб використовується, коли двері розміщуються біля одного з кутів приміщення і бійцям доводиться розпочинати рух із протилежної від стіни сторони дверей, але доречний він до застосування і в інших ситуаціях. У разі виконання цього прийому можливі два варіанти (рис. 21).

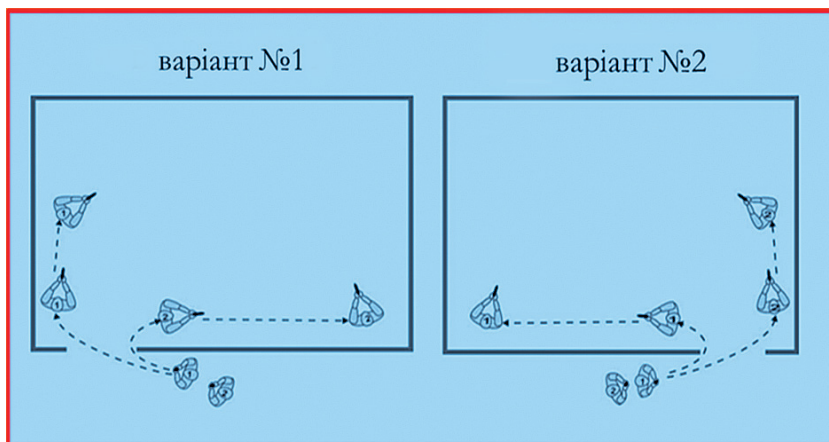

Рис. 21. Варіанти «Кута»

Способи пересування у приміщеннях відтворено на рис. 22.

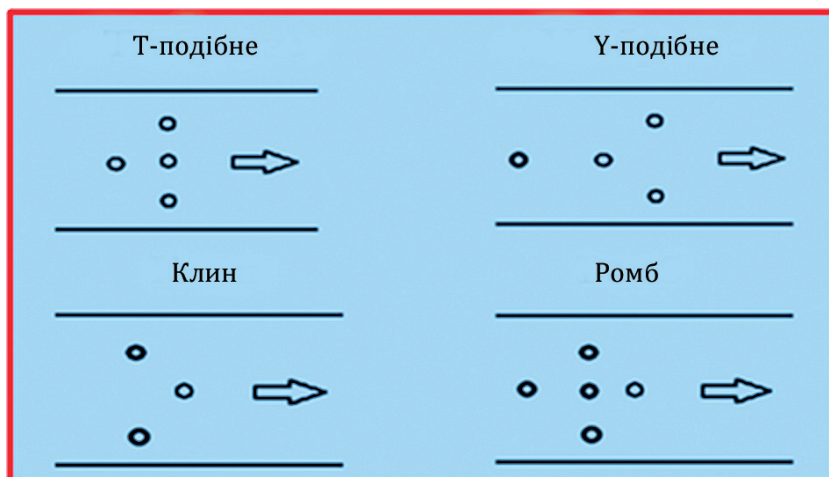

Рис. 22. Способи пересування всередині будівель

5.4.9. Пересування коридорами

Зазвичай рух здійснюється уздовж стін у готовності до ведення вогню. Спостереження здійснюється «прямо» і «хрест-навхрест» (рис. 23).

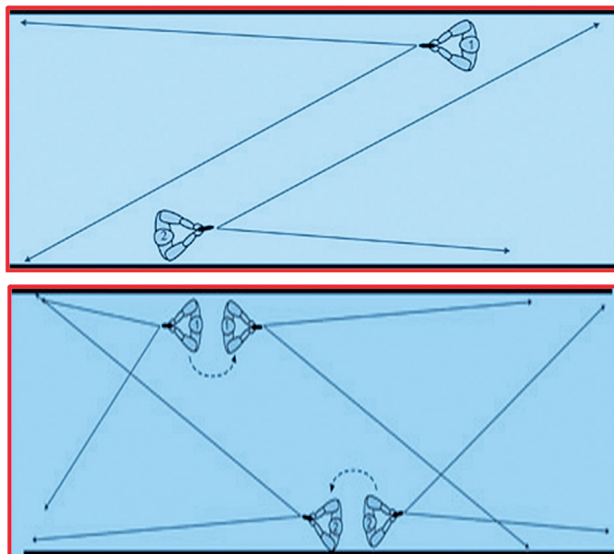

Рис. 23

Способи пересування коридорами (рис. 24).

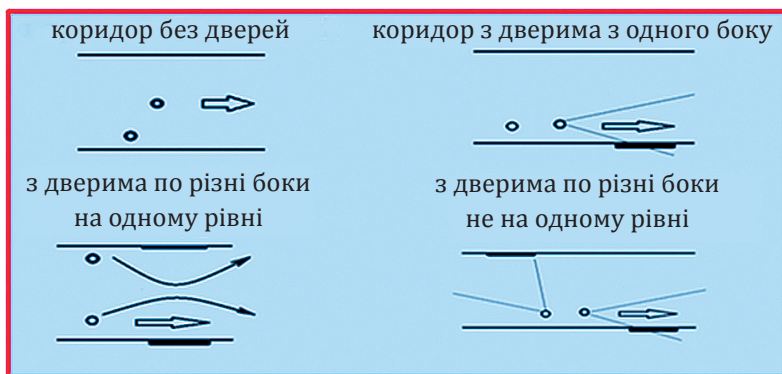

Рис. 24

Пересування T-подібним коридором (рис. 25).

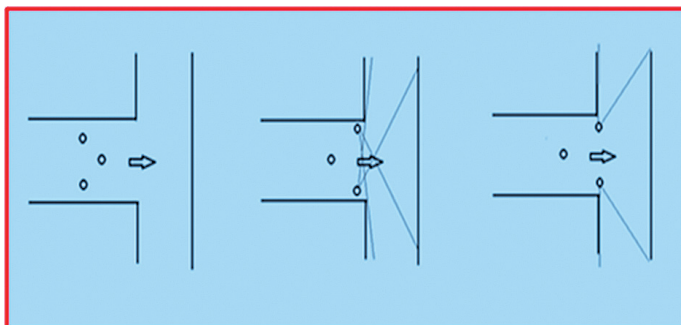

Рис. 25

Пересування та проходження X-подібним коридором (рис. 26).

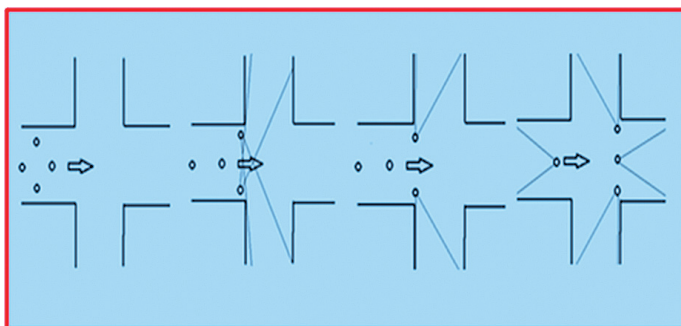

Рис. 26

Поворот у X-подібному коридорі (рис. 27).

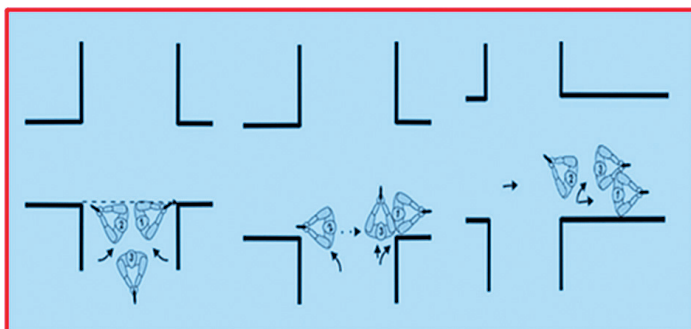

Рис. 27

5.4.10. Пересування міжповерховими сходами

Для сходів характерна одночасна наявність декількох небезпечних зон. Переконавшись у безпеці першого прольоту, починайте зачищати ділянки, розташовані вище, просуваючись обличчям уперед (рис. 28).

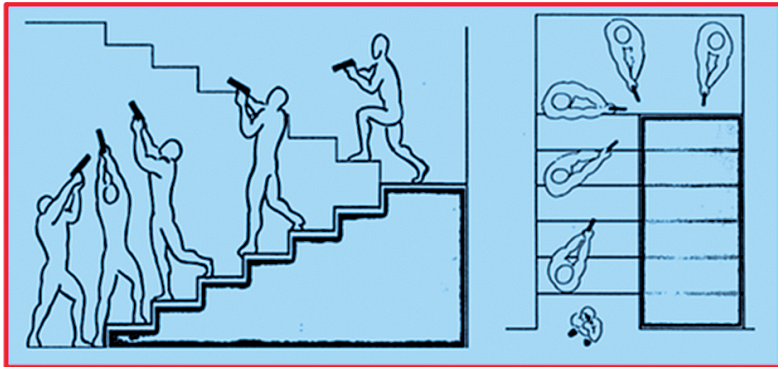

Рис. 28. Пересування по сходах зі зброєю в руках

Основні принципи:

- усі рухи виконуються за командою;
- перший боєць (Б1) фіксує міжсходовий простір;
- другий боєць (Б2) пересувається якнайближче до стіни, утримуючи сектор вірогідного розташування правопорушника;
 - боєць, який піднімається вгору (рухається вниз), розташовується в безпечному місці на міжповерховому майданчику і чекає на напарника;
 - Б1 під час пересування доцільно періодично присідати і проводити огляд з нижнього рівня;
 - Б2 рухається ближче до перил сходів, постійно фіксує міжсходовий простір;
 - після того як Б2 доходить до міжповерхового майданчика і фіксує міжсходовий простір, починає рухатися Б1, спочатку до наступного кутка, а потім на наступний поверх.

Таким алгоритмом необхідно рухатися до головної точки;

- заборонено двом поліцейським перебувати на одній лінії вогню.

5.4.11. Спосіб огляду приміщення

Під час огляду приміщення (рис. 29):

- категорично заборонено виходити (вибігати) на середню кімнати;
- всі дії виконуються за командою старшого;
- постійний контроль за неперевіреною частиною приміщення;
- огляд проводиться з двох напрямків, уздовж стін;
- не знаходитися на одній лінії вогню з напарниками та дотримуватися заходів особистої безпеки;
- попередньо встановлюється остаточна точка перевірки;
- у разі виявлення злочинця зайняти безпечну позицію та змусити злочинця вийти на визначене йому місце.

У разі виявлення осіб (злочинців) у кімнаті подають команди голосом:

- «Стояти»;
- «Кинути зброю» (якщо вона є);
- «Руки вгору»;
- «Повернутися кругом»;
- «Встати на коліна/лягти» і далі перехід до надівання кайданків.

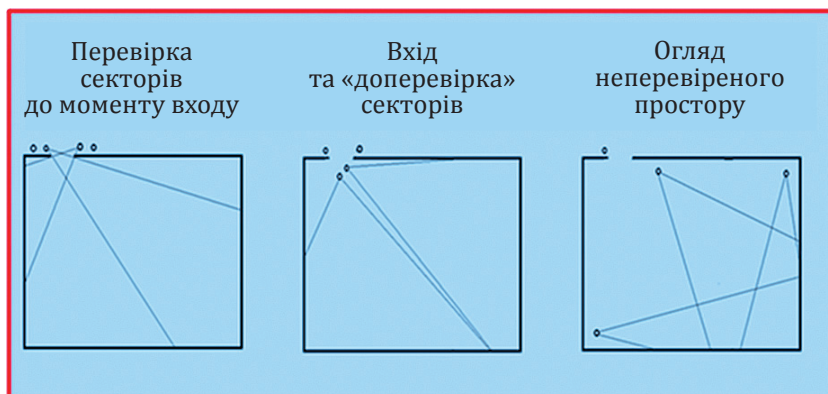

Рис. 29. Огляд приміщень

Огляд горищ і підвальних приміщень вимагає від ППОЗП особливої пильності та має свої особливості:

- труднощі у не помітному для злочинця проникненні у ці приміщення;

- необхідність діяти у незнайомій обстановці, в обмеженому просторі, за поганої видимості або в темряві.

Для цього необхідно забезпечити співробітників освітлювальними і пошуковими приладами, службовою собакою і спецзасобами.

З огляду на відсутність у вказаних приміщеннях сторонніх громадян, відповідно створюються сприятливі умови для застосування спеціальних засобів, використання службового собаки. Заразом вхід на горище і в підвал пов'язаний з найбільшим ризиком, тому входити у ці приміщення необхідно дуже обережно і миттєво, особливо якщо злочинець почав стріляти по громадянах, підпалив будинок тощо.

Здійснивши остаточно блокування горища або підвалу і впевнившись у безпеці оточуючих, а також звільнивши приміщення від сторонніх громадян, необхідно вголос або застосовуючи гучномовець запропонувати злочинцеві здатися.

У разі відмови злочинця здатися, враховуючи реальну обстановку і погодні умови, ППОЗП застосовують спеціальні засоби дратівливої та сльозогінної дії, використовують службових собак. Треба враховувати, що службові собаки, які пройшли спеціальний курс тренування, впевнено працюють у загазованих приміщеннях. Собаку доцільно пускати попереду групи захоплення без повідка.

Співробітники, які забезпечують прикриття групи захоплення, вдаються до відволікаючих маневрів, щоб відвернути увагу злочинців (раптовий шум, крики і т. ін.).

Входячи в темні приміщення, потрібно пам'ятати, що здатність ока пристосуватися (адаптація) до темряви і яскравого світла відбувається не відразу, а протягом певного часу.

Вхід на горище і в підвал часто пов'язаний із ризиком для життя ППОЗП, тому проникати до них потрібно дуже обережно і швидко. Вивчати обстановку в зазначених приміщеннях необхідно сидячи, лежачи, із-за укриття тощо.

Після проникнення в темний підвал чи на горище променем світла оглядається місце справа і зліва від входу,

потім промінь спрямовується в глибину приміщення, а освітлені раніше місця швидко займають співробітники, які будуть оглядати приміщення. Поліцейський з ліхтарем вимикає його на короткий проміжок часу і переміщується вбік від просвіту дверей.

У будь-якому разі джерело світла потрібно тримати в руці, відведений вбік і трохи вперед, щоб не освітлювати себе.

Слід також враховувати особливості слухового сприймання. Щоб почути слабкі звуки, необхідно одну–дві хвилини перед початком руху постояти нерухомо. Ліпше і правильніше сприймати звуки справа і зліва, а гірше – ті, які йдуть спереду та ззаду. В таких умовах у разі переміщення рекомендується робити короткі зупинки і повороти головою вправо чи вліво, намагаючись визначити істинний напрямок звуку. Якщо не чути кроків злочинця, можливо, він затаївся. Не треба кидатися по приміщенню в пошуках злочинця. Основний принцип руху поліцейських – всі перешкоди, за можливості, потрібно обходити справа. Якщо пістолет знаходиться в правій руці, то поліцейський буде мати перевагу, стріляючи в лівий бік. Злочинець у такому разі вимушений стріляти вправо, відкриваючи корпус. Кути і повороти необхідно обходити якомога далі від них. У випадку, коли обставини примушують обійти їх з лівого боку, пістолет перекладається в ліву руку.

5.5. Порядок і тактичні прийоми проведення затримання

Дії ППОЗП із затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, вимагають пильності, оперативного ухвалення рішень, витримки, вміння орієнтуватися в складній обстановці, суворого дотримання законності і заходів особистої безпеки.

Перед затриманням особи (осіб) за підозрою у скоєнні злочину ППОЗП повинні враховувати такі обставини і чинники:

- особу затримуваного (затримуваних);
- фізичні дані затримуваного (затримуваних);
- їхню поведінку і наміри;
- ступінь озброєності злочинців;
- існування спільників і прихильних громадян;
- характерні особливості ділянки місцевості, розташування приміщень;

- місце затримання злочинців;
- кількість часу для затримання;
- умови і межі застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї.

Приймаючи рішення про переслідування і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, ППОЗП потрібно:

а) чітко уявити правомірність своїх дій;

б) переслідування по гарячих слідах осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, вести з максимальною віддачею сил, наполегливо, рішуче і самовіддано, водночас не забуваючи про застережні заходи на випадок можливого збройного або іншого фізичного опору з боку переслідуваного чи його співучасників, що можуть знаходитись поблизу. Під час переслідування потрібно бути пильним і мати на увазі, що злочинцем можуть бути викинуті або загублені знаряддя злочину (рушниця, ніж, кастет тощо), речі, які належать потерпілому і злочинцю, коштовності та інші предмети (наприклад, фальшиві гроші та ін.), що стосуються вчиненого злочину. Під час переслідування і пошуку злочинця необхідно повідомляти про його прикмети та викрадені речі інших ППОЗП, обслуговуючий персонал вокзалів, підприємств торгівлі та громадського харчування тощо.

Особливу обачливість, винахідливість і сміливість слід виявляти у разі затримання групи осіб, що підозрюються у вчиненні правопорушення. Приймаючи рішення їх затримати, потрібно, не припиняючи спостереження за учасниками групи, через радіостанцію, телефон або іншим способом попросити допомоги в оперативного чергового по підрозділу НП і найближчих нарядів ППОЗП для затримання злочинців (Додаток 1). Якщо допомогу вчасно не отримано, а зволікати зі затриманням не можна, то потрібно це зробити самостійно. Водночас вирішальну роль має фактор несподіванки та рішучі дії ППОЗП. Наприклад, доцільно непомітно наблизитися до переслідуваних, перекрити їм найімовірніший шлях відходу і, коли вони найменше здатні вчинити опір, голосно скомандувати: *«Стій! Поліція! Не рухатись»*, – або: *«Стій! Не рухатись! Національна гвардія України!»*, – та оголосити про затримання.

У деяких випадках затримання з метою запобігання опору з боку особи, що підозрюється у вчиненні злочину, доцільно

застосовувати мотиви, які не видаються вагомими причинами затримання, наприклад: порушення цією особою громадського порядку тощо. Водночас не обов'язково починати з перевірки документів, як це буває під час затримання громадянина за адміністративне правопорушення, тому що підозрюваний замість документів може дістати зброю і застосувати її.

У процесі затримання підозрюваного за умов недостатньої видимості найдоцільнішою є команда: *«Національна гвардія! Всім стояти! Не рухатись!»*. У разі ж подання команди: *«Національна гвардія! Руки вгору!»*, дається можливість злочинцю скористатися зброєю, яку він може тримати в опущених руках і виконати постріл під час піднімання їх вгору.

Виконання першої команди чітко дає зрозуміти підозрюваному, що за будь-яких рухів його рук чи ніг до нього застосується зброя на ураження.

Затримавши злочинця, ППОЗП має бути готовий до того, що затриманий не один і в будь-який момент можуть з'явитися його спільники.

Виконуючи затримання, ППОЗП повинен підходити до його здійснення за всіма правилами забезпечення особистої безпеки, не зважаючи на вік, стать, зріст, фізичний розвиток правопорушника. Практика рясніє випадками, коли фізичний опір, зокрема збройний, чинили неповнолітні, жінки, в той час як ППОЗП були впевнені в своїй перевазі.

Затримуючи злочинця, який використовує мисливську зброю, варто враховувати її тактико-технічні дані. Час на перезарядку простих мисливських рушниць становить 10–20 секунд, а перезарядження дробових автоматів і напівавтоматів – до 1 хвилини. Під час стрільби шротом найбільш ходових номерів граничною дією рушничного вогню є дальність 35–40 м. Кучність шроту за межами 40 м не забезпечує ураження цілі. Оптимальна дальність прицільної стрільби у великі цілі для мисливської нарізної зброї «Парадокс» – до 100 м, а карабінів («Барс», «Лось», «Ведмідь») – до 500–600 м.

5.5.1. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека в разі затримання озброєного правопорушника (за наявності часу на підготовчі дії)

Затримання особи, яка становить підвищену суспільну небезпеку, повинно проводитись лише за допомогою інших спеціально підготовлених працівників, підрозділом поліції особливого призначення КОРД (Корпус оперативно-раптової дії). Затримання своїми силами – виключна ситуація, що може призвести до невиправданої загибелі (поранення) ППОЗП та жертв з боку громадян. Під час затримання озброєної особи необхідно:

- чітко усвідомити правомірність своїх дій;
- детально обговорити порядок і послідовність дій;
- визначити обов'язки кожного працівника;
- вибрати оптимальне місце і час затримання;
- визначити питання взаємної підтримки та підстраховки;
- врахувати особливості й умови місцевості (об'єкта), особу затримуваного, можливі ускладнення під час затримання, імовірність опору з боку затримуваного, його спільників і прихильників, наявність скупчення людей, умови застосування зброї та спецзасобів;
- особливо зауважити на встановлення наявності у затримуваного або затримуваних вогнепальної чи холодної зброї;
- перевірити свою зброю та привести її у готовність;
- тримати автоматичну зброю в положенні, що виключає заволодіння нею зловмисником і забезпечує її своєчасне застосування та свободу дій працівника;
- за можливості створити чисельну перевагу в силах, коли на одного правопорушника припадає не менше трьох ППОЗП;
- безпосередньо затримання доручити найбільш фізично підготовленому працівникові, який, діючи швидко та рішуче, відразу зможе подолати опір затримуваного;
- максимально використовувати фактор раптовості, застосовувати заходи для відвернення уваги затримуваного – розпочати з ним розмову, зняти напруження, поводитися спокійно і невимушено. Затримання мусить бути для правопорушника завжди несподіваним.

5.5.2. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання озброєного правопорушника (за відсутності часу на підготовчі дії)

За необхідності одночасно переслідувати декількох правопорушників або підозрюваних наряд ППОЗП не повинен розділятися. Безпечніше вдвох переслідувати одного з двох втікачів, ніж намагатись поодинці затримати обох.

Під час переслідування двома ППОЗП одного правопорушника працівники не повинні бігти один за одним, між ними має зберігатися широкий інтервал. Працівник, підстраховуючи колегу, який є попереду, повинен перебувати збоку від нього на одному із флангів.

У разі участі в переслідуванні кінолога зі собакою інші члени наряду слідують позаду.

У ситуації, коли озброєний правопорушник сховався в під'їзді житлового будинку або в будь-якій споруді, не кидається необдуманно за ним. Слід вжити всіх заходів із блокування приміщення, взяти під контроль можливі виходи і терміново викликати допомогу.

Якщо обставини змушують негайно розпочати пошук правопорушника в приміщенні, то слід:

– джерело світла тримати у витягнутій в бік від корпусу руці;

– не залишатися в отворі дверей або на фоні вікон;

– не перебігати отвори вікон або дверей на повний зріст;

– не виходити відразу в центр приміщення;

– максимально використовувати наявні прикриття (меблі, прилавки), зброю тримати готовою до негайного застосування.

Після затримання правопорушника негайно надіти кайданки, провести поверхневу перевірку, огляд речей, одягу і території, де проводилось затримання.

5.5.3. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання злочинця в під'їзді будинку (на сходах)

ППОЗП повинні просуватися сходами безшумно, невеликими перебіжками, якомога ближче до стіни, але намагатися не тертися об стіну, аби не створювати зайвого шуму. Для захисту потрібно використовувати виступи, тримати зброю наготові. Переміщення повинно здійснюватись ланцюгом з інтервалом на половину сходового маршу між працівниками.

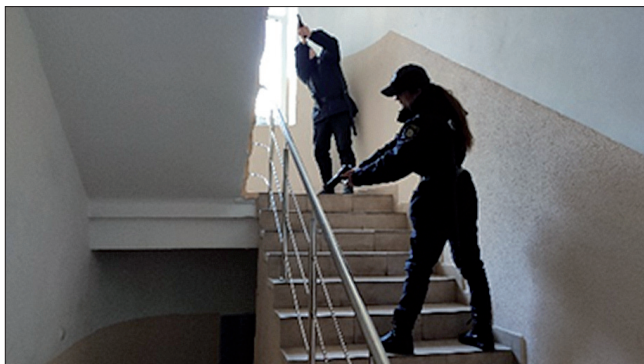

Рис. 30

У разі виявлення злочинців командним голосом запропонувати їм кинути зброю і здатися. Якщо це вдалось, необхідно надіти кайданки, ретельно провести поверхневу перевірку та огляд.

Якщо злочинці намагаються чинити збройний опір – стріляти на ураження першому, після чого зробити різкий випад вліво і вперед, а за потреби зробити другий постріл.

Під час затримання озброєного злочинця в під'їзді у вечірній або нічний час необхідно врахувати, що затримувані можуть зробити коротке замикання освітлення, внаслідок чого багато мешканців можуть вийти на сходові площадки, що може загрожувати їхньому життю та здоров'ю. Для попередження подібних випадків старший наряду повинен оголосити про те, що в під'їзді перебуває озброєний злочинець і меш-

канцям не слід відчиняти двері квартир та бути поблизу них. Тактика затримання злочинців у під'їздах, оснащених ліфтами, має свої особливості. З метою блокування злочинців, які пересуваються в кабіні ліфта, треба вжити негайних заходів для вимкнення електроенергії на розподільному щиті. Зупинивши рух ліфта, необхідно його блокувати. Після цього старший наряд, вживши заходів перестороги, висуває злочинцям вимоги про здачу. Отримавши згоду, наказує злочинцям зупинити кабінку на означеному поверсі і дає наказ ввімкнути освітлення. Члени наряду блокують ліфт з обох боків від його дверей, тримаючи зброю в готовому для стрільби положенні. Під час відкриття дверей злочинці за вказівкою старшого наряду спочатку викидають зброю, а потім виходять по одному з піднятими руками.

5.5.4. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання злочинців у підвалі або на горищі

Затримання злочинців у підвалі або на горищі супроводжується певними труднощами проникнення в ці приміщення непомітно для злочинця, необхідністю діяти в незнайомій обстановці, обмеженому просторі, за поганої видимості або взагалі за її відсутності (Додаток 1).

ППОЗП мають знати, що здатність ока пристосуватися до темряви і яскравого світла відбувається не відразу, а впродовж певного часу. Слід почергово заплющити праве, а потім ліве око.

Вхід на горище і в підвал часто пов'язаний з ризиком для життя ППОЗП, тому проникати до них потрібно дуже обережно і швидко. Вивчати обстановку в зазначених приміщеннях треба сидячи, лежачи з-за укриття та ін.

Під час проникнення в темний підвал чи на горище променем світла вивчається місце праворуч і ліворуч від входу, потім промінь спрямовується у глибину приміщення, а раніше освітлені місця швидко займають працівники, які будуть перевіряти приміщення. Працівник з ліхтарем вимикає його на короткий проміжок часу і переміщується від просвіту дверей.

У будь-якому разі джерело світла потрібно тримати в руці, відведений вбік і трохи вперед, щоб не освітлювати себе.

Рис. 31

Рис. 32

Доречно також враховувати особливості слухового сприймання. Щоб почути слабкі звуки, треба одну-дві хвилини перед початком руху постояти нерухомо. Краще і правильніше сприймаються звуки, що лунають з правого чи лівого боків, а гірше – спереду та ззаду. В таких умовах під час переміщення рекомендується робити короткі зупинки і повороти головою вправо чи вліво, намагаючись визначити правильний напрямок звуку. Якщо не чути кроків злочинця, можливо, він зачаївся, не потрібно метушливо ходити у приміщенні в його пошуках. Основний принцип руху працівників – всі перепони за можливості необхідно обходити праворуч. Якщо пістолет є в правій руці, то працівник буде мати перевагу, стріляючи в ліву сторону. Злочинець у такому разі вимушений стріляти праворуч, відкриваючи корпус.

Рис. 33

Рис. 34

Кути і повороти потрібно обходити якомога далі від них. У разі якщо обставини примушують обійти їх з лівого боку, пістолет перекладається в ліву руку.

5.5.5. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання злочинців у квартирі

Під час затримання озброєних злочинців у квартирі необхідно попередньо ретельно вивчити підходи до будинку, внутрішнє розташування його приміщення і план самої квартири, уточнити поверх, наявність у будинку запасних виходів, пожежних драбин, загальних балконів, визначити сектори обстрілу з вікон та отворів, дверей, блокувати вихід із квартири (Додаток 3).

Забороняється зупинятися навпроти дверей, тому що є вірогідність бути ураженим пострілом. У разі якщо злочинець веде прицільний вогонь крізь зачинені двері, слід враховувати, що стрільба ведеться, як правило, на рівні грудей стріляючого, тому необхідно наблизитися до дверей повзком і присті чи сісти біля них на підлозі.

У разі проникнення в квартиру, щоб уникнути нападу з-за косяка дверей, поріг рекомендується долати стрибком. У самій квартирі необхідно оглянутися, зорієнтуватися в обстановці. До квартири мають проникнути стільки працівників, щоб їхня кількість перевищувала кількість злочинців, які там перебувають, принаймні удвічі.

Побачивши злочинців, ППОЗП повинні наказати їм підняти руки вгору і під загрозою застосування зброї заборонити будь-які рухи. Слід уважно стежити за їхньою поведінкою.

Якщо в момент проникнення ППОЗП в квартиру злочинці відкрили вогонь, нападають, використовуючи зброю, необхідно ухилитися (за виступи стін, меблів та ін.) та відкрити вогонь із добре захищених місць, що виключає чи ускладнює можливість їх знешкодження.

Далі ППОЗП під прикриттям вогню залишають приміщення і займають позиції біля квартири. Намагання наряду проникнути до квартири вдруге (коли перша спроба була невдалою) часто виявляється малоефективним, бо у злочинців з'являється можливість зорієнтуватися. Втрати особового

складу під час другого штурму будуть значнішими, тому доцільніше буде обмежитись блокуванням квартири до прибуття підкріплення (рис. 35, 36).

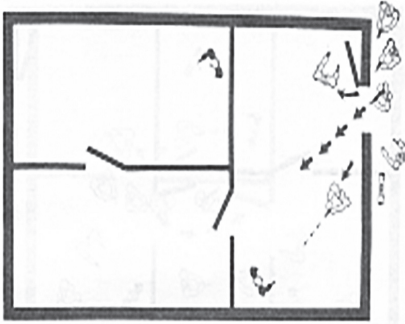

Рис. 35

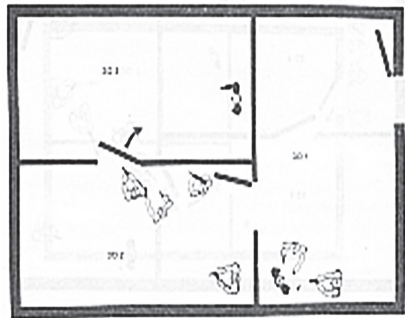

Рис. 36

5.5.6. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час затримання злочинців в окремо стоячій будівлі

Постукавши у зачинені двері житлового приміщення, рекомендується стати, притиснувшись спиною до стіни з боку дверного замка (Додаток 2).

Рис. 37

Зачинені двері нежитлового приміщення відчиняють ударом ноги в ділянку замка (пострілом зі зброї), спецзасобом «Таран», якщо двері відчиняються надвір – то тільки з використанням довгої мотузки або «кішки».

Рис. 38

Під час огляду будівлі зісередини вхідні двері обов'язково залишаються відчиненими.

Якщо будівля під час огляду освітлена, рекомендується уникати положень, за яких обриси працівників будуть чіткими (підходити до незашторених вікон, стояти в отворі вхідних дверей).

Після того як група увійшла до будинку, насамперед потрібно опитати його власника і тримати його під контролем до кінця огляду.

Підіймаючись на горище, слід пам'ятати: злочинець, який може лежати на підлозі горища, побачить вас значно раніше, ніж ви побачите його. З міркувань безпеки доцільно розпочинати перевірку горища із застосування тактичного дзеркала, а за його відсутності – звичайного побутового люстерка. Якщо особа, яка переховується, є небезпечною або, ймовірно, озброєною, то горище чи приміщення подібного типу слід заблокувати і взяти під контроль, викликати наряди на допомогу. Треба розподілити зони відповідальності таким чином, щоб один працівник поліції контролював заблоковані двері горища, а інші працівники здійснили перевірку потенційних шляхів втечі зловмисника. Заблокувавши зловмисника, необхідно повідомити йому про його блокування, безглуздість подальших агресивних дій, переконати зловмисника не чинити опору та здатись. У випадку, коли злочинець чинить подальший збройний опір, – повідомити в чергову частину підрозділу

Національної поліції та дочекатись прибуття спецпідрозділу, який і буде безпосередньо затримувати зловмисника.

Перед тим як увійти до кімнати, перевірте її на «чистоту». Для цього використовуйте предмети всередині кімнати, які відображають: дзеркала, вікна, поліровані меблі, будь-які речі, які здатні дати відображення, відблиск злочинця або його руху.

Під час руху в приміщенні рекомендується використовувати принцип «трьох очей» – погляд і зброя постійно скеровані в одну точку, зброя спрямовується рухом усього тіла. Ніколи не тримайте пістолет у витягнутій руці, тому що в разі долання рогу, дверей його легко вибити палицею або ногою. Рекомендується здійснювати огляд приміщень не менше ніж двома ППОЗП.

Не рекомендується під час пересувань у будівлі тримати пістолет двома витягнутими вперед руками у «трикутнику» – у цьому разі обмежується можливість швидкого розвороту в той чи інший бік. Тримати зброю у піднятому положенні

Рис. 39

Рис. 40

не рекомендується з двох причин: по-перше, злочинець, який раптово нападає з-за рогу, може заблокувати вашу руку раніше, ніж ви встигнете її опустити, по-друге, щоб опустити руку і навести зброю на ціль, потрібно близько 0,3 сек. Цей час в умовах швидкого вогневого контакту в обмеженому просторі може виявитися вирішальним.

Пістолет потрібно тримати обома руками біля грудей стволом, напрямленим у зону очікуваного застосування.

У разі появи озброєного злочинця ППОЗП миттєво при-сїдає з одночасним наведенням зброї на ціль і в позиції для стрільби сидячи або з коліна стріляє на ураження.

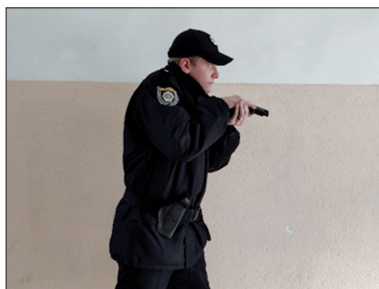

Рис. 41

Рис. 42

Усі методи та схеми пересування всередині будівлі ми розглядали вище, в розділі 5.4. Слід наголосити, що пересування й огляд проводиться з дотриманням особистої безпеки і тактичного принципу «ПРИКРИТТЯ, УКРИТТЯ, ЗАХИСТ».

Під час руху коридором з безліччю виходів і проходів треба рухатися зигзагами, обходячи проходи. Підходячи до чергового проходу, насамперед звертайте увагу на найнижчий рівень. Злочинця, який підстерігає вас за кутом, можуть видати носки взуття і його тінь.

За потреби долання рогу (повороту коридору, отвору дверей) треба розміститися в основній стійці щільно до стіни та паралельно їй. Водночас зброя знаходиться біля рогу, але в жодному разі не стирчить з-за нього. Далі ППОЗП повільно збільшує кут між стіною та повздовжньою площиною тіла (зброї), нібито повертаючись навколо умовної осі, яка проходить повз зброю. Він поступово досліджує простір за рогом

у постійній готовності до відкриття вогню. Як варіант: задля зменшення ймовірності влучного пострілу злочинця ППОЗП сідає навколішки, щільно притиснувшись до стіни та паралельно їй. Зброю тримає з правого боку. Далі він обертається навколо умовної осі на опорній нозі, поступово досліджуючи простір у постійній готовності до відкриття вогню. Для зменшення вірогідності поранення під час повороту за годинниковою стрілкою зброя повинна знаходитися в лівій руці, якщо поворот здійснюється проти годинникової стрілки – в правій руці.

Під час долання відкритих отворів дверей двома працівниками ППОЗП, який займає позицію біля правого одвірка, обстежує ліву половину приміщення, а той, хто знаходиться біля лівого одвірка, – праву, водночас стволи зброї нібито перехрещуються (звідси назва прийому – перехрещування стволів).

Перед тим як увійти до кімнати, бажано за допомогою предметів, що є у кімнаті, та факторів, що можуть видати правопорушника, встановити місцезнаходження та напрямок руху заданої особи. Але це можливо лише за наявності відчиненого отвору дверей у потрібну кімнату.

Якщо приміщення, у якому перебуває злочинець, затемнене, слід пам'ятати, що повна адаптація до темряви після світла відбувається тільки через 30–40 хвилин, адаптація до яскравого світла після темряви відбувається через 2–3 хвилини.

5.5.7. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека у процесі затримання злочинців на вулиці та в інших громадських місцях

У разі одержання повідомлення про скоєння злочину на вулиці чи в іншому громадському місці – пошук і затримання злочинців здійснюється за принципом розширення кола пошуку та одночасного перекриття території навколо зазначеного місця і можливих шляхів відходу злочинця.

Під час переслідування потрібно бути пильним і мати на увазі, що злочинець (злочинці) можуть викинути або втратити знаряддя злочину, речі потерпілого і самого злочинця (злочинців), інші предмети, які можуть бути важливими у процесі розкриття злочину.

Під час затримання особи, яка скоїла злочин або правопорушення, необхідно діяти згідно з чинним законодавством:

- дотримуючись правил особистої безпеки, здійснити перевірку документів та поверхневий огляд затриманого;

- у разі наявності у затриманої особи мобільного телефону вписати номери IMEI телефону, для чого набрати комбінацію цифр: * #06#;

- телефоном чи каналом радіозв'язку передати анкетні дані особи, номери IMEI телефону, державний номер автомобіля, його агрегати в чергову частину підрозділу НП для перевірки за базами обліку;

- після закінчення несення служби зі забезпечення публічної безпеки та порядку скласти рапорт, у якому зазначити дату, час, місце, де була затримана особа, його повні анкетні дані й результати перевірки особи за базами обліку МВС.

5.5.8. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, та особиста безпека під час переслідування транспортних засобів

ППОЗП дозволено проведення переслідування транспортних засобів з особами, що підозрюються в скоєнні злочину, водіїв, які не виконали вимогу ППОЗП про зупинку або зникли з місця ДТП, а також водіїв, що своїми діями наражають на небезпеку життя чи здоров'я інших учасників дорожнього руху.

У процесі переслідування транспортного засобу правопорушника ППОЗП для координації дій доповідає оперативному черговому про:

- місце початку переслідування;
- модель, колір, номерний знак транспортного засобу;
- причину переслідування (відповідність орієнтуванню, протиправні дії водія чи пасажирів такого транспортного засобу, підозра у причетності до скоєння злочину, підтверджена інформація про наявність у салоні автомобіля зброї або заручників, невиконання вимог про зупинку та ін.);

- особливі прикмети автомобіля, водія або пасажирів;
- видимі технічні пошкодження чи несправності;
- напрямок і маршрут руху транспортного засобу, який переслідується (інформує постійно).

З метою забезпечення під час переслідування власної безпеки і безпеки інших учасників дорожнього руху ППОЗП повинен:

- передавати черговому інформацію про місцезнаходження та маршрут руху транспортного засобу, який переслідується, з мінімальним інтервалом;

- використовувати гучномовний пристрій патрульного автомобіля для попередження інших учасників дорожнього руху про можливу небезпеку;

- під час переслідування постійно тримати увімкненими ближнє світло фар, спеціальні звукові і світлові сигнали, встановлені на патрульному автомобілі;

- обирати безпечну швидкість руху автомобіля (мотоцикла) відповідно до конкретних умов з урахуванням забезпечення максимальної безпеки інших учасників дорожнього руху;

- бути максимально уважним до дій водія та пасажирів переслідуваного транспортного засобу та інших учасників дорожнього руху, запобігати створенню аварійної обстановки (Додаток 2).

Під час переслідування правопорушника водій патрульного автомобіля безпосередньо контролює дорожню обстановку, враховує поведінку переслідуваного автомобіля, водночас забезпечуючи максимально можливу безпеку інших учасників руху. Працівник, який перебуває на пасажирському сидінні, контролює рух автомобіля правопорушника (напрямок руху, маршрут), веде переговори з черговим через радіозв'язок, інформує водія про зміну дорожньої обстановки.

Після зупинки транспортного засобу, що переслідувався, необхідно:

- негайно доповісти черговому по підрозділу (командиру) про місце, де закінчено переслідування, та одночасно визначитись із потребою надання допомоги патрульним нарядам НП для затримання підозрюваних;

- зупиняти автомобіль лише позаду транспортного засобу, який переслідувався, на відстані не менше 10 метрів;

- приготувати до застосування вогнепальну зброю;

- використовуючи для особистого захисту корпус службового автомобіля, за допомогою гучномовця або голосом дати водієві та пасажирам транспортного засобу, який пересліду-

вався (далі – затримані), команду: «Заглушити двигун! Без команди не відкривати дверцята автомобіля! Викинути через відкриті вікна зброю та ключі запалювання! По одному, починаючи з водія, виходити зі салону з піднятими руками і ставати обличчям до дверцят автомобіля!»;

– після безумовного виконання всіх команд, постійно контролюючи дії правопорушників, дозволяється підходити до транспортного засобу, який переслідувався, для здійснення затримання;

– перед посадкою затриманих в автомобіль проводиться зовнішній огляд їхніх одягу і речей з метою вилучення у них предметів, що можуть бути використані для нападу на ППОЗП, заподіяння шкоди собі чи іншим особам, які перебувають у салоні автомобіля.

У разі якщо кількість підозрюваних осіб у транспортному засобі, який переслідувався, більше трьох, затримання їх здійснюється лише після прибуття на місце додаткового наряду ППОЗП. *До прибуття такого наряду необхідно заборонити підозрюваним особам залишати свій транспортний засіб.* Водночас дається команда голосом: «Не рухатись! Руки тримати за головою!».

5.6. Заходи особистої безпеки та порядок доставлення затриманих осіб до підрозділу Національної поліції

Доставлення до підрозділу Національної поліції особи, яка скоїла адміністративне правопорушення, має на меті припинення протиправної дії та притягнення її до відповідальності. Оскільки доставлення є обмеженням особистої свободи правопорушника, то перед застосуванням цього заходу потрібно зробити все, щоби безпосередньо на місці ретельно розібратися в обставинах правопорушення і вжити відповідних заходів.

Якщо умови не дають можливості вжити дієвих заходів на місці, то слід затримати правопорушника й доставити його до підрозділу Національної поліції.

Перед доставленням правопорушників ППОЗП зобов'язані роз'яснити, чим спричинено доставлення їх до підрозділу Національної поліції.

Для осіб, які перебувають у громадських місцях у стані сп'яніння, з травмами, в непритомному стані, зі симптомами гострих чи інших захворювань внутрішніх органів, гострого отруєння сурогатами алкоголю, наркотичного сп'яніння, після епілептичного припадку, з інфекційними захворюваннями, жінок з явними ознаками вагітності, а також в інших випадках важкого стану таких осіб наряд на місце негайно викликає швидку медичну допомогу з метою вирішення питання щодо їх госпіталізації до медичних закладів системи охорони здоров'я.

Під час здійснення поверхневої перевірки затриманого правопорушника ППОЗП:

- доречно застосувати кайданки або використати засоби зв'язування;
- не рекомендовано, щоб правопорушника до чергової частини доставляв один ППОЗП.

Доставлення до підрозділу Національної поліції правопорушника та особи, підозрюваної у вчиненні злочину, здійснюється пішим порядком чи на транспорті; водночас:

- необхідно постійно стежити за діями затриманого;
- передбачати спроби з боку співучасників підозрюваного створити умови для втечі або його звільнення;
- не допускати, щоб доставлений викинув або передав іншим особам речі, документи, які можуть бути речовими доказами, або отримав від співучасників зброю, інші предмети, які можуть бути використані як знаряддя нападу.

Під час доставлення підозрюваного пішим порядком двома та більше ППОЗП або за допомогою представників громадськості:

- а) один ППОЗП повинен іти поруч із затриманим і вести його;
- б) інші ППОЗП і громадяни, які надають допомогу, повинні, будучи на відстані двох-трьох кроків позаду, спостерігати за діями затриманого та навколишніх громадян.

У разі доставлення підозрюваного пішим порядком одним ППОЗП потрібно:

- а) рухатися на відстані двох-трьох кроків позаду підозрюваного або поруч із ним;

б) не заходити вперед або нагинатися поруч із затриманим і не допускати виникнення сторонніх осіб безпосередньо поруч з ним;

в) у разі наближення кого-небудь ззаду зупинитися разом із підозрюваним, пропустити перехожого вперед;

г) під час супроводження підозрюваного пішим порядком одним ППОЗП, який несе службу зі службовим собакою, рухатися позаду затриманого на відстані трьох-чотирьох метрів, тримаючи собаку на короткому повідку, без намордника, не допускати, щоб між підозрюваним і ППОЗП зі собакою були сторонні особи.

Піший порядок доставлення затриманого до підрозділу Національної поліції повинен використовуватись у крайньому разі, оскільки він не виключає втручання в ситуацію сторонніх осіб і не сприяє виконанню рекомендацій щодо якнайшвидшої ізоляції затриманого з місця події. Тому, як правило, правопорушник повинен доставлятися до підрозділу Національної поліції службовим транспортним засобом.

У процесі доставлення підозрюваного транспортним засобом:

– під час доставлення застосовувати тільки спеціально обладнані для цього транспортні засоби, а в разі необхідності – інші, подбавши про заходи безпеки, які б унеможливили напад або втечу затриманого;

– перед перевезенням затриманого в автомобілях слід оглянути місце, обладнане для перевезення, з метою виявлення сторонніх предметів, перевірити надійність засувів і замків;

– в автомобілі затриманого поміщають на заднє сидіння, водночас руки затриманого знаходяться за спиною з надітими кайданками і пропущеним одним кільцем через брючний ремінь;

– першим в автомобіль заходить ППОЗП, який страхує і займає місце позаду водія. Другий працівник супроводжує затриманого на заднє сидіння поряд зі страхуючим, а потім сам сідає поруч із ним;

– той, хто страхує, постійно здійснює нагляд за затриманим, повернувшись праворуч і поклавши праву руку на спинку заднього сидіння за потилицю правопорушника,

Рис. 43

Рис. 44

а ліву – на підголівник водія. Весь цей час його зброя повинна бути затиснута між тулубом і спинкою сидіння. За можливості транспортування затриманого повинно здійснюватись добре освітленими вулицям, в машині має бути увімкнене внутрішнє освітлення до моменту доставлення затриманого;

– після прибуття до підрозділу Національної поліції автомобіль необхідно залишати в зворотному порядку. Після того як автомобіль звільнився, водій зобов'язаний провести огляд салону і в разі виявлення сторонніх предметів доповісти про це черговому.

Особливу увагу необхідно звернути на те, що:

– затриманий перед посадкою до автомобіля мусить бути вже в кайданках. Надівання кайданок у машині категорично забороняється;

– у транспорті для обмеження дій затриманого доцільно додатково скористатися ременями безпеки;

– не допускати дій з боку затриманого, що могли б зумовити пошкодження автомобіля чи створити умови для нападу на ППОЗП;

– постійно стежити, щоби затриманий не міг упасти або навмисно викинутись із автомобіля під час руху;

– забороняється використовувати для доставлення осіб, які підозрюються у скоєнні злочину, громадський транспорт (трамвай, тролейбус, метро тощо), а також транспорт з відкритим кузовом;

– доправлення в колясці мотоцикла допускається у виняткових випадках, водночас треба стежити, щоби затриманий не міг викинутися під час руху або перешкоджати кермуванню.

5.7. Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, у разі загрози інфекційного зараження через кров під час затримання правопорушника

Перед службою необхідно перевірити, чи немає ран, виразок на відкритих поверхнях тіла, обличчі. За наявності пошкоджень шкіри їх слід обробити 5% розчином йоду або 70% розчином спирту, захистити їх лейкопластиром чи іншим медичним засобом. Не можна обробляти рани 96% розчином спирту, оскільки він має дубильну властивість і не проникає всередину шкіри. Під час допиту, обшуку чи затримання зловмисників існує небезпека інфікування, оскільки можна вколотися користованою голкою від шприца чи порізатися іншим гострим зараженим предметом. Відтак вірус потрапляє безпосередньо у кров. Водночас у процесі затримання озброєного злочинця застосування фізичної сили, прийомів рукопашного бою небезпеку може становити сам інфікований, наприклад СНІДом, правопорушник, якщо його поранено або є відкрита кровотеча. Слід пам'ятати: надіваючи кайданки, можна пошкодити шкіру не лише зловмиснику, а й ППОЗП.

Застосовуючи прийоми рукопашного бою, вартовим порядку потрібно уникати ударів кулаком в обличчя, оскільки можна розбити до крові ніс, губи супротивника, а його зубами серйозно травмувати руку; не допускати потрапляння зараженої крові на відкриті та пошкоджені ділянки тіла, скориставшись, приміром, латексними (шкіряними) рукавичками.

Під час доставляння, охорони правопорушника, проведення допиту, слідчих дій, оперативних заходів, роботи з так званими «ін'єкційними наркоманами», працівниками секс-індустрії нерідко виникають ситуації, коли затримані,

знаючи що вони ВІЛ-інфіковані, зумисне погрожують правоохоронцю зараженням, намагаючись маніпулювати його діями. Вони вдаються до дряпання, кусання, замахувань гострими інфікованими предметами. У таких випадках необхідна надзвичайна обережність. Застосовуючи кайданки, треба накинути цупку тканину на руки, а надалі застосувати прийом рукопашного бою. Якщо зловмиснику таки вдалося, скажімо, вкусити, не слід відразу видирати руки, бо можна пошкодити шкіру, а спробувати вплинути на його больові точки.

Питання для самопідготовки

1. Яких основних правил особистої безпеки має дотримуватися ППОЗП під час огляду місць можливого переховування антигромадського елемента?

2. Які основні обставини і чинники ППОЗП повинні враховувати перед затриманням особи (осіб) за підозрою у скоєнні злочину?

3. Яких правил слід дотримуватися, проводячи затримання озброєного правопорушника?

4. Які команди повинен подати ППОЗП під час затримання озброєного правопорушника і як чинити за наявності часу на необхідні підготовчі дії?

5. Який варіант оптимальний для ППОЗП за потреби одночасно переслідувати кількох правопорушників або підозрюваних у разі відсутності часу на необхідні підготовчі дії?

6. Які особливості слід враховувати у процесі дотримання особистої безпеки ППОЗП під час затримання злочинця в під'їзді будинку (на сходах)?

7. Що слід враховувати та яких правил безпеки необхідно дотримуватися під час затримання злочинців у підвалі і на горіщі?

8. Які основні обставини і чинники ППОЗП мусять враховувати в разі затримання злочинця у квартирі?

9. Яких основних правил безпеки мають дотримуватися ППОЗП у процесі затримання злочинців в окремо стоячій будівлі?

10. Під час переслідування транспортного засобу правопорушника що необхідно зробити ППОЗП?

11. До яких дій повинен вдатися ППОЗП після зупинки автотранспорту після припинення переслідування?

12. Яким заходом є зовнішній огляд одягу, речей особи, затриманої за підозрою у вчиненні злочину, з якою метою його виконують?

13. Як необхідно діяти і що треба пам'ятати під час надівання кайданків на затриманого правопорушника?

14. Як потрібно діяти і що слід пам'ятати у процесі доставлення правопорушника до чергової частини?

15. Які особливості доставлення правопорушника пішим порядком?

16. Що необхідно пам'ятати під час доставлення затриманої особи транспортним засобом?

17. Як ППОЗП у процесі виконання службових обов'язків повинен забезпечити себе в разі загрози зараження інфекційними хворобами через кров?

Розділ VI

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ПАТРУЛЮВАННЯ, У ВИПАДКУ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ ТЕХНОГЕННОГО АБО ПРИРОДНОГО ПОХОДЖЕННЯ

6.1. Загальні правила поведінки працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання в зоні надзвичайних ситуацій, аварій, катастроф тощо

Сучасний рівень розвитку світової науки і технічних систем безпеки, впроваджених на виробництвах та загалом у промисловості, обумовили те, що більшість надзвичайних ситуацій природного або техногенного походження тепер є передбачуваними, а їхня динаміка – прогнозованою. У міжнародній практиці протидії лихові застосовується стратегія випередження небажаної події. Тобто всі державні структури розвинутих країн, яким доручено реагувати на надзвичайні ситуації, аварії, катастрофи, сьогодні певною мірою поінформовані навіть про приблизний час та межі очікуваних «збоїв» тощо, а силові структури отримують відповідні директиви з алгоритмом дій у таких умовах. Заздалегідь відбувається планування заходів та окреслюється загальна стратегія дій. Від працівника правоохоронної структури вимагається лиш чітке виконання одержаних інструкцій.

Надзвичайна ситуація (НС) – це порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвело або може призвести до людських і матеріальних утрат.

Аварія (з італ. «аварія», з араб. «авар» – кораблетроща, пошкодження вантажу, збитки й ін.) – це:

– небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території чи території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище (ст. 2 Кодексу цивільного захисту України від 02.10. 2012 р. № 5403-VI);

– пошкодження, вихід із ладу, руйнування, що сталося з техногенних (конструктивних, виробничих, технологічних, експлуатаційних) або природних причин;

– відмова мережі, споруди водопостачання й каналізації (ВК) або їхніх конструктивних елементів, що провокує порушення працездатності об'єкта;

– значне пошкодження або вихід з ладу обладнання (машини, агрегату, апарата, свердловини, трубопроводу тощо), гірничих виробок, споруд, що супроводжується тривалим порушенням виробничого процесу, функціонування ділянки чи підприємства загалом. Для гірничих підприємств найбільш характерні є: завали гірничих виробок, вибухи газу та пилу, поломка обладнання й устаткування, раптові прориви пливунів, води або пульпи з підземних водоносних горизонтів, затоплення вироблених просторів або водоймищ і водотоків на поверхні, раптові викиди газів, вугілля або породи; гірничі удари, пожежі, прориви дамб, мулонакопичувачів та відстійників, зсуви або обвалення бортів кар'єрів, займання електричних кабелів та електроапаратури, загоряння конвеєрних стрічок (унаслідок тертя), обвалення естакад та інших інженерних споруд, зіткнення рухомого складу, пориви стрічок на магістральних конвеєрах у похилих стовбурах, відкриті фонтанування нафти і газових свердловин, поломка, обрив, прихват бурильного інструменту, насосно-компресорних труб, припинення циркуляції бурового розчину, поломки обсадної колони, порушення герметичності нафтогазопроводів або продуктопроводів (вуглепроводів), ємкостей для нафти і газу,

неконтрольований перетік нафти або газу, води з одних пластів у інші внаслідок негерметичності стовбура свердловини та ін. Зазвичай аварія – наслідок неправильних дій персоналу підприємств: недотримання (в процесі експлуатації) режимів, норм і параметрів, установлених правилами технічної експлуатації та безпеки, інструкціями, нормативними документами, невчасне проведення оглядів, ремонту. Водночас їх виникнення можливе через конструктивні недоліки обладнання, його недостатню надійність, невідповідність механізмів і матеріалів вимогам державних стандартів, а також технічну недосконалість. Причиною аварій можуть бути також стихійні природні явища (землетруси, лавини, повені, селі та ін.).

Катастрофа – велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків.

Згадані аспекти не стосуються випадків здебільшого не передбачуваних побутових надзвичайних ситуацій природного (агресія домашніх тварин, отруєння природними отрутами чи сполуками небезпечної комбінації) та техногенного (витік побутового газу, обрив у негоду ліній електропередач, дорожньо-транспортні події) походження.

Якщо в разі глобальних надзвичайних ситуацій, катастроф, аварій ППОЗП, як правило, «озброєний» інструкціями та інформацією, доведеною до відома на інструктажах, про імовірні небажані наслідки, то за спонтанних побутових – проблема виникає несподівано, тому він повинен швидко прийняти правильне рішення, особливо за умов підвищеної уваги громадян до працівника у формі. Найперше від нього, як від представника силової структури держави, незважаючи на динамічність непередбачуваних надзвичайних ситуацій, очікують оптимальних, раціональних, компетентних дій та розпоряджень з метою убезпечити довколишніх.

За таких умов ППОЗП у пригоді стають усі знання, отримані ним упродовж навчання в навчальному закладі зі специфічними умовами навчання МВС, зокрема з блоку дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист», «Охорона праці», «Тактико-спеціальна підготовка», «Вогнева підготовка», «Спеціальна фізична підготовка», «Долікарська допомога», й навіть таких, як «Соціологія» і «Психологія». Вміння ППОЗП на основі комбінації наявних відомостей швидко і правильно оцінювати

ситуацію, що виникла, передбачити можливий розвиток подій є запорукою компетентності його дій у складній обстановці.

Розглянемо основні правила поведінки ППОЗП у надзвичайних умовах, що поліпшить рівень безпеки громадян і самого ППОЗП.

6.2. Основна правова і нормативна база, що регламентує відносини у сфері запобігання, реагування та мінімізації шкідливих наслідків надзвичайних ситуацій

Правовою основою цивільного захисту в Україні є Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, закони України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, та інші законодавчі акти.

6.3. Дії працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання, в разі виникнення надзвичайних ситуацій

ППОЗП повинен:

- виявляти витримку й пильність, діяти рішуче, команди подавати голосно й вимогливо;
- припинити паніку серед населення;
- завжди «мати під рукою» рятувальні й підстраховувальні засоби, медичні аптечки, індивідуальні перев'язувальні пакети, якщо у ситуації, що виникла, можливе їх використання. За потреби довідатись адресу найближчих медичних закладів, виявити серед присутніх осіб, які мають навички медичної роботи (медиків). Пам'ятати, що найпростіший набір медичних засобів можна віднайти в аптечці автомобіля, зупинивши будь-який легковий транспортний засіб. У жіночих сумочках

також часто є гігієнічні серветки, ватні тампони та інші засоби, котрі можна використати як перев'язувальний матеріал;

- за необхідності консультуватися зі спеціалістами про особливості події, що сталась (наприклад, витік газу, обладнання під напругою, невідомі хімічні речовини);

- не працювати на воді в разі поганого самопочуття, втоми, будь-якого нездужання без рятувального жилета і страхувальної мотузки;

- не допускати у воді захвату з боку потерпілих, контакту зі сітками, проводами, водоростями;

- у човні не вставати без потреби, не переходити на інший плавзасіб або берег без якісного стикування бортів;

- остерігатися працюючих кранів, бульдозерів, а також електропроводів, щитів, схованих під водою предметів, натягнутих канатів;

- самостійно не переміщувати підозрілих речей, пакунків;

- бути уважним до можливої дії отрут, їх випарів та летючих газів.

6.4. Проведення евакуації населення

Під час здійснення евакуації населення ППОЗП повинен:

- нагадувати евакуйовуваним про доцільність брати зі собою тільки речі першої необхідності, документи, цінності, харчі і воду на 2–3 дні;

- оглянути й опломбувати всі квартири;

- у разі відмови громадян від евакуації уникати конфліктів, залучати до роз'яснювальної роботи сусідів, родичів;

- у разі невиконання вказівок щодо евакуації в установленний термін пояснювати громадянам про можливість застосування сили для виконання рішень органів влади;

- окремі дії проводити у присутності свідків задля уникнення необґрунтованих скарг із приводу зникнення речей, документів тощо.

6.5. Дії в разі виникнення катастроф, аварій

У разі виникнення катастроф, аварій правоохоронцєві необхідно:

- доповісти про подію черговому територіального чи районного відділку поліції;

- вжити заходів для рятування людей, майна, надання допомоги потерпілим і доправлення їх до лікувальних закладів;
- організувати гасіння пожеж;
- не допускати до місця події сторонніх осіб, крім залучених до ліквідації наслідків;
- забезпечити охорону місця події до прибуття співробітників, призначених провадити розслідування;
- за потреби залучити населення, транспорт та інші засоби для ліквідації наслідків надзвичайної події.

6.6. Несення служби в зоні радіоактивного забруднення

ППОЗП необхідно:

- виконувати вимоги НРБУ-97;
- у місцях з підвищеним пилоутворенням перебувати у респираторах, головному уборі, максимально щільно закритому верхньому одязі. Зменшити обсяг споживання їжі та рідини для запобігання внутрішньому опроміненню;
- не палити під час несення служби й обмежити звичну кількість сигарет на відпочинку;
- на виході зі зони забруднення, не знімаючи респиратора, на виділеному майданчику ретельно витрусити верхній одяг, головний убір, обтерти вологою ганчіркою або обмити взуття, після цього ретельно вимити частини тіла і волосся, що були відкритими та незахищеними;
- під час відпочинку перебувати здебільшого у приміщенні, в якому не допускати протягів і проникнення пилу ззовні;
- одяг і взуття, очищені від пилу, не тримати у приміщенні, де є люди;
- на виході у приміщення покласти вологий килимок, упродовж дня декілька разів здійснювати вологе прибирання;
- харчуватися в зачиненому приміщенні або в захищеному від вітру та пилу місці; перед їжею ретельно мити руки, харчі зберігати запакованими у целофанових пакетах;
- ретельно мити посуд і запобігати потраплянню на нього пилу;

– не вживати продуктів (молоко, зелень), придбаних у місцевого населення забрудненої зони, не пити води з неперевічених джерел, більше вживати рідини у вигляді соків, чаю;

– підтримувати навколишню територію в чистоті, не розкидати використаних засобів захисту, предметів одягу, недоїдків, категорично заборонено спалювати їх;

– для підвищення імунітету організму у зв'язку з певним зменшенням обсягу споживання сезонної зелені, овочів, фруктів вживати вітамінні препарати, радіопротектори, що видаються;

– дотримуватися правил особистої і громадської гігієни з метою запобігання гострим кишковим інфекційним захворюванням і харчовим отруєнням;

– мити руки перед їжею, після туалету;

– оберігати продукти від пилу і комах (мух), зберігати їх у прохолодному місці;

– обов'язково виконувати рекомендації медичних працівників.

6.7. Дії у випадку пожежі: оптимальні кроки

У випадку займання ППОЗП повинен:

– дотримуватись Правил безпеки праці в Державній службі України з надзвичайних ситуацій;

– за можливості скористатись радіозв'язком, повідомити черговому (райвідділу) точну адресу надзвичайної події, зателефонувати «101» і викликати пожежну частину; сповістити за потреби населення, працівників об'єкта, жителів будинку, організувати гасіння пожежі; для цього від'єднати прилади, що можуть зайнятися (телевізор, праска, газова плита). Якщо спалахнув електропровід, вигвинтити плавкі запобіжники або відключити щит. Тільки **після знеструмлення мережі** можна починати гасіння пожежі. Штори, скатертини, що загорілись, скинути на підлогу і затоптати; залучити навколишніх для доставки води, гасіння вогню піском, землею, іншими засобами; використати внутрішні пожежні крани, вогнегасники, спрямовуючи їх струмені на палаючу поверхню, починаючи згори; займисту рідину в жодному разі не гасити водою – це лише погіршить ситуацію та буде підтримувати пожежу. Поки-

даючи зону вогню, залишити пожежні крани відкритими; організувати евакуацію громадян, за потреби надати першу медичну допомогу;

– у разі перебування ППОЗП у задимленому приміщенні, охопленому полум'ям: захистити органи дихання (закрити ніс і рот) щонайменше мокрою тканиною (хусткою, шарфом, доступною частиною одягу); задимлені зони проходити, нахилившись якомога нижче, а за сильного задимлення рухатися повзком (по-пластунськи); виходити з небезпечної зони у напрямку зустрічного руху повітря (протягу);

– не входити в небезпечну зону за недостатньої видимості (менш ніж 10 м); в ізольованих приміщеннях верхніх поверхів, відрізнаних від шляхів евакуації вогнем або димом, заткнути щілини вологими ганчірками, одягом, дихати нижніми шарами повітря. Відчиняти вікна не рекомендовано, хіба що тоді, коли прибуде допомога. Якщо є балкон – вийти, причинивши балконні двері, і кликати на допомогу; відчиняючи двері, перевірити, чи вони не нагрілись. З огляду на постійну небезпеку викиду вихрових струменів вогню та диму внаслідок різкого руху дверей, відчиняти їх слід поволі і обережно. Присівши біля стіни поруч із дверима, повернути обличчя у протилежний бік. Можна спробувати скористатись пожежною драбиною або ж, як один із варіантів, вибратись із приміщення через балкон, використовуючи зв'язані мотузки, штори, предмети одягу (паски, ремені, брюки, сорочки, підручні матеріали тощо); вистрибувати з вікон можна, лише переконавшись, що внизу немає небезпечних предметів. Перед стрибком зціпити зуби (щоби не прикусити язика) і приземлитися на обидві стопи за напівзігнутих ніг, але не на п'ятки чи носки. Якщо під рукою є подушки, матраци, одяг, попередньо кинути їх на місце приземлення. Використати свій одяг, прив'язавши його, наприклад, до рами вікна, аби знизити висоту стрибка, або перебратися на нижчий поверх. Стрибки з поверхів, вищих за другий, небезпечні для життя;

– остерігатись обірваних кабелів, зокрема після ліквідації пожежі. На такій ділянці (поруч з кабелем) ступати обережно, способом «нога до ноги», на півстопи, водночас оберігаючи себе від так званої «крокової напруги»;

– у зоні суцільних промислових або лісових пожеж не наближатися до вогню, бо існує «тунельний ефект» – рух повітря в бік «осередку» пожежі створює ефект затягування предметів у вогонь;

– у разі займання одягу зупинити, покласти (за необхідності, збити з ніг) потерпілого на підлогу (землю), обмежити його рухи, щоби вогонь не поширювався та не перекинувся на інші частини тіла, одягу;

– зняти палаючий одяг або збити полум'я шапкою, одягом, захищеними руками. Можна перекочувати людину (якщо немає сильних опіків або травм) по снігу, траві тощо. За наявності ковдри, брезенту, шинелі, накидки (плащ-накидки) – погасити полум'я шляхом накривання місць займання, тобто ізолювати доступ кисню, водночас слідкувати, щоби потерпілий не задихнувся. Доречно використання снігу, води, вогнегасників.

У разі відсутності медпрацівників треба надати першу долікарську допомогу:

– водою або чистим снігом охолоджувати 15–20 хв обпечені ділянки тіла, що зменшує біль і запобігає набряканню тканин. Для уникнення зараження не слід торкатися руками опіків, ран, мастити їх або присипати чим-небудь, не відривати одягу, який в результаті термічної дії прилип до шкіри людини, або інші речовини, проколювати опікові пухирці;

– накрити, перев'язати обпечені ділянки стерильною марлею, дати потерпілому дві пігулки анальгіну, амідопірину, напоїти теплою водою (чаєм), укрити, не роздягаючи, чистою тканиною і ковдрою, забезпечити спокій;

– у разі шоку (різке збліднення, часте і поверхнєве дихання, слабкий пульс) потерпілому терміново дати випити 20 крапель настою валеріани;

– від опіків очей приготувати такі примочки: пів чайної ложки борної кислоти розчинити у склянці води (настоянка валеріани, борна кислота, спеціальні чарки-ванночки для очей, наявні в автомобільних аптечках).

6.8. Правила безпеки в разі отримання повідомлення про загрозу вибуху або виявлення боєприпасів, бомб, снарядів, мін, незастосованих вибухових речовин, а також радіоактивних, хімічних та інших предметів, що становлять небезпеку для населення за підозри на радіокерований вибуховий пристрій

Найперше ППОЗП необхідно:

- доповісти про подію до територіального чи районного відділку поліції;
- вжити заходів для оточення небезпечної зони, тобто ізолювати її від людей і транспорту;
- організувати виклик до місця пригоди аварійних або спеціальних служб, сприяти евакуації і рятуванню людей;
- установити обставини пригоди: місце, час, осіб, причетних до неї; вид вибухового пристрою; характер можливих руйнувань тощо;
- організувати огляд місця (приміщення) з метою виявлення вибухового пристрою, діяти обережно та обачливо;
- забезпечити охорону виявленого вибухового пристрою;
- евакуювати людей із небезпечної зони, не допускати паніки, діяти розсудливо. Безпечні місця та відстань, на яку необхідно відвести людей і виставити заслон, визначає керівник операції. Мінімальна безпечна відстань від вибухового пристрою:
 - на відкритій місцевості – 100 м;
 - у разі вибуху в цеглі, камені, бетоні та залізобетоні – 150 м;
 - у разі вибуху боєприпасів (снарядів) залежно від калібру 37–77 мм – 500 м; 77–105 мм – 700 м; 105–200 мм – 1000 м; 200 мм і більше – 1500 м;
 - у разі вибуху інженерних мін – протитанкових – 150 м; протипіхотних фугасних – 100 м; протипіхотних осколкових – 200 м; протипіхотних спрямованих – 500 м;
- після прибуття слідчо-оперативної групи територіального чи районного відділку поліції доповісти старшому групи про вжиті заходи і надалі діяти за його вказівками;
- знімати охорону та оточення тільки за командою старшого у роботах із розмінування (керівника операції).

До пошуку, розрядження, знешкодження вибухових речовин допускаються виключно особи, які володіють необхідними навичками роботи, знають правила поведінки з ними та вміють працювати зі спеціальним устаткуванням, пристроями, а також надавати долікарську медичну допомогу потерпілим від вибуху.

Якщо конструкція виявленого вибухового пристрою відома, це аж ніяк не означає, що поводитися з ним можна як із менш небезпечним, до його повного розрядження, зруйнування або знешкодження.

У разі отримання інформації про конкретний точний час підризу боєприпасів (найкритичнішими є 60–30 хв. до моменту, що припускає вибух, і 30 хв. після моменту можливого вибуху) за 30 хв. до вірогідного вибуху всіх людей із небезпечної зони слід евакуювати.

6.9. Поводження за підозри на радіокерований вибуховий пристрій

ППОЗП повинен:

- припинити радіообмін і вимагати цього від інших;
- у радіусі до 300 м здійснити візуальний огляд осіб, вірогідно причетних до радіокерування вибуховим пристроєм;
- за наявності генератора перешкод вимкнути його;
- на вибуховому пристрої чи об'єкті з використанням дистанційних засобів витягти (вимкнути, відрізати) антену, а якщо це неможливо, змінити її положення від початкового на 90 градусів для порушення поляризації приймальної і передавальної антен;
- замкнути антену на загальну масу, наприклад автомобіля.

6.10. Виявлення обірваних проводів високої напруги

ППОЗП необхідно:

- доповісти черговому і за можливості викликати на місце пригоди аварійну бригаду;
- встановити шляхи відходу й об'їзду проводів високої напруги, нікого не допускати до місця обриву;

– торкатися обірваного проводу можна тільки за наявності на руках і ногах ізоляційного одягу (гумові рукавиці і чоботи), або за допомогою струмоізолювальних предметів (сухі дерев'яні вироби тощо);

– наближатися до потерпілого та евакуювати його зі зони ураження дуже короткими кроками (п'ятка однієї ноги повинна торкатися носка іншої);

– після прибуття аварійної бригади долучитись до охорони зони обриву;

– про усунення несправностей і вжиті заходи доповісти черговому.

6.11. Дії в разі виявлення витoku газу

Виявивши за запахом або іншими ознаками витік газу, слід негайно повідомити про це чергового і за можливості викликати аварійну службу; вжити заходів для оповіщення про небезпеку громадян, які перебувають у зоні витoku газу, категорично заборонивши їм запалювати сірники, запальнички, палити, вмикати або вимикати механізми з електроприводом, що може генерувати іскру, та електричні прилади; за необхідності організувати евакуацію громадян із небезпечної зони; якщо є потерпілі (отруєні газом, обпечені внаслідок вибуху тощо), надати їм першу долікарську допомогу; після прибуття аварійної бригади доповісти про це черговому і діяти за його вказівками.

Питання для самопідготовки

1. Що означає термін «надзвичайна ситуація» (НС)?
2. Дайте визначення аварії.
3. Дайте визначення катастрофі.
4. Що є правовою основою та яка нормативна база цивільного захисту в Україні?
5. Як необхідно діяти ППОЗП, якщо відбулася надзвичайна ситуація?
6. Як ППОЗП повинен здійснювати евакуацію населення?
7. Які оптимальні дії ППОЗП у випадку катастрофи, аварії?
8. Які особливості несення служби в зоні радіоактивного забруднення?

9. Як необхідно діяти ППОЗП у випадку пожежі?
10. Яких правил безпеки слід дотримуватися і як повинні діяти ППОЗП, отримавши повідомлення про загрозу вибуху або виявлення нездетонованих боєприпасів?
11. Які правила безпеки і дії передбачені за підозри на радіокерований вибуховий пристрій?
12. Які правила безпеки передбачені та як повинні діяти ППОЗП у разі виявлення обірваних проводів високої напруги?
13. Яких правил безпеки повинні дотримуватися ППОЗП і як діяти у разі виявлення витoku газу?

Розділ VII

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ВИДІВ ЗАНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ППОЗП»

7.1. Застосування групових вправ під час практичних занять і студіювання в процесі викладання навчальної дисципліни

У підготовці правоохоронців важливе значення мають якісні заняття з дисципліни «Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання». Формами організації освітнього процесу є групові вправи, практичні і тактичні навчання.

Навчання – то найвища форма практичного вишколу, що передбачає перевірку, уточнення і закріплення теоретичних знань, виховує у правоохоронців навички виконання оперативно-службових завдань в умовах, максимально наближених до реальних. Організують їх за методами ділових ігор, за спеціально розробленим планом, у якому визначена тема, навчальна мета, учасники, місце і час проведення, а також короткі організаційно-методичні вказівки. Для проведення навчання складається методична розробка.

Групові вправи – це специфічний вид практичного навчання з оперативно-тактичних, тактичних і тактико-спеціальних дисциплін. На тлі єдиної оперативно-тактичної обстановки правоохоронці набувають, закріплюють і поглиблюють теоретичні знання, вдосконалюють практичні навички в оцінці обстановки, прийнятті рішень щодо організації діяльності правоохоронних підрозділів, які залучаються до патрулювання у надзвичайних ситуаціях та забезпечення в таких умовах громадського порядку; набувають досвіду ведення необхідної в таких ситуаціях документації, проводять групові вправи не тільки з картами у класах, а й на полігонах і місцевості на основі конкретної оперативної обстановки. Усі, як правило,

виконують ті самі ролі, функції відповідної посадової особи. Дії правопорушників та порушників громадського порядку бере на себе керівник занять або за необхідності створена група, яка підігрує.

Особливість організації групових вправ полягає у тому, що їх проводять для вирішення завдання, яке поєднують зі загальним задумом і оперативно-тактичною обстановкою. Тактичне завдання передбачає навчальний план, на складання якого виділяють значний обсяг часу. У процесі виконання кожної з групових вправ послідовно опрацьовують певні питання, водночас кожна наступна вправа є доповненням і розвитком попередніх.

Варто охарактеризувати план опрацювання завдання – викладений на карті задум і пояснювальну записку до нього. Тактична єдина суть завдання включає вихідну обставину, передбачення дій сторін, обрахунок часу на проведення групових вправ. Задум дій сторін відображає обстановку, створену на заняттях з відпрацювання всіх запланованих питань, а також інші відомості, що відображають специфіку особистої безпеки правоохоронців під час тактичних заходів. Основні вимоги до розробки задуму полягають у створенні динамічної навчальної обстановки, яка б реально відображала сучасні погляди на організацію і ведення певних дій. Ця обстановка має стимулювати ухвалення чітких, нестандартних, але завжди правильних рішень з оглядом на особисту безпеку.

Послідовність проведення групових вправ і обчислення часу визначаються на підставі обговорюваної теми і навчальної мети завдання. Всі обґрунтування і конкретика задуму, деталізація обстановки і характеру дій сторін обумовлені безпекою цього заходу, інші необхідні дані відображаються у пояснювальній записці, яка є додатком до задуму. На підставі задуму інструктор окреслює основні оперативні завдання – головний вихідний документ для підготовки правоохоронців до кожної групової вправи. Зазвичай він охоплює чотири основні розділи, як-от: загальна обстановка, часткова обстановка, довідкові відомості та вказівки щодо підготовки до занять.

Ще одна форма підготовки правоохоронців – *тактичні (тактико-спеціальні) навчання*. Їх проводять з метою удосконалити вміння і навички організації дій та управління підроз-

ділами на місцевості, як правило, за комплексними темами, що охоплюють декілька видів дій підрозділів, в умовах, наближених до реальних. Вони можуть бути двосторонніми та односторонніми з означенням супротивника. Правоохоронці виконують обов'язки командирів частин, підрозділів, офіцерів штабів та інших посадових осіб відповідно до задуму навчання, де приділяється особлива увага особистій безпеці.

Різновидом практичних занять є показові заняття, на яких демонструють доцільні методи роботи командирів та інших посадових осіб, прийоми і способи дій підрозділів та їхніх з'єднань, застосування озброєння і спеціальних засобів у реальній обстановці.

До підготовки будь-якого навчання потрібно ставитись відповідально, оскільки цей етап значною мірою обумовлює рівень його проведення.

7.2. Ділова гра як пізнавально-прогресивний вид заняття

Концепція розвитку системи відомчої вищої освіти та науки МВС України передбачає вирішення низки питань. Особлива увага зосереджується на максимальному використанні та впровадженні у навчальний процес передових форм і методів оперативно-службової діяльності. Вони позитивно зарекомендували себе на практиці, позаяк увібрали наукові рекомендації зарубіжних колег, адаптовані до умов, які є в Україні. Головним проблемним напрямом підготовки фахівців видається створення нової системи методичного та інформаційного забезпечення відомчої освіти.

Пріоритету в розвитку методики викладання курсу, що стосується «Особистої безпеки» у навчальних закладах вищої освіти системи МВС України, надають впровадженню занять у формі ділових ігор, тобто напряму так званого активного навчання (див. Додатки).

Ділові ігри є імітаційним методом рольового навчання, активізують процес засвоєння знань, навичок і вмінь. Максимальної наближеності до реальної і практичної діяльності керівників та спеціалістів досягають шляхом використання моделей справжніх службово-практичних систем. Учасники гри

в певній іпостасі ухвалюють управлінські рішення, які узгоджують з інтересами цих ролей. Найчастіше їм доводиться вноормувати конфліктні ситуації. Проведення ділових ігор передбачає можливість отримання зворотного зв'язку, до того ж людина не лише може набути нових умінь, а й експериментувати з різноманітними стилями відносин між партнерами.

Змодельовані розв'язання конфліктних ситуацій цілком прийнятні у реальному житті, навички сприятимуть вирішенню міжособових проблем, що виникають не лише у фаховій сфері.

Непередбачуваність ділової гри робить її специфічною формою пізнавальної діяльності. Результативність навчання обумовлює ґрунтовність і швидкість засвоєння інформації, це допомагає у короткий термін опанувувати методи ефективного ухвалення рішень.

Ділова гра має на меті:

- навчити виконувати конкретні управлінські завдання;
- аналізувати вихідну ситуацію, обирати альтернативи і передбачати їхні наслідки для певного виду діяльності;
- перевірити рівень підготовки;
- підготувати до прийняття управлінських рішень в екстремальних ситуаціях.

Теоретичні основи формування ділової гри

Упровадження активних форм і методів навчання сприяє не лише розвитку творчих здібностей майбутніх спеціалістів, а й формуванню їхніх індивідуальності та самостійності. Застосування ділових ігор необхідне й у процесі підготовки та перепідготовки кадрів (нині у світі використовується понад 2000 ділових ігор; експериментальне ігрове моделювання почало інтенсивно розвиватися ще зі середини 50-х років ХХ ст.; перші ігри з'явилися у США).

Поширення злочинності, необхідність неформальної підготовки спеціалістів стали стимулом до широкого впровадження ігрового моделювання у навчальний процес закладів вищої освіти МВС України. Ділову гру доречно розглядати як моделювання діяльності спеціаліста у тих чи інших зумисне створених ситуаціях. Це – засіб і метод підготовки й адаптації до професійної діяльності і соціальних контактів.

Б. Г. Ананьєв, один із фундаторів вітчизняної науки психології, переконаний: у соціальному формуванні людини як суб'єкта пізнання і діяльності найважливішою є саме гра. У штучно відтворених умовах корисно «програвати» різні життєві і професійні ситуації, адже це потрібно для розвитку, утвердження чи зміни соціальних позицій, ролей у суспільстві, формування професійних інтересів, потреб і навичок особистості. А французький учений Р. Калуа у праці «Структура і класифікація ігор» визначає їх загальні характеристики. Відповідно до них, гра є вільною (в учасника немає ніяких зобов'язань), ізольованою в часі і просторі, регламентованою правилами, у ній створюється і підтримується висока емоційно-інтелектуальна напруга учасників через систему керування їхньою взаємодією.

У нашій дійсності коло необхідних для життя і роботи знань постійно розширюється, можливості їх засвоєння необмежені. Найважливішим завданням стає вміння не тільки відбирати потрібну інформацію, систематизувати її, а й уміти перетворювати, наблизити до нинішніх життєвих і ділових ситуацій, практики, до реальної професійної діяльності. Це означає, що ділова гра як метод активного навчання теоретично і практично допомагає готувати спеціалістів, адже дає змогу «прожити» певну ситуацію, вивчити її нюанси в безпосередній дії, моделювати також різноманітні практично-службові ситуації, проектувати засоби «розрулювання» у запропонованих межах, демонструвати процес систематизації теоретичних знань за рішенням означеної практичної проблеми. Професійна діяльність спеціалістів юридичної галузі доволі різнопланова, тому саме ділова гра здатна активізувати процес навчання і пов'язати його з майбутньою фаховою діяльністю.

Доведено, що завдяки лекційному поданню матеріалу засвоюється 20% інформації, водночас методом ділової гри – 90%. Впровадження і повсюдне застосування ділової гри у ЗВО МВС України дає можливість зменшити час, відведений на вивчення окремих дисциплін, на 30–50%, з ефективнішим засвоєнням матеріалу! Цей чинник дуже суттєвий з огляду на постійний дефіцит навчального часу.

Отже, оцінюючи значення ділової гри у підготовці і перепідготовці кадрів, виокремимо такі параметри:

- застосування моделей реальних соціально-юридичних систем максимально наближує процес навчання до практичної діяльності керівників і спеціалістів із дотриманням всіх заходів безпеки;

- прийняття управлінських рішень керівниками-учасниками з дотриманням правил особистої безпеки підлеглими-учасниками, що виконують відповідні ролі. Оскільки інтереси «акторів» не збігаються, то рішення доводиться ухвалювати в умовах конфліктних ситуацій;

- формування колективного уявлення у процесі відстоювання думки своєї групи гравців і критики з боку інших.

У діловій грі спеціальні засоби створюють певний емоційний настрій гравців, що спонукає тих, кого навчають, активно досліджувати проблему.

Основні імітаційні методи активного навчання охоплюють:

- ділові ігри (юридичні, політичні, практичні, дослідницькі, навчальні);

- атестаційні ігри (для добору і призначення кадрів, оцінки рівня їхньої кваліфікації);

- організаційно-діяльнісні ігри (для розв'язання регіональних проблем);

- інноваційні ігри (для вирішення завдань);

- рефлексивні ігри (для зняття стресів і формування інноваційного мислення);

- пошуково-апробаційні ігри (для вироблення колективом конкретної програми своєї діяльності та ін.).

За методикою рольової (ділової) гри матеріал слід дозувати певними, логічно завершеними частинами з поетапним підбиванням підсумків. Загальний висновок робить викладач (інструктор), зауважуючи на те, чи правильно кваліфіковано правопорушення, чи допущено помилки з огляду на безпеку правоохоронця, з яких причин тощо (Додаток 1).

У чому полягає метод аналізу конкретних ситуацій? Слухачам наводять приклад ситуації, пов'язаної з певними моментами функціонування конкретного підрозділу чи служби. Завдання – колективно приймати оптимальне управлінське рішення. Для поживлення заняття можна організувати

групи, кожна з яких запропонує свій варіант. Підсумок підбивають викладачі (інструктори), які відповідають за проведення занять.

Характерологічними ознаками аналізу конкретної службової ситуації є:

– наявність моделі структурно побудованої системи правоохоронного органу, стан якої розглядається в певний дискретний момент;

– колективне прийняття рішень;

– альтернативність рішень;

– єдина мета групи під час роботи;

– система групової оцінки діяльності тих, кого навчають;

– керованість емоційної напруги тих, кого навчають.

Метод аналізу конкретних службових ситуацій доцільний у випадках розгляду окремого, відносно складного організаційного, юридичного або управлінського завдання і правильна відповідь заздалегідь відома викладачеві. За ним – вирішальне слово під час підбиття підсумків.

Рольові ігри

У таких іграх зазвичай відпрацьовується вміння керувати людьми. З огляду на те, що до нещасних випадків під час виконання працівниками професійних обов'язків часто призводять необдумані керівні рішення стосовно організації служби, то доцільно впроваджувати такі рольові ігри. До 40% усіх питань, що належить розглянути керівникові, стосуються управління колективом служби чи підрозділу МВС. Керівник має усвідомлювати та враховувати кількісний склад нарядів, їхнє спорядження та місцевість, на якій вони будуть виконувати поставлені перед ними оперативні завдання. Тобто успіх лідера значною мірою залежить від його вміння взаємодіяти з іншими людьми. Для проведення гри необхідно змоделювати керівні системи, що притаманні структурі конкретного підрозділу чи служби систем МВС.

Серед учасників у процесі аналізування запропонованих ситуацій розподіляються ролі, що можуть мати груповий характер. Завдання гри – вироблення для кожного виконавця на тому чи іншому етапі оптимальної стратегії поведінки (див. Додатки).

Характерологічними ознаками рольових ігор є:

- модель керівної системи, що притаманна конкретній службовій системі;
- наявність ролей;
- розбіжність рольових цінностей учасників гри, які виконують різні ролі (компетентність);
- взаємодія ролей;
- загальна мета всього ігрового колективу;
- альтернативність рішень;
- система групової або індивідуальної оцінки діяльності учасників;
- керованість емоційної напруги;
- на відміну від аналізу конкретних ситуацій, у рольових іграх необхідна модель керівної системи.

Рішення, прийняте курсантами, впливає тільки на керівну систему, а об'єкт керування має динамічний характер, є рольові відносини, спілкування може залежати від взаємодії між партнерами. У процесі такої гри в слухачів розвивається здатність вживатися у не притаманні їм ролі, визначати характер всієї діяльності, права й обов'язки, пов'язані з виконанням певних функцій.

Імітаційні ігри цікаві різною цільовою спрямованістю, для них не властиві деякі зі згаданих характерологічних ознак рольових ігор. Може бути тільки одна роль («оперативний черговий»), що дублюється кожним учасником, котрий, своєю чергою, готує власне рішення. Відсутня модель управлінської системи та об'єкт керування, залишається тільки модель середовища, у якій потрібно прийняти рішення. Тут моделюється діяльність конкретних працівників або спеціалістів. Тобто особиста безпека правоохоронця залежить тільки від його власних професійних, психологічних та фізичних якостей. Немає також конфліктної ситуації.

Дискусія – прийом ділової імітаційної гри, який полягає в тому, що порушене питання ініціативно обговорюють усі учасники. Організаційним моментом дискусії, який визначає її змістовність і послідовність, є розробка плану вирішення проблеми. Попереднє ознайомлення з пунктами дає можливість слухачам продумати аспекти, визначити взаємозв'язок розумових і предметних дій, спрогнозувати ймовірний результат цієї діяльності.

Організатор (викладач) за потреби підсумовує обговорення кожного питання, узагальнює напрацювання і дає оцінку спільної діяльності слухачів.

Організаційно-діяльнісні ігри

Цей клас охоплює такі ігри:

- *проблемно-рольові;*
- *проблемно зорієнтовані ділові;*
- *апробаційно-пошукові;*
- *інноваційні.*

Організаційно-діяльнісні ігри корисні для вирішення складних службових завдань, коли потрібне об'єднання зусиль спеціалістів різних напрямів. Гравцям пропонують вихідну інформацію про стан реальної соціально-правової системи. Далі триває вироблення, обговорення та ухвалення рішень щодо керування визначеною системою. У таких іграх найчастіше вирішуються питання не оперативного управління, а розробки програми управління. Водночас виявляється комплекс проблем з управління службовою діяльністю підрозділу МВС і шляхи їх подолання. Зазвичай розглядаються кризові для служби чи підрозділу ситуації, що, звісно, мотивує зацікавлених учасників до пошуку рішень, які б вивели підрозділ з такого стану. Залучення спеціалістів різних напрямів, що виконуватимуть свої функції (група забезпечення, консультанти, керівники груп та інші), з огляду на мету, є вельми доцільне.

Завдання керівника – координація колективної діяльності учасників гри, їх особисте і міжгрупове спілкування на всіх етапах вирішення проблеми. В організаційно-діяльнісній грі принципово не закладено вимогу безумовно вирішити проблему – іноді вона може закінчитися і негативним результатом.

Підготовка і проведення організаційно-діяльнісної гри здійснюється в декілька етапів.

Передігровий етап (може тривати 2–3 місяці) передбачає проведення діагностики становища службової діяльності підрозділу системи МВС, виявлення кризових явищ, визначення загальної стратегії гри, формування її структури. Далі добирають ігровий колектив, обмірковують склад груп. У кожній з них має бути представник керівництва грою. Його функція полягає у створенні сприятливого морально-психологічного

клімату в групі, контролі за її діяльністю, за необхідності – у коригуванні. Також він інформує колег щодо перебігу гри, стану групи і потреби в координації проведення.

Залучення гравців. Ігровий колектив мотивують, ставлять завдання. Психологічна підготовка учасників означає мобілізацію їхнього творчого й інтелектуального потенціалу. З-поміж прийомів слід виокремити такі, як «виклик вогню на себе» – провокування гравців на дискусію з керівником; жарти-вітливі конкурси тощо, які викликають позитивні емоції. Завданням цього етапу є згуртування розрізнених спеціалістів, створення працездатного колективу, спроможного вирішувати поставлене завдання.

Робота у групах. Цей етап упродовж гри може неодноразово повторюватися, якщо того вимагатиме вирішення окремих аспектів проблеми. Для аналізу процесу доречно залучати експертів-спеціалістів, які не беруть участі в грі (журі). «Плюси» і «мінуси» підраховує керівник гри без участі команд, але за виробленими ними рішеннями та поточною інформацією консультантів. Відтак окреслюється подальша стратегія проведення гри. Тому вірогідним є коригування в процесі гри її змісту, та загальна структура зберігається.

Узагальнення результатів. Після завершення заходу керівництво розробляє основні підсумкові документи, що містять суть порушеної проблеми, її структурний розгляд і пропозиції щодо вирішення. Після гри доречно організувати із учасниками обговорення її процесу, вислухати думки, пропозиції і побажання щодо методики проведення, а також взаємовідносин керівництва гри та колективів.

У процесі організаційно-діяльній гри доцільно застосовувати прийоми «мозкового штурму» та диспути.

«Мозковий штурм» – спільний (усієї групи) пошук оригінального, оптимального вирішення теоретичної або практичної проблеми. Особливістю такого прийому є те, що кожен з учасників повинен висунути декілька (навіть абсурдних) варіантів рішень за обмежений час. Напрацьований «банк рішень» аналізує група експертів, зрештою деякі з пропозицій приймаються, інші відкидаються. В обох випадках рішення групи експертів має бути обґрунтованим; одночасно з групою експертів аналіз «банку рішень» можуть проводити й учасни-

ки «мозкового штурму». Висунення варіантів та їх обробка групою експертів може тривати упродовж одного навчального заняття, або й довше (розділені у часі).

Організатор (викладач) у процесі висування рішень, тобто власне «мозкового штурму», виконує функцію каталізатора: захоплює, схвалює будь-яку ідею, підбадьорює курсантів. Він не бере участі в роботі групи експертів, але узагальнює, доповнює аналіз проблеми та підводить підсумки заняття.

Диспут – прийом у діловій грі, що передбачає форму співпраці учасників, пристосовану для вивчення двох різних поглядів щодо будь-якої проблеми з метою встановлення істини.

До диспуту готуються всі члени навчальної групи, студіюють відповідну літературу, ознайомлюються з доробком профільних фахівців. Для проведення заходу група ділиться на дві підгрупи, які відстоюють один з двох наявних поглядів. Від обох підгруп диспут ведуть їхні представники, члени кожної в разі потреби допомагають їм, доповнюють або поглиблюють аргументи на користь своєї позиції та переконливо відкидають доводи опонентів.

Журі, до складу якого входять курсанти, дає оцінку диспуту, котра залежить від результатів, особливостей спільної навчально-пізнавальної діяльності підгруп, індивідуального доробку їхніх представників.

Підсумки спільної діяльності учасників диспуту, зокрема й журі, підводить організатор (викладач).

Характерологічні ознаки організаційно-діяльнiсної гри:

1. Моделюється вирішення складних, комплексних проблем управління соціально-правовими системами на підставі реальної інформації про їхній стан.

2. Ролі в організаційно-діяльнiсній грі умовні. Рішення приймаються за межами штатних структур.

3. Хоч ролі цілі не збігаються, взаємодію ролей забезпечено наявністю особистих інтересів учасників гри.

4. Діяльність «акторів» колективна.

5. Наявність загальної мети ігрового колективу.

6. Спільного висновку учасники гри доходять у процесі ланцюга рішень.

7. Альтернативність дій.

8. Спеціальними засобами досягається управління емоційною напругою гравців.

9. Ухвалені в грі рішення не впливають на об'єкт управління, їх наслідки ніяк не простежуються.

10. Система оцінки діяльності учасників гри часто відсутня з причини високого для гравців ступеня мотивації під час вирішення порушеної проблеми.

Перелічені характерологічні ознаки виявляють корисні аспекти ділової гри у повному обсязі. Наприклад, перша з-поміж них відносить її до імітаційних методів навчання, ознаки 2–4 водночас переконують, що цей метод – ігровий. За ознаками 5–6 ділова гра є методом колективного навчання, 8–9 та 11 – одним із найбільш ефективних методів ділового навчання, а ознака 7 вирізняє її з-поміж усіх згаданих методів.

Відтак уявімо функціональну схему ділової гри. Для її організації і проведення *необхідні*:

- підготовка керівництва гри і групи забезпечення;
- методичне і технічне забезпечення;
- інструктивні завдання і пробне проведення гри з групою забезпечення;
- адаптація ділової гри до відповідного контингенту учасників і умов її проведення;
- обрахунки для оцінки наслідків різноманітних варіантів рішень, формування оптимального або раціонального рішення для кожного фрагменту гри;
- попереднє формування складу ігрових груп;
- підготовка майбутніх учасників гри, оцінка досягнутого рівня готовності до неї.

Нині вбачається потреба вдосконалення ділової гри як форми поліпшення підготовки і перепідготовки спеціалістів юридичного профілю.

Оцінка ефективності ділової гри як активної форми навчання залежить від низки параметрів. Одним з позитивних критеріїв є економія часу: порівняно з традиційними методами навчання, за невеликий період в учасників виробляються навички і якості, яких неможливо напрацювати іншими методами. Ефективність виявляється й у зацікавленому ставленні учасників до навчальної ділової гри. Цей психологічний чинник активізує слухачів, що сприяє більш інтенсивному зас-

воєнню і запам'ятовуванню необхідної навчальної інформації, пов'язаної з фаховою підготовкою спеціалістів до подальшої роботи в органах внутрішніх справ.

Ділова гра демонструє повноту знань учасників безпосередньо в процесі гри, що, власне, й дає змогу зменшити час спеціального поточного контролю знань. Аналіз здобутків переконує, що впровадження ділової гри у навчальний процес значно поліпшує рівень успішності і фахової підготовки.

Результати ділових ігор дають достатньо повну картину фахових і особистих якостей учасників, їхньої готовності до управлінської діяльності, вирішення практичних завдань під час роботи в органах внутрішніх справ.

Розглянемо особливості реалізації ділових ігор із використанням персональних комп'ютерів.

Ігрове моделювання ситуацій є важливим інструментом формування самостійного мислення у слухачів у процесі вивчення курсу, що стосується «Особистої безпеки».

На жаль, жодна модель колективної ділової гри не передбачає розгляду значної кількості чинників і одночасного збереження реального масштабу часу. Більш того, кожна ділова гра не може залучити одразу всіх слухачів, вивести лідерів на перші позиції і залишити «у тіні» відстаючих, осіб з недостатньою підготовкою. Застосування комп'ютерних технологій уможливорює забезпечення інтерактивного спілкування, охоплення значної кількості чинників, до того ж індивідуально, незалежно від ступеня підготовки. У межах комп'ютерних ділових ігор аналізується багатофункціональна соціально-правова система, в якій основними керівними чинниками виступають ідеалізовані інструменти правоохоронної діяльності.

7.3. Методика використання навчальних відеоматеріалів

На сучасному етапі поширення теоретичних знань набула популярності класифікація, яку свого часу запропонував відомий учений Ю. К. Бабинський. Ідеться про такий метод навчально-пізнавальної діяльності, як наочно-евристичний, що передбачає перегляд діафільмів, слайдів, кінофільмів, а сьогодні, завдяки науково-технічному прогресу, – відео.

Обсяг інформації невинно зростає. У середньому кожні десять років у будь-якій галузі науки він подвоюється. У зв'язку з цим вимоги щодо знань слухачів безперервно зростають, хоч тривалість навчання залишається попередньою. Отже, необхідно ефективніше використовувати навчальний час, удосконалювати форми та методи засвоєння матеріалу. Досягненню цієї мети сприяють технічні засоби, серед яких найбільш поширені ті, що впливають на зорово-слуховий апарат людини. Як показала практика, доповнення мовної інформації зображенням поліпшує її сприйняття. Значна частина отриманого таким способом навчального матеріалу стає предметом підсвідомого запам'ятовування.

Найповніше принцип багатофакторного зорово-слухового впливу реалізується у навчальному відео. З огляду на динамічність мови, переконливість зображення, його виправдано називають активним засобом навчальної інформації, пізнання дійсності, суспільно-політичного і культурного виховання курсантів. Наочний матеріал відеофільмів з курсу «Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання» дохідливо ілюструє конкретні дії у певних ситуаціях, що є найбільш сильною дидактичною їх особливістю. Документальність, наочність, здатність наче перенести у реальну обстановку обумовило те, що навчальне відео стало незамінним помічником викладача.

Ефективність використання відео у навчальному процесі, як видається, залежить найперше від того, наскільки ретельно викладач підготувався до заняття і вміло використовує можливості техніки. Методична обґрунтованість конкретного фільму допомагає зменшити обсяг описового матеріалу, отож зекономити час і зрештою пришвидшити навчальний процес за тієї ж якості.

Як доводить практика, найдоцільніше використовувати, власне, відеофрагменти, а не повнометражні стрічки. Це може бути витяг із художнього, хронологічно-документального або навчального твору, зафільмованого на студії або самими викладачами згідно з навчальною програмою.

Процес підготовки до відеозаняття умовно можна розділити на три послідовні та взаємопов'язані етапи: підготовчий, вивчення змісту фільму і розробка (монтування) відеозаняття.

Перший етап передбачає пошук відеографічної літератури, вибір і попередній перегляд фільму, аналіз відповідності темі та виду майбутнього заняття.

Під час відбору демонстраційних матеріалів доречно використовувати анотований каталог, аби зекономити час пошуковця, сформуванню попередню теку (каталог певною мірою відображає зміст фільму). Остаточне рішення щодо відібраного відеоматеріалу до конкретної теми і форми заняття можна ухвалити тільки після його перегляду.

На другому етапі підготовки відбувається уточнення плану заняття, його конкретизація. Викладач, якщо необхідно, повторно переглядає відеофільм (його частини). Водночас він розробляє структуру відеозаняття, фіксує епізоди і фрагменти, придатні для демонстрації, їхню тривалість, час початку та завершення, виявляє дефекти, неточності, допущені у фільмі, прослуховує текст диктора, визначає, наскільки матеріал задовольняє задум викладача.

У разі дилеми: використовувати той чи інший фільм (його частини) – потрібно пам'ятати, що навчальні додатки відрізняються один від одного не тільки за змістом, а й за педагогічною метою. Можливо, їх призначено для поверхневого ознайомлення з предметом, що вивчається, узагальнення окремої теми, розділу або короткого пояснення певного питання дисципліни. Від уміння викладача знайти на занятті вдалий момент для фільму та способу його подання значною мірою залежить дидактичний успіх демонстрування. Тобто відеоматеріали можуть бути своєрідним вступом до лекції чи семінару, ілюстрацією в процесі опрацювання окремих питань, підсумком, тобто завершенням навчального заняття.

Вступ-відеодемонстрація може стати наочним ознайомленням з темою, розділом, що вивчають. Правильно підібраний матеріал та раціональна підготовка цієї частини заняття сформує у слухачів уявлення, необхідні для усвідомлення головної ідеї, викличуть професійний інтерес. Усні коментарі викладача допоможуть розпізнати навіть прихований зміст, «прочитати поміж рядками». Втім довготривала демонстрація відеоматеріалу на початку заняття не рекомендована – це розслабить аудиторію і знівелює загальний ефект. Тому, на наш погляд, «кінопочаток» має тривати не більш ніж 3–5 хвилин.

Відеоматеріал основної частини заняття повинен конкретно і детально розкривати суть теми, закріплювати і доповнювати визначення викладача, зосереджувати увагу на найважливішому. Відеофрагмент, присвячений певному конкретному питанню, потрібно демонструвати у процесі викладення як ілюстрацію (тривалістю три хвилини). Це забезпечить суттєву емоційну розрядку, а побачене із коментарем викладача слухачі добре запам'ятають (про це свідчать їхні відповіді на семінарських заняттях).

Відеоінформація заключної частини заняття покликана завершити успішне викладення матеріалу, повинна містити узагальнення, підбиття підсумків, питання, які потребують окремого розгляду, тобто можуть стати основою для майбутнього пошуку (тривалість демонстрації не більш ніж 3–5 хвилин).

Показ кінофільмів упродовж півгодини і довше зазвичай викликає зниження працездатності, навіть втому. З огляду на це, загальна тривалість відеоматеріалів на занятті не повинна перевищувати 20 хвилин, а 30-хвилинний фільм доцільно демонструвати, вочевидь, на самопідготовці та у позанавчальний час. Особливо це важливо у разі використання так званих оглядових фільмів, які охоплюють порівняно широке коло питань теми, предмета (напередодні іспитів, заліків, практичних занять).

Чому перегляд відеофільмів іноді доречний у повному обсязі, а іноді – окремими фрагментами? Необхідність поділу фільмів зумовлена педагогічною метою і наявністю в деяких з-поміж них застарілої інформації. Тому з усього відеоматеріалу викладач повинен вибрати тільки те, що органічно поєднається, якнайкраще доповнить і виразно проілюструє тематику заняття, рішуче відкинувши зайве, другорядне, застаріле чи те, що виходить за межі програми.

Зображення, дикторський текст, коментарі викладача мають бути взаємопов'язані, сприйматись як єдине ціле, аби курсанти не помічали переходу від живого мовлення до фільму і навпаки. Тому на третьому, заключному, етапі підготовки до відеозаняття доцільно проаналізувати зображення, дикторський текст і заздалегідь продумати виступ, що передує демонстрації, тексти супроводу, коментування фільму і висновок.

Повна заміна дикторського тексту коментарем викладача методично виправдана та потрібна тільки тоді, коли наочний матеріал містить необхідні ілюстративні доводи, а дикторський текст «відстає» і не сприяє досягненню окресленої мети.

Після демонстрації фільму, або й одного фрагмента, викладач підбиває підсумок, підкреслює основну ідею і, спираючись на побачене, продовжує викладення матеріалу.

Незважаючи на те що більшість навчальних фільмів мають пояснювально-ілюстративний характер, їх успішно можна використовувати для створення гострих ситуацій, тобто надання навчальному процесові реалістичності. Це можуть бути завдання самостійно проаналізувати порушені у фільмі проблеми, виявити «запрограмовані» помилки; ухвалити рішення з огляду на ситуацію; узагальнити розподілені відомості, окремі факти, висунути гіпотези та ін.

Створення проблемної ситуації можливе під час демонстрації відеоматеріалів і після неї. І розв'язка може бути віддалена в часі. Наприклад, питання, задані слухачам на лекції, можна обговорити на практичних, семінарських заняттях. Своєю чергою, питання семінарських, практичних занять будуть вирішуватись на самопідготовці.

Методи і прийоми застосування відео у навчально-виховному процесі дуже різноманітні, однак доречні кадри завжди є «родзинкою». Навчальний фільм може бути використаний на будь-якій стадії заняття і в найрізноманітніших формах залежно від конкретної мети. Успіх залежить найперше від натхнення.

Висновки

Економічні та соціальні реформи в Україні у процесі становлення демократичної правової держави вимагають зміни правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування органів державної виконавчої влади відповідно до нових умов і європейських вимог.

На сучасному етапі структура, завдання і функції системи МВС України докорінно змінюються. Відтак виникла необхідність оновити й удосконалити методику викладання дисципліни «Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання» у навчальних закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України.

У цьому посібнику розглянуто новітні, зокрема нестандартні, методи навчання, рекомендовано шляхи їх застосування викладачем-офіцером самостійно і поєднано зі стандартними педагогічними методами, ефективність яких уже доведено на практичних заняттях зі заданої дисципліни.

Ще один важливий елемент – психологічне сприйняття слухачами різних методик і технологій проведення занять. На основі аналізу ми порівняли їхню ефективність і пропонуємо перелік слушних рекомендацій щодо якісного (з огляду на доцільність, актуальність, певні нюанси) їх застосування у навчальному процесі. Ці методи стосуються не тільки оптимальності часу, упродовж якого сприйняття інформації буде найефективнішим, а й способу і місця подання, що, безсумнівно, принесло б найбільш позитивний результат. А цим результатом є добрий вишкіл курсанта, його ґрунтовні, усвідомлені знання та відшліфоване вміння їх застосовувати на практиці.

Кардинального доопрацювання потребують, зокрема, положення про організацію навчальної та навчально-методичної роботи у відомчих закладах освіти МВС України згідно з Болонською конвенцією. Власне, доопрацювання та змін відповідно до сучасних вимог потребує вся чинна нормативно-правова база, що регулює це питання.

Програма заходів із формування особистості професіонала-правоохоронця – комплексна; викладач так реалізує зміст навчального процесу. Спілкування педагога з курсантами – цілісний і взаємодоповнювальний процес, під час якого неприхованими є не тільки інтелектуальні можливості сторін діалогу, а й їхній емоційний стан та психологічний настрій. Цей підручник стане порадиником як впорядкувати емоції і внормувати настрої курсантів, щоби засвоєння інформації не потребувало надзусиль.

Підвищення авторитету працівників правоохоронних органів – завдання важливе та складне, вимагає комплексу заходів, а також наполегливої виховної роботи. Необхідно навчити по-новому і переконати особовий склад органів внутрішніх справ у подальшому працювати по-новому, застосовувати сучасні організаційні методи та засоби, які сьогодні актуальні.

Тож стандартні методи викладання (лекції, семінарські заняття та ін.) навчальних дисциплін у ЗВО МВС України, зокрема «Особиста безпека працівника правоохоронних органів», обов'язково слід доповнювати іншими, нестандартними, перспективними для широкого використання методиками, відеопрограмами, практичними заняттями, такими як ділові ігри, групові вправи, тактичні навчання. До того ж, їхню ефективність нам доводить зарубіжна практика. Наше завдання – перейняти досвід, закріпити та активно використовувати прогресивні набутки у викладанні дисципліни «Особиста безпека працівників правоохоронних органів».

ДОДАТКИ

Додаток 1

Рольова гра

«Огляд місць можливого схову злочинців»

Заняття проводиться з метою вироблення практичних навичок щодо дотримання заходів безпеки під час огляду місць можливого схову злочинців та іншого антигромадського елемента.

Завчасно в підвалі, на горищі, у нежилому приміщенні викладач створює обстановку для проведення заняття. З цією метою в конкретних місцях слід покласти старий одяг, ковдри, матрац, макети холодної (вогнепальної) зброї, пляшки з-під алкогольних виробів тощо.

Ці приміщення «заселяють» один-двоє курсантів, переодягнених у цивільний одяг, що виконують роль бродяг, злочинців. Виробляється лінія їхньої поведінки, наприклад, не відповідати на жодні запитання наряду з числа працівників правоохоронних органів, не чинити опору під час затримання, імітувати непокору в разі поверхневого огляду тощо.

Черговий по групі (взводу) із викладачем видають засоби зв'язку, вогнепальну зброю, гумові кийки, кайданки, ліхтарі та свистки.

Підготовча частина заняття

Шиккування особового складу групи (взводу). Доповідь керівникові заняття про готовність групи до заняття. Після привітання керівник заняття перевіряє наявність особового складу, зовнішній вигляд, екіпіровку. Оголошує тему, мету заняття, навчальні питання, які буде вивчено у практичному режимі. Проводить опитування, аби закріпити вивчений матеріал.

Для перевірки набутих знань і навичок курсантів (працівників правоохоронних органів) керівник, відповідно до нормативних документів та чинного законодавства, підводить групу до самостійних дій – огляд місць можливого схову злочинців та іншого антигромадського елемента з дотриманням заходів особистої безпеки, з відпрацюванням елементів зовнішнього огляду затриманих, їхніх речей та порядку супроводу в структурні підрозділи правоохоронних органів.

Пригадується специфіка документування службових дій, процес огляду приміщень.

Після цього проводиться практичне відпрацювання навчальних питань.

Основна частина заняття

З дидактичною метою курсант розпочинає огляд місць можливого схову злочинців та іншого антигромадського елемента.

Огляд підвалу навчального корпусу

Фабула завдання: 15 червня 2015 року о 12 год. 40 хв. у м. Львові на вул. Садовій до наряду з числа працівників правоохоронних органів України в складі офіцерів поліції В. С. Дороша та Я. С. Войцехівського звернулась громадянка Ярова Зоя Степанівна з усною заявою про те, що в підвалі будинку № 1 на згаданій вулиці сплять невідомі особи.

Дії викладача

Призначає з числа курсантів:

- заявника – 1 особу;
- умовних правопорушників – 2 особи;
- патруль – 2 особи;
- чергового по підрозділу НП – 1 особу;
- додаткові сили – 4 особи.

Вручає заявникові раніше підготовлену ввідну в письмовій формі; спостерігає за виконанням патрульним огляду підвалу; проводить розбір дотримання правил особистої безпеки під час огляду, залучаючи до цього заявника і посередників; оцінює їхні дії.

Дії курсантів

За фабулою завдання патруль здійснює:

- опитування заявника (П.І.Б., місце проживання та роботи, з'ясовує розташування об'єкта (підвалу), уточнює план підвалу, наявність входів і виходів, місцезнаходження правопорушників та їх кількість, наявність у них зброї (вогнепальної, холодної)); отримані дані записує до службової книжки;

- спостереження за підходами до підвалу;

- доповідає черговому по підрозділу НП і просить додаткових сил та автомобіль;

- із прибуттям додаткових сил старший наряду визначає обов'язки та місце кожного учасника огляду, нагадує про необхідність дотримання заходів особистої безпеки на підході до об'єкта та в процесі його огляду;

- за наявності даних про те, що особи, які переховуються, озброєні, дає команду привести зброю у стан бойової готовності із дотриманням заходів безпеки;

– дає команду на вхід до об'єкта тільки після того, коли всі учасники огляду займуть вказані їм місця;

– з дотриманням норм особистої безпеки входять у підвал (п. 5.5.4 цього посібника), вживають заходів щодо затримання умовних правопорушників та проводять їх поверхневий огляд (п. 5.2 цього посібника);

– здійснюють супровід правопорушників до автомобіля, дотримуючись правил безпеки перевезення правопорушників у автомобілі (п. 5.7 цього посібника). Після чого організовує огляд підвального приміщення з метою виявлення майна, здобутого злочинним шляхом, та заборонених речей і предметів;

– доповідають рапортом про обставини затримання начальникові підрозділу.

Під час роботи курсантів викладач зі спостерігачами (курсантами) спостерігає за діями наряду працівників правоохоронних органів. Після відпрацювання кожного завдання проводиться обговорення дій учасників рольової гри (надання слова всім учасникам, зауваження критиків та аргументи їхніх опонентів обов'язкові). Викладач забезпечує написання курсантами документів відповідно до фабули завдання та виконуваної ролі.

Заключна частина заняття

Підбиваючи підсумки занять, потрібно висловити похвалу курсантам, які активно, добросовісно і правильно виконували завдання, оголосити оцінки, виставлені в журналі успішності. Далі слід відповісти на запитання курсантів, вибрати завдання для самостійної підготовки.

**Ситуаційні завдання
(моделювання ситуації)**

1. Дотримання заходів особистої безпеки працівниками правоохоронних органів під час переслідування правопорушників на автотранспорті

До чергової частини територіального підрозділу поліції міста Нова Каховка надійшло повідомлення від громадянина В. Ромашенка про незаконне заволодіння невідомою особою із застосуванням холодної зброї його автомобілем «Деу-Ланос».

Під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій працівниками територіального підрозділу поліції міста Нова Каховка встановлено місцезнаходження вказаного автомобіля, який пересувався по місту.

Група працівників поліції у складі С. Дубця (старший), Ю. Овдієва та І. Халеба виїхала на затримання з іншими екіпажами працівників правоохоронних органів. Побачивши викрадений автомобіль, який знаходився на вул. І. Франка, вказані працівники правоохоронних органів розпочали його переслідування. Підозрювані, незважаючи на два попереджувальні постріли у повітря, які зробив І. Халеб з вогнепальної зброї, намагалися втекти від переслідування на викраденому автомобілі; на великій швидкості (близько 140 км/год) вулицями міста здійснювали небезпечні для працівників правоохоронних органів та сторонніх осіб маневри, збили дорожній знак.

Підозрювані вимогам працівників правоохоронних органів не підкорились та спрямували автомобіль у паркову зону міста Нова Каховка. Група, до якої належав І. Халеб, продовжила переслідування і поблизу будинку № 32 на вулиці Першотравневій заблокувала автомобіль «Деу-Ланос».

Після зупинки цього автомобіля С. Дубець та Ю. Овдієв підбігли до передніх водійських дверей зупиненого автомобіля та з використанням фізичної сили і кайданок затримали водія, поваливши його на землю, а І. Халеб наблизився до передніх правих дверей цього ж автомобіля, водночас він привів у бойову готовність вогнепальну зброю – ПМ. Своєю чергою, пасажир, який перебував у викраденому автомобілі на передньому правому сидінні, намагався втекти

і вчинив опір працівнику правоохоронного органу. Під час боротьби І. Халеб здійснив мимовільний постріл зі зброї, внаслідок чого дістав вогнепальне поранення лівої ноги. Правоохоронцеві І. Халебу була надана перша медична допомога та викликана карета швидкої допомоги, проте, незважаючи на вжиті заходи, від отриманого поранення І. Халеб помер.

Рішення

У чому полягає помилковість дій працівників правоохоронних органів?

Згідно з вимогами Наказу МВС України від 23.11.2018 р. № 946 ДСК «Про затвердження порядку організації і тактики проведення поліцейської операції «Перехват», оперативний черговий керівництву правоохоронних органів не доповів і відповідно не було введено в дію оперативний план «Перехват».

Група працівників поліції у складі С. Дубця (старший), Ю. Овдієва та І. Халеба обов'язки не розподілили, виявивши автомобіль, доповіді оперативному черговому не зробили, спостереження з безпечної відстані не проводили, радіозв'язок зі сусідніми нарядами не встановили, дії між нарядами не скоординували, чим спровокували описані дії викрадачів.

Під час затримання співробітниками правоохоронних органів не були враховані заходи з дотримання особистої безпеки та заходи для затримання злочинців (п. 5.4.8 цього посібника).

Співробітник І. Халеб не витримав безпечну відстань до правопорушника, що призвело до протиборства, та порушив заходи безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю.

Необхідно було діяти так

Під час проведення оперативно-розшукових заходів, виявивши автомобіль, який за прикметами відповідав розшукуваному, працівники правоохоронних органів повинні були доповісти черговому по підрозділу НП та здійснювати спостереження за особами, які перебували в автомобілі й могли знаходитися на прилеглий до автомобіля території.

Через оперативного чергового по правоохоронному органу скоординувати свої дії з іншими екіпажами.

Визначити місце найбільш вірогідного затримання суспільно небезпечних осіб з дотриманням заходів особистої безпеки та забезпечення безпеки сторонніх громадян.

У ситуації, що виникла, правоохоронець І. Халєб повинен був передбачити можливість протиборства з правопорушником під час затримання та виконати п. 5 Р. 4 Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої Наказом МВС України від 01.02.2016 р. № 70, який вимагає перед застосуванням працівником правоохоронних органів заходів фізичного впливу, подолання перешкод, падіння, якщо пістолет був оголений, – поставити його на запобіжник, покласти в кобуру та вжити заходів щодо недопущення його випадання або витягування з кобури.

Після застосування правоохоронцем заходів фізичного впливу, подолання перешкод, падіння, виходу з місця значного скупчення людей, міського та іншого транспорту слід терміново перевірити наявність зброї, а також стан кобури, ремня, спорядження та їх кріплення.

2. Причини травмування та поранення працівників правоохоронних органів унаслідок непрофесійних дій і недотримання заходів безпеки під час супроводження затриманого

За постановою судді Кіровського районного суду міста Дніпра про арешт був затриманий громадянин О. Пара, який в подальшому був доставлений до чергової частини одного з структурних підрозділів МВС України. З метою складання протоколу про затримання громадянина О. Пари офіцер поліції блоку кримінальної поліції С. Нікевич завів затриманого до службового кабінету, який розташований на четвертому поверсі структурного підрозділу МВС України.

Після складання відповідних документів оперуповноважений С. Нікевич самостійно почав супроводжувати затриманого зі свого службового кабінету до чергової частини районного відділку. Тимчасом затриманий О. Пара був без кайданків. У вестибюлі вони зустріли співмешканку підсудного – О. Шпак, якій О. Пара сказав: «Прощай, я заарештований, більше ти мене не побачиш», – чим спровокував її на активні дії щодо його незаконного звільнення. Після слів О. Пари О. Шпак зненацька кинулась на оперуповноваженого С. Нікевича, який тримав затриманого та нанесла йому чисельні удари в ділянку обличчя і тулуба, вкусила за руку, а О. Пара, намагаючись уникнути затримання та втекти з-під варти, завдав численних ударів у тулуб та голову С. Нікевичу. На гамір зі службових кабінетів вийшли працівники карного розшуку, з їх допомогою було припинено опір та застосовано до затриманого спецзасіб – кайданки.

Рішення

У чому полягає неправильність дій працівників?

Оперативний черговий територіального підрозділу поліції міста Дніпра, порушивши вимоги Наказу МВС України від 20.01.2005 р. № 60 ДСК «Про затвердження Інструкції про роботу ізоляторів тимчасового тримання в ОВС України та Інструкції з організації конвоювання затриманих і взятих під варту осіб в ОВС України», дозволив оперуповноваженому С. Никевичу завести арештованого О. Пару до службового кабінету для складання протоколу. В цьому не було необхідності, бо протокол оперуповноважений міг скласти без присутності затриманого. Зі змістом складеного протоколу затриманий міг ознайомитися в черговій частині.

Під час доставлення затриманого до службового кабінету оперуповноважений С. Никевич припустився таких помилок:

1. Не дотримався вимог чинного законодавства та сам доставляв арештованого до службового кабінету і зі службового кабінету до чергової частини: за ст. 246 (а,б) – доставлення здійснюється, як правило, двома та більше правоохоронцями; необхідно постійно стежити за діями затриманого.

2. Під час складання відповідних документів в його кабінеті не було інших працівників.

3. Під час доставляння арештованого не застосував кайданки в положенні «ззаду».

Оперуповноважені, які прибули на допомогу С. Никевичу, діяли правомірно. Відповідно до ст. 44 Закону України «Про Національну поліцію», працівники поліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, зокрема прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам поліцейського, яка здійснюється із застосуванням сили щодо працівників поліції або інших осіб, якщо інші способи були застосовані та не забезпечили виконання покладених на поліцейського обов'язків, та ст. 45 «Про Національну поліцію» – працівники поліції мають право застосовувати спеціальні засоби для припинення опору працівникові поліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю.

Необхідно було діяти так

Згідно з Наказом МВС України від 16.02.2018 р. № 111, оперативний черговий зобов'язаний був доповісти про доставлення громадя-

нина О. Пари начальнику підрозділу та за його вказівкою передати матеріали і доставленого слідчому або особі, призначеній проводити дізнання, для вирішення питання про порушення кримінальної справи (якщо вона не порушена) і обрання запобіжного заходу.

Від особи, яка доставила О. Пару, оперативний черговий зобов'язаний зажадати рапорт із зазначенням фабули, що цього громадянина було затримано за постановою судді Кіровського районного суду м. Дніпра. Провести особистий обшук, сфотографувати й провести дактилоскопію доставленого, зареєструвати факт доставлення громадянина О. Пари у книзі обліку осіб, доставлених до РВ.

Оперуповноважений С. Никевич мав узяти анкетні дані на арештованого О. Пару і скласти протокол у службовому кабінеті. Зі змістом складеного протоколу ознайомити арештованого в черговій частині.

У разі виникнення необхідності доставлення затриманого до службового кабінету для складання протоколу та з'ясування інших обставин під час складання громадянина О. Пару потрібно було доставити в такий спосіб: двоє співробітників розташовуються з обох боків арештованого, а старший позаду всієї групи (згідно з п. 2.35 Інструкції з організації конвоювання затриманих і взятих під варту осіб в ОВС України, затвердженої Наказом МВС України від 20.01.2005 р. № 60). Перед початком руху старший оголошує: «Конвойований, Ви переходите у підпорядкування конвою. Під час руху заборонено голосно розмовляти, курити, вступати в будь-які контакти зі сторонніми особами, зупинятися чи прискорювати темп руху. Попереджую, у разі втечі буде застосована зброя!!!» (п. 2.36 цієї Інструкції). Під час конвоювання затриманого обов'язковим є фіксування рук кайданками у положенні «ззаду» (п. 2.35; 4.30; 4.31 цієї Інструкції), водночас має бути вжито заходів щодо неможливості контакту арештованого зі сторонніми особами.

Після складання відповідних документів громадянина О. Пару необхідно було направити до чергової частини РВ, дотримуючись вимог п.п. 2.35; 2.36; 4.30; 4.31 цієї Інструкції.

3. Дотримання правил особистої безпеки працівниками правоохоронних органів під час затримання злочинців в окремо стоячій будівлі

Правоохоронці Ріпкинського територіального підрозділу в Чернігівській області М. Луков із групою працівників того ж підрозділу О. Чардашем, А. Дратенком, М. Бурком та офіцером УМНС В. Вачком

прибули до будинку громадянина П. Савченка – підозрюваного у підпалі нежилого будинку на вулиці Шевченка в смт. Радуль Ріпкинського району Чернігівській області з наміром встановити обставини події. Але останній зачинився в своєму будинку і на прохання працівників правоохоронних органів, які представились та пред'явили свої службові посвідчення, вийти з будинку в грубій формі відмовився, водночас виказуючи образи, погрожував лопатою та сокирою на їхню адресу. На повторне прохання працівників правоохоронних органів вийти з будинку П. Савченко, відчинивши двері, без попередження лопатою вдарив в область обличчя М. Лукова, завдавши йому тілесні ушкодження у вигляді рубаної рани носа, та здійснив замахи лопатою щодо О. Чардаша з метою завдати йому удар. У зв'язку з виниклою безпосередньою загрозою для свого життя та здоров'я О. Чардаш застосував табельну вогнепальну зброю у ноги П. Савченка та одним пострілом поранив його. Працівника НП М. Лукова та громадянина П. Савченка госпіталізовано.

Рішення

У чому полягає неправомірність дій офіцера поліції під час затримання підозрюваного у скоєнні злочину?

Співробітник Ріпкинського ВП УМВС України в Чернігівській області М. Луков із членами слідчо-оперативної групи того ж підрозділу О. Чардашем, А. Дратенком, М. Бурком та офіцером УМНС В. Вачком, прибувши за адресою проживання підозрюваного у скоєнні підпалу нежилого будинку, не використав можливість участі представників сільської ради, понятих для допомоги і документування. Не проводилась переконлива розмова з громадянином П. Савченком.

Також дільничний офіцер не дотримувався заходів особистої безпеки, не контролював двері та підійшов на небезпечну відстань до них, водночас отримавши тілесні ушкодження.

Необхідно було діяти так

Офіцеру поліції М. Лукову перед виїздом до приватного будинку П. Савченка для затримання його як підозрюваного у скоєнні злочину треба було запросити представника сільської ради, громадськості, які, згідно з п. 4 ст. 13 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», можуть надавати допомогу працівникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування у їхній законній діяльності.

Заспокоїти П. Савченка та провести з ним переконливу розмову про співпрацю з органами влади. Водночас здійснювати візуаль-

не спостереження за вікнами та дверима будівлі, дотримуючись безпечної відстані.

У разі активної протидії з боку П. Савченка, згідно зі ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію», застосовувати спеціальний засіб «Герен 4 М» та затримати громадянина П. Савченка як підозрюваного у скоєнні злочину.

Ситуативні завдання та алгоритми правильних дій працівників правоохоронних органів під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю

Ситуація 1. Необережне поводження із вогнепальною зброєю

Офіцери поліції Б. Бугало та О. Нечепорук Радехівського РВ ГУ МВС України у Львівській області несли службу в добовому наряді з охорони громадського порядку.

Б. Бугало, маючи намір відлучитися на 15 хвилин за власними потребами, передав на тимчасове зберігання свою вогнепальну зброю колезі. О. Нечепорук виявив необережність: з цікавості вирішив подивитися роботу механізмів пістолета та дослав патрон у патронник. За мить, злякавшись скрипу дверей (повертався Б. Бугало), швидко спробував схвати зброю у внутрішню кишеню куртки і мимоволі натиснув на спусковий гачок. Наслідок – спричинив собі наскрізне непроникаюче поранення м'яких тканин тулуба. Почувши постріл, Б. Бугало прибіг до О. Нечепорука. Побачивши, що трапилось, він повідомив про подію до чергової частини Радехівського РВ ГУ МВС України у Львівській області. Після цього надав потерпілому першу медичну допомогу.

У чому полягає неправильність дій правоохоронців?

Офіцер поліції Радехівського РВ ГУ МВС України у Львівській області Б. Бугало порушив п. 10.6 I розділу Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю (Наказ МВС України від 01.02.2016 р. № 70), яким заборонено «залишати зброю без нагляду, де б це не було, а також передавати її іншим особам».

А офіцер поліції Радехівського РВ ГУ МВС України у Львівській області О. Нечепорук порушив п. 10.3 I розділу та п. 6.2 IV розділу Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, згідно з яким заборонено: користуватися без необхідності чужою зброєю та зброєю, навички поводження з якою відсутні; вимикати запобіжник, досилати патрон у патронник, якщо в застосуванні чи використанні зброї немає потреби. Недбале або необережне поводження зі зброєю, особливо якщо патрон знаходиться в патроннику, може призвести до випадкового пострілу.

Необхідно було діяти так

Згідно з вимогами Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, затвердженої Наказом МВС України від 01.02.2016 р. № 70, офіцер поліції Б. Бугало Радеківського РВ ГУ МВС України у Львівській області мав діяти відповідно до ч. 3 IV розділу згаданої Інструкції: в однострої необхідно пістолет носити в кобурі з пістолетним ремінцем на надійно застебнутому поясному ремені, при цьому кобура повинна знаходитися спереду, з лівого або правого боку; автомат носити на автоматному ремені в положенні «на плечі», «на грудях», «на ремені», «за спиною».

Ситуація 2. Загибель та поранення працівників правоохоронних органів унаслідок непрофесійних дій

Офіцери поліції відділу карного розшуку Галицького РВ ГУ МВС України у м. Львові М. Огризко і П. Негода за вказівкою начальника ТВМ відбули на затримання громадянина Ю. Барана за місцем його проживання, у зв'язку з отриманням повідомлення про вчинення ним злочину. Двері квартири відчинив сам Ю. Баран, який після того як працівники правоохоронних органів відрекомендувались та пред'явили службові посвідчення, раптово розпочав стріляти у них з пристрою для відстрілу гумовими кулями. На допомогу представникам правоохоронних органів за їхнім викликом прибула група швидкого реагування, яка затримала Ю. Барана. В результаті інциденту оперуповноважений карного розшуку М. Огризко госпіталізований.

У чому полягає неправильність дій правоохоронців?

Офіцери поліції відділу карного розшуку Галицького РВ ГУ МВС України у м. Львові М. Огризко і П. Негода під час виконання завдання не дотримувалися особистих заходів безпеки та не врахували обставин, що можуть ускладнити дії під час затримання особи.

Необхідно було діяти так

Офіцерам поліції М. Огризку і П. Негоді перед прибуттям на затримання Ю. Барана треба було перевірити наявність відомостей про правопорушника за картотеками та обліком МВС України. Прибувши на місце, розподілити обов'язки кожного, визначити розташування з огляду на заходи особистої безпеки.

Дії щодо затримання осіб, які скоїли злочин, вимагають від працівників правоохоронних органів пильності, рішучості, витримки, вміння швидко орієнтуватися в обстановці і суворо дотримуватися вимог Закону України «Про Національну поліцію».

У цьому випадку з метою запобігання опору з боку особи, яка перебувала у квартирі, доцільно було скористатись завуальованими мотивами. Не варто було починати з перевірки документів тому, що підозрюваний замість документів вихопив зброю та застосував її. Вирішальну роль у такій ситуації відіграли б фактор несподіваності та рішучість дій співробітників правоохоронних органів.

Після затримання необхідно провести особистий огляд правопорушника і вилучити речі й документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, а також всі види зброї, боєприпасів, наркотичних, сильнодіючих та отруйних речовин. Доправивши затриманого в структурні підрозділи МВС України, передати його оперативному черговому і скласти рапорт про затримання на ім'я начальника органу.

Завдання для опрацювання

Завдання 1

Під час патрулювання на вулиці Пасічній у м. Івано-Франківську до наряду правоохоронців звернувся громадянин Стецьків А. про те, що, перебуваючи у продуктовому магазині (вул. Пасічна, 52), він виявив відсутність свого гаманця, у якому знаходились грошові кошти у сумі 100 грн. У вказаному діянні він підозрює продавця магазину, який допомагав йому обирати товар для покупки.

Поліцейські миттєво відреагували та попрямували за вказаною громадянином адресою.

Прибувши за вказаною адресою, поліцейські вирішили опитати продавця магазину. Продавець заперечував факт крадіжки грошових коштів у гр. Стецьківа А.

Внаслідок поверхневої перевірки продавець витягнув з кишені дрібні гроші в сумі 100 грн.

Питання

1. Які першочергові дії поліцейського на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати дії продавця?
4. Як вирахувати дрібну вартість викраденого чужого майна? Якої суми гривень вона не може перевищувати?
5. Які заходи забезпечення провадження відповідно до ст. 260 КУпАП мають вжити поліцейські, документуючи правопорушення?
6. Які ознаки свідчать про факт вживання наркотичних засобів та психотропних речовин?
7. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування правопорушення, вчиненого продавцем ?
8. Чи можна у вказаній ситуації застосувати звільнення від відповідальності при малозначності правопорушення?

Завдання 2

До правоохоронців, які залучені до патрулювання, звернулась громадянка К. і повідомила, що у маршрутному автобусі був затриманий пасажиром невідомий громадянин П., який таємно викрав із її сумки гаманець, у якому знаходилось 125 грн 75 коп.

Питання

1. Які першочергові дії правоохоронців на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати дії підозрюваного?
4. Як вирахувати дрібну вартість викраденого чужого майна?
5. Які заходи забезпечення провадження відповідно до ст. 260 КУпАП мають вжити правоохоронці, документуючи правопорушення?
6. Як діяти правоохоронцеві, якщо він перебуває не на службі: у відрядженні, на навчанні тощо?
7. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування цього правопорушення?

Завдання 3

Охоронцями супермаркету за допомогою камер відеоспостереження виявлено двох громадян, які під час перебування у торговельному залі помістили до кишень власних курток такі речі:

– громадянин М. (15 років) поклав одну банку ікри червоної (30 грам) та шпроти (230 грам);

– громадянин Т. (23 роки) – авторучку (вартістю 130 грн).

Виходячи через торговельні каси, зазначені громадяни сплатили кошти за інший товар, поміщений до кошиків.

За підозрою у крадіжці охоронці супермаркету затримали громадянина М. і Т., викликали поліцію.

Питання

1. Які першочергові дії поліцейського на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати дії підозрюваних?
4. Які застосовуються поліцейські заходи?
5. Як розмежовуються адміністративна від кримінальної крадіжки?
6. Які особливості відповідальності неповнолітніх громадян?
7. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування цього правопорушення?

Завдання 4

Громадянин Молдови С. викрав із автоматичних камер схову валізу одного з пасажирів. Завдяки пильності наряду патрульної поліції громадянин С. був затриманий. Як з'ясувалося, у валізі знаходився ноутбук та планшет виробництва «Apple».

Питання

1. Які першочергові дії поліцейського на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати дії підозрюваного?
4. Які застосовуються поліцейські заходи?
5. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування цього правопорушення?

Завдання 5

До чергової частини поліції звернувся голова житлово-будівельного кооперативу і повідомив, що громадянин М., який працює дворником, самовільно зайняв житлову квартиру, яка належить кооперативу. У квартиру разом із ним вселилася його співмешканка, яка була на сьомому місяці вагітності. Крім того, після зайняття квартири громадянин М. повністю змінив усі замки на дверях.

Оперативний черговий скерував на місце події наряд поліції.

Питання

1. Які першочергові дії поліції на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати зазначені в ситуації дії?
4. Які заходи забезпечення провадження відповідно до ст. 260 КУпАП мають вжити поліцейські, документуючи правопорушення?
5. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування цього правопорушення?

Завдання 6

Громадянка С. о 21.15 год. зателефонувала в чергову частину відділу поліції та повідомила, що мешканець її будинку, який робить ремонт у своїй квартирі, виносить будівельне сміття та звалює його у прибудинковому сквері.

Крім того, ремонт проводиться до 23.00 години та супроводжується зі значним порушенням тиші (гучно працює ремонтна техніка – перфоратор).

Оперативний черговий передав інформацію наряду патрульної служби, який виїхав для перевірки повідомлення.

Прибувши на виклик, наряд поліції побачив громадянина, який вийшов з під'їзду із великими пакетами для сміття та попрямував в сторону зеленої зони.

Питання

1. Які першочергові дії поліції на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати зазначені в ситуації дії?
4. Які заходи забезпечення провадження відповідно до ст. 260 КУпАП мають вжити поліцейські, документуючи правопорушення?
5. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування цього правопорушення?

Завдання 7

На планшет поліцейського ГРПП надійшла інформація про те, що Громадянка А., будучи власником собаки породи ротвейлер, 18.02.2016 р. о 7 год. 45 хв. порушила правила тримання собак, вигулюючи собаку на вул. М. Печери, 29, яка була без намордника, внаслідок чого така покусала потерпілу громадянку Т., заподіявши шкоди її здоров'ю.

Питання

1. Які першочергові дії поліції на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати зазначені в ситуації дії?
4. Які заходи забезпечення провадження відповідно до ст. 260 КУпАП мають вжити поліцейські, документуючи правопорушення?
5. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування цього правопорушення?

Завдання 8

На планшет поліцейського ГРПП надійшла інформація про те, що громадянин К. (13 років) 16 квітня 2016 року о 15 год. 00 хв. на

вул. Милославській, вигулював собаку породи стафтер'єр на прізвисько «Буч». Раптово собака накинувся на собаку громадянина П. «Буч» наніс тілесні ушкодження іншій собаці.

Питання

1. Які першочергові дії поліції на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати зазначені в ситуації дії?
4. Які заходи забезпечення провадження відповідно до ст. 260 КУпАП мають вжити поліцейські, документуючи правопорушення?
5. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування цього правопорушення?

Завдання 9

Поліцейський виявив громадянина П., який 10 березня 2016 року об 11 год. 30 хв. на зупинці громадського транспорту на вул. П. Могили палив цигарку, яку, побачивши поліцейського, кинув на узбіччя дороги.

Питання

1. Які першочергові дії поліцейського на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати зазначені в ситуації дії?
4. Які заходи забезпечення провадження відповідно до ст. 260 КУпАП мають вжити поліцейські, документуючи правопорушення?
5. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування цього правопорушення?

Завдання 10

На оперативну лінію «102» надійшло звернення від гр. Федоріва А. з приводу голосних криків із квартири його сусідів. Такі крики тривають вже протягом 20 хв.

На місце події був скерований екіпаж ГРПП.

Після приїзду на місце події один із поліцейських не роздумуючи відкрив двері квартири, з якої лунали крики і було чути нецензурну лайку.

Опинившись у квартирі, вони побачили, як особа жіночої статі наносить удари по голові і тілі особі чоловічої статі.

Поліцейські негайно припинили такі дії і вирішили опитати всіх присутніх.

Чоловік просить забрати жінку із квартири за знущання і побої, від написання заяви не відмовляється.

Питання

1. Які першочергові дії поліцейського на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати дії всіх присутніх?
4. Які заходи забезпечення провадження, відповідно до ст. 260 КУпАП, мають вжити поліцейські, документуючи правопорушення?
5. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування правопорушення?
6. Складіть всі належні процесуальні документи за цією ситуацією.

Завдання 11

Під час патрулювання у Тисменицькому районі Івано-Франківської області до екіпажу ГРПП підійшла невідома особа жіночої статі, назвавши своє ім'я та прізвище, і повідомила, що чоловік її побив, вигнав з дому, а сам залишився вдома зі сусідом розпивати спиртні напої.

Питання

1. Які першочергові дії поліцейського на місці події?
2. Які превентивні та заходи примусу застосовуються в заданій ситуації?
3. За якими статтями закону слід кваліфікувати дії чоловіка та сусіда?
4. Які заходи забезпечення провадження відповідно до ст. 260 КУпАП мають вжити поліцейські, документуючи правопорушення?
5. Які процесуальні документи мають бути складені під час документування правопорушення?
6. Складіть усі належні процесуальні документи у цій ситуації.

Завдання 12

На вимогу поліцейського припинити нецензурну лайку в громадському місці та образливе чіпляння до громадян гр. К заявив, що йому байдуже щодо усіх, поліції в тому числі, обізвав поліцейського нецензурними словами та схопив за відеореєстратор з намаганням відірвати його.

Керуючись ситуацією, здійсніть кваліфікацію дій гр. К.

Питання

1. Які поліцейські заходи застосовуються у ситуації?
2. Які діяння становлять об'єктивну сторону правопорушення?
3. Яким органом розглядається справа?
4. Які адміністративні стягнення накладаються за вчинення правопорушення?
5. Які процесуальні документи складаються під час документування правопорушення?
6. Які документи складаються за результатами застосування поліцейських заходів?
7. Протягом якого строку і яким органом розглядається справа про адміністративне правопорушення?
8. Складіть усі належні процесуальні документи.

Завдання 13

Під час виборчої кампанії поліцейські ГРПП забезпечували публічну безпеку та порядок на виборчій ділянці. В день голосування о 15 год. 55 хв. громадянин К., проголосувавши, виходив зі залу для голосування. Перебуваючи в холі адміністративної будівлі, де проходили вибори, вигукнув фразу: «дим!!! що горить???» чим створив паніку серед виборців, які почали втікати з приміщення.

Унаслідок цього на виході зчинилася тиснява, в якій постраждала літня жінка. Постраждалій було надано домедичну допомогу та викликано швидку.

Питання

1. Який алгоритм дій поліцейських?
2. Які діяння становлять об'єктивну сторону правопорушення?
3. Які адміністративні стягнення накладаються за вчинення правопорушення?
4. Які процесуальні документи складаються під час документування правопорушення?
5. Яким органом розглядається справа?
6. Які поліцейські заходи застосовуються у ситуації?
7. Які документи складаються за результатами застосування поліцейських заходів?
8. Протягом якого строку і яким органом розглядається справа про адміністративне правопорушення?
9. Складіть усі належні процесуальні документи.

Завдання 14

Літнього вечора після 22 год. гр. Шпак вирішив випробувати мисливську гладкоствольну рушницю, яку йому подарували на 50-річчя. Поставив мішень на подвір'ї власного будинку та здійснив 3 постріли. Сусід шпака викликав телефоном «102» поліцію та прибув до будинку Шпака.

Питання

1. Чи є в діях гр. Шпака склад адміністративного правопорушення?
2. Визначте зміст та особливості об'єктивної сторони правопорушення (правопорушень)?
3. Які заходи застосовуються поліцейськими, котрі прибули на місце події за інформацією чергового?
4. Які процесуальні документи складаються поліцейськими за фактом учинення адміністративного правопорушення?
5. Які особливості відповідальності неповнолітніх?
6. Який орган і протягом якого строку розглядає справу про адміністративне правопорушення?
7. З якими органами Національної поліції слід взаємодіяти в заданій ситуації?
8. Чи підлягає вилученню предмет правопорушення і ким вилучається?
9. Складіть усі належні процесуальні документи.

Завдання 15

12 травня 2019 року біля 18 год. 40 хв. громадянин А. (є громадянином іноземної країни), перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на вул. Житомирській в м. Києві справляв природні потреби позаду зупинки громадського транспорту. На зауваження громадян висловився нецензурною лайкою. Цю ситуацію помітив поліцейський Б., який прямував додому після завершення служби.

Питання

1. Який алгоритм дій поліцейського, котрий виявив ситуацію, прямуючи додому після завершення служби?
2. Які діяння становлять об'єктивну сторону правопорушення?
3. Які адміністративні стягнення накладаються за вчинення правопорушення?
4. Які процесуальні документи складаються під час документування правопорушення?
5. Яким органом розглядається справа?

6. Які поліцейські заходи застосовуються в ситуації?
7. Які документи складаються за результатами застосування поліцейських заходів?
8. Протягом якого строку і яким органом розглядається справа про адміністративне правопорушення?
9. Складіть усі належні процесуальні документи.

Завдання 16

22.12.2019 р. біля 11.40 год. поліцейські ГРПП виявили на вул. Кривоноса, 1, групу студентів, які біля входу до коледжа курили сигарети. Студентам К. і М. 17 років, О. та Р. 18 років. На зауваження одного з поліцейських студенти пояснили, що вони курять у не забороненому місцевою владою громадському місці біля урни і не вважають, що вчинили правопорушення.

Питання

1. Кваліфікуйте дії студентів.
2. Як має діяти поліцейський, якщо особа осперить вчинення правопорушення?
3. Який орган розглядатиме справу і протягом якого строку?
4. Які особливості відповідальності неповнолітніх за нормами КУпАП?
5. Чи мали право поліцейські не притягувати до адміністративної відповідальності за малозначністю правопорушення?
6. Розробіть алгоритм документування правопорушення відповідно до ситуації.

Завдання 17

07.06.2016 року поліцейськими ГРПП встановлено, що особа В. близько 19 год. за місцем мешкання спонукала до вживання спиртними напоями неповнолітнього А. і допустила розпивання ним спиртних напоїв у громадському місці на дитячій площадці на подвір'ї будинку.

Питання

1. Які ознаки свідчать про адміністративне правопорушення?
2. Які поліцейські заходи доцільно застосувати у ситуації, що склалася?
3. Які підстави для перевірки документів?
4. Коли та за яких умов складається протокол про адміністративне правопорушення?

5. Які особливості притягнення до відповідальності неповнолітніх?

6. Розробіть алгоритм дій поліцейських відповідно до ситуації.

7. Складіть усі належні процесуальні документи.

Завдання 18

05.09.2016 р. близько 16 год. 40 хв. в м. К. на вул. В. Великого, 16, громадянин П. в громадському місці розпивав слабоалкогольні напої (пиво) з неповнолітньою Г., чим довів неповнолітню до стану сп'яніння.

Питання

1. Які ознаки свідчать про адміністративне правопорушення?

2. Які поліцейські заходи доцільно застосувати в ситуації, що склалася?

3. Які підстави для перевірки документів?

4. Коли та за яких умов складається протокол про адміністративне правопорушення?

5. Які особливості притягнення до відповідальності неповнолітніх?

6. Розробіть алгоритм дій поліцейських відповідно до ситуації.

7. Складіть усі належні процесуальні документи.

Завдання 19

20.04.2016 р. виявлено неповнолітню особу Л., яка в цей день, о 23 год. 00 хв. у готелі «Літо», розташованому на вул. П. Лумумби в м. Б., пропонувала інтимні послуги громадянам, які проживають у готелі, шляхом телефонування в номери громадян.

Питання

1. Які ознаки свідчать про адміністративне правопорушення?

2. Які поліцейські заходи доцільно застосувати у ситуації, що склалася?

3. Які є підстави для перевірки документів?

4. Коли та за яких умов складається протокол про адміністративне правопорушення?

5. Які особливості притягнення до відповідальності неповнолітніх?

6. Розробіть алгоритм дій поліцейських відповідно до ситуації.

7. Складіть усі належні процесуальні документи.

Список джерел

1. Ануфрієв М. І. Службова підготовка працівників органів внутрішніх справ. К. : МВС України, 2003 р.
2. Банах С. М., Булачек В. Р., Винярчук І. С., Йосипів Ю. Р., Мовчан М. А. та ін. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 300 с.
3. Безпека праці: ергономічні та естетичні основи : навч. посіб. / С. О. Апостолук, В. С. Джигирей, А. С. Апостолук та ін. 2-е вид. К. : Знання, 2009. 215 с.
4. Белик Я. Я., Котенёв И. О. Психологическая подготовка сотрудников органов внутренних дел к действиям в условиях террористического акта : методические рекомендации. М., 1999. 18 с.
5. Булачек В. Р., Тьорло О. І. Медико-біологічні основи загальної та спеціальної фізичної підготовки : навчально-методичний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2006. 73 с.
6. Булачек В. Р., Тьорло О. І. Основи тактико-спеціальної підготовки : навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 268 с.
7. Вогнева підготовка працівника ОВС України: навчально-методичний посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 355 с.
8. Геврик Є. О. Охорона праці. К. : Ельга; Ніка-Центр, 2007. 280 с.
9. Гогіашвілі Г. Г., Карачевські Є. Т., Лапін В. М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами : навч. посіб. К. : Знання, 2007. 367 с.
10. Гогіашвілі Г. Г., Лапін В. М. Основи охорони праці. К., 2010.
11. Грибан В. Г., Негодченко О. Р. Охорона праці : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2009. 336 с.
12. Деякі питання розслідування і ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1232.
13. Долікарська допомога : методичні рекомендації / В. Р. Булачек, Ю. Р. Йосипів, О. І. Тьорло. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 62 с.
14. Заброта Д. Г., Сіроштан Ю. В. Правові та організаційні основи діяльності патрульної служби МВС України : навч. посібник. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2008. 147 с.

15. Заходи особистої безпеки працівників міліції під час виконання службових обов'язків : методичні рекомендації (Проект) / уклад. М. М. Дивак, І. В. Клименко, Р. А. Воробйов, О. М. Ботнаренко, С. М. Мартинов. К. : Департамент кадрового забезпечення МВС України, 2013. 71 с.
16. Збірник типових екстремальних ситуацій та алгоритми правильних дій працівників міліції в таких ситуаціях під час виконання службових обов'язків по охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю / за ред. М. І. Ануфрієва. К. : МВС України, 2001.
17. Йосипів Ю. Р. Психологічна готовність працівників ОВС до діяльності в екстремальних ситуаціях: дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.06. К., 2010. 228 с.
18. Катренко Л. А., Пістун І. П. Охорона праці в галузі освіти : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2004. 339 с.
19. Кодекс законів про працю : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII.
20. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 80731-X (станом на 28.04.2006). К. : Велес, 2006. 176 с.
21. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013.
22. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96=ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
23. Копань В. С. Охорона праці в гуманітарній сфері: навч. посіб. 2-е вид. К. : Університетське видавництво «Пульсари», 2010. 200 с.
24. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності у надзвичайних і екстремальних ситуаціях. К. : Ніка-центр, 2009. 688 с.
25. Криволапчук В. О., Тодуров І. М., Бондарчук М. Т., Юрченко А. В., Шаповалов О. В. Особиста безпека : навч.-практ. посіб. К. : ВПЦ МВС України, 2006. 169 с.
26. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-XIV. Львів : Магнолія, 2007. 349 с.
27. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI.

28. Кушнар'ов С. В. Особиста безпека працівників Державної автомобільної інспекції МВС України та учасників дорожнього руху : монографія. К.: ДНДІ МВС України, 2007. 328 с.
29. Методика дій міліціонера в екстремальних ситуаціях та забезпечення їх особистої безпеки під час несення служби по охороні громадського порядку, затверджена МВС України 30.07.1999 р. № Ю/2-4732.
30. Методика дій міліціонерів в екстремальних ситуаціях та забезпечення їх особистої безпеки під час несення служби по охороні громадського порядку. К. : МВС України, 1999. 57 с.
31. Некоторые рекомендации полицейским по поддержанию зрительного контакта в конфликтных ситуациях. *Борьба с преступностью за рубежом* (по материалам зарубежной печати) : ежемесячный информационный бюллетень. М., 1999. № 8. С. 21–23.
32. Обрання тактичних дій нарядами міліції під час затримання озброєного злочинця : методичні рекомендації / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 52 с.
33. Організація та проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки із працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ України в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців : методичні рекомендації / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 79 с.
34. Основи тактичних дій працівників міліції з ліквідації масових заворушень: методичні рекомендації / В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 76 с.
35. Особиста безпека працівника міліції під час виконання службових обов'язків : методичні рекомендації / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 94 с.
36. Охрана праці в Україні. Нормативна база / О. М. Роїна. 3-є вид., змін. і доп. К. : КНТ, 2011. 548 с.
37. Пацакула И. И. Психология профессиональной безопасности сотрудников спецподразделений правоохранительных органов в экстремальных условиях деятельности: на материале исследования индивидуальной профессиональной безопасности : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. Рязань, 2001. 216 с.

38. Про випадки загибелі персоналу внаслідок самогубства у 2005 році та заходи щодо профілактичної роботи : Вказівка МВС України від 27.04.2005 р. № 334.
39. Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці» : Закон України від 21.11.2002 р. № 229. Голос України. 2002.
40. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII.
41. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22.02. 2006 р. № 3460-IV.
42. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 21.12.2019 р. № 5492-VI.
43. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.02.1999 р. № 1105-XIV.
44. Про затвердження Галузевої цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу : Наказ МВС України від 20.03.2008 р. № 133.
45. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) правоохоронних органів України : Наказ МВС України від 23.05.2017 р. № 440. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17>
46. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України : Наказ МВС України від 11.10.2018 р. № 828.
47. Про затвердження інструкції з організації планування в системі органів і підрозділів МВС України : Наказ МВС України від 24.01.2005 р. № 65.
48. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ МВС України від 27.04.2020 р. № 357. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18>
49. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: Наказ МВС України від 01.02.2016 р. № 70. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>

50. Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України : Наказ МВС України від 24.12.2019 р. № 1089.
51. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів : Наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <http://www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/show.php?uid=1036.449.0>
52. Про затвердження Інструкції про роботу ізоляторів тимчасового тримання в ОВС України та Інструкції з організації конвоювання затриманих і взятих під варту осіб в ОВС України : Наказ МВС України від 20.01.2005 р. № 60.
53. Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 р. № 1024.
54. Про затвердження Плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2001 р. № 1567. *Офіційний вісник України*. 2001. № 47. С. 110.
55. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Правоохоронних органів України: Наказ МВС України від 26.01.2016 р. № 50. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>
56. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : Наказ МВС України від 02.07.2015 р. № 796.
57. Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 р. № 575-92п.
58. Про затвердження порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368. *Офіційний вісник України*. 2004. № 12. С. 129.
59. Про затвердження порядку організації і тактики проведення поліцейської операції «Перехват» : Наказ МВС України від 23.11.2018 р. № 946 ДСК.

60. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України : Наказ МВС України від 16.02.2006 р. № 159.
61. Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах та підрозділах системи МВС України : Наказ МВС України від 16.02.2006 р. № 159.
62. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ МВС України від 09.11.2016 р. № 1179.
63. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту : Наказ МНСУ від 13.03.2012 р. № 575.
64. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : Наказ МВС України від 26.04.2018 р. № 340.
65. Про заходи щодо запобігання пораненням, травматизму і професійним захворюванням серед особового складу органів та підрозділів внутрішніх справ України : Рішення наради керівництва МВС України від 28.03.2005 р. № 3564/Лц.
66. Про заходи щодо зміцнення дисципліни і законності в органах внутрішніх справ та попередження надзвичайних подій, пов'язаних із загибеллю й травмуванням особового складу : Наказ МВС України від 16.03.2007 р. № 81.
67. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII.
68. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України.*
69. Про недоліки у забезпеченні безпеки особового складу під час несення служби: Наказ МВС України від 20.06.2003 р. № 671.
70. Про організаційно-нормативне забезпечення виховної роботи з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ : Наказ МВС України від 25.11.2003 р. № 1458.
71. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV.
72. Про пожежну безпеку : Закон України від 17.12.1993 р. № 5403-17.

73. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 02.01.2020 р. № 3352-ХІІ.
74. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-ІІІ.
75. Про стан відомчої освіти, заходи щодо її вдосконалення та покращення якості фахівців системи МВС України: Рішення Колегії МВС України від 05.02.2007 р. № 2км/1.
76. Про стан професійної підготовки особового складу органів внутрішніх справ та заходи щодо її покращення : Рішення Колегії МВС України від 03.12.2007 р. № 454.
77. Психологія і тактика дій працівників міліції в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців : методичні рекомендації. К. : ДНДІ МВС України, 2011. 75 с.
78. Психологія та педагогіка управління в органах внутрішніх справ : курс лекцій / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Г. О. Юхновець та ін. К. : Українська академія внутрішніх справ, 1995. С. 98–99.
79. Сивко В. Й. Правові та організаційні основи охорони праці в Україні: навч. посіб. К. : Кондор. 2010. 140 с.
80. Суарес Г. Тактическое преимущество. М. : ФАИР-ПРЕСС, 2003. 224 с.
81. Тактико-спеціальна та психологічна підготовка працівників ОВС в системі службової підготовки: методичні рекомендації / В. Р. Булачек, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, Н. О. Пряхіна, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 158 с.
82. Тактичне керівництво щодо несення служби на блокпостах в умовах наступу і оборони, затримання озброєних злочинців, банд та формувань : методичні рекомендації / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів, М. Д. Курляк., М. В. Моргун, М. О. Московчук, В. М. Синенький, О. І. Тьорло, А. В. Ярославський. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 139 с.
83. Типове положення про інструктаж, спеціальне навчання та перевірку знань з питань пожежної безпеки на підприємствах, в установах та організаціях України : Положення МНС України від 29.09.2003 р. № 368.
84. Шаповалов Б. Б., Медведєв В. С., Супрун М. О. Психологія і тактика дій працівників міліції в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців : навчальний посібник. К. : ДНДІ МВС України, 2011. 75 с.

85. Янків О. А., Бабенко В. Г., Гречко В. Ф. Класифікація та особливості застосування спеціальних засобів, якими оснащено ОВС : навч.-метод посіб.; за ред. С. П. Максимова. К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. 72с.
86. Gersons B. *Police Psychology: operational assistant. POLICE (USA)*. 1994. May. P. 16–21.
87. Gersons B. P. R. Patterns of PTSD among Police Officers following Shooting In cidents: A Two-Dimentional Model and Treatment Implications. *Journal of Traumatic Stress*. 1989. Vol. 2. № 3. P. 247–257.

Авторський колектив

Банах Сергій Михайлович, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

Йосипів Юрій Романович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

Курляк Мар'ян Дмитрович, старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Лиса Марія Олегівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

Синенький Володимир Михайлович, кандидат історичних наук, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

Січковська Інна Віталіївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Туз Назарій Дмитрович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання

Навчальний посібник

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 22.12.2020 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 15,81.
Тираж 100 прим. Зам № 102-20.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.